

8

3.728

LECCIONES ESCOGIDAS

DE LATINIDAD,

DISPUESTAS

PARA ENSEÑAR PRÁCTICAMENTE
las teorías y reglas de la gramática, y el modo
de aplicarlas y comprobarlas, y las locuciones,
modismos y frases, y el artificio, inversiones y
figuras de la lengua latina.

Y FACILITAR LA TRADUCCION É INTELIGENCIA
DE LOS AUTORES CLÁSICOS,

CORREGIDAS Y NUEVAMENTE REFORMADAS

POR SU AUTOR

DON PLACIDO MARIA ORODEA.

SÉTIMA EDICION.

VALLADOLID:

Imprenta de D. Julian Pastor, 1856.

LECTIOES ESCOGIDAS

DE LINGVA

GRÆCÆ

PARA ENSEÑAR LA LINGVA GRIEGA

las lecciones y reglas de la gramática y el modo de aprender y comprender y las lecciones de vocabulario y frases y el método de enseñar y aprender la lengua griega.

Ea est puerorum indoles, ut á facilioribus ad difficillima ruant. Vives.

Excitat eos magnitudo et varietas doctrinarum. Cic.

Partes elegeris; non Auctores modo! Quint. Omnia enim breviora reddet ordo et ratio et modus. Quint.

Longun per precepta, breve per exemplum iter. Quint.

Este libro, declarado por el
Consejo de Instrucción pública
útil para servir de texto en
los Institutos del Reino,
está adoptado en la mayor parte
de ellos para la enseñanza de los
elementos de traducción del latín
al castellano, con el mas feliz
éxito, tanto en las escuelas públi-
cas, como en las particulares.

Es propiedad de la viuda y herederos de su autor, que perseguirán ante la ley al que le reimprima sin su licencia. Los ejemplares legítimos llevan su firma y una contraseña particular.

A LOS BENEMÉRITOS

GATEDRÁTICOS É ILUSTRES PROFESORES DE
LATINIDAD.

SEÑORES:

La benigna y favorable aceptación que Umds. dispensan á este librito, y el particular desvelo que manifiestan, en despertar el gusto hácia unos estudios bien descuidados por desgracia entre nosotros, son los poderosos motivos que me han compelido á dedicar á Umds. este corto fruto de mis tareas y de mi afición á la lengua latina.

Las sólidas bellezas de esta lengua contribuirán siempre á que se conserve como un monumento de gloria y de grandeza humana, y harán que los escritores latinos sean en todos tiempos nuestros maestros y legisladores en literatura y bellas letras, porque su elocuencia y poesía no encuentra en los siglos posteriores, apesar de sus grandes progresos, cosa alguna que pueda ser comparada, en medio de la cultura y perfeccion de los idiomas modernos. El gusto puro de la lengua latina es exclusivamente propio, inimitable y casi divino. En la lengua de Ciceron y de Virgilio han encontrado la fuente del buen gusto nuestros insignes literatos y los grandes poetas de la antigüedad y todos nuestros célebres oradores.

En el siglo de nuestro saber era

mengua, era vergüenza no haberse familiarizado con los clásicos latinos hasta saberlos casi de memoria. Fr. Luis de Granada y de Leon, Chaide, Mateo Aleman, Mendoza y Moncada, Feijóo Mariana, Solís y el inmortal Cervantes, poseyeron con particular ingenio y maestría el idioma del Lacio y sacaron de él los quilates del buen gusto con que enriquecieron despues nuestra lengua y literatura nacional.

Las ciencias que perfeccionan el entendimiento y embellecen la imaginacion, son las primeras que deben enseñarse á la juventud. Así pues, espero que, al paso que Umds. se dignan, Señores Catedráticos y beneméritos Directores de la juventud, recibir este corto obsequio, que gustosamente les ofrezco en testimonio de mi gratitud á sus reite-

radas pruebas de benevolencia y estimacion, continuarán en el empeño de excitar por todos medios la afición en sus discípulos hácia la bella literatura y perfecto conocimiento de la lengua latina, inculcándoles el consejo (que daba Horacio á los Pisones con relacion á la griega) de estudiar los modelos clásicos asiduamente noche y dia, y teniendo siempre presente esta máxima del orador romano: Nullum munus reipublicæ afferre majus meliusve possumus, quàm si docemus atque erudimus juventutem. Cic. de orat.

DISCURSO PRELIMINAR.

La claridad, energia, naturalidad, concision y propiedad de una lengua no puede conocerse en un solo genero de estilo, sino en la serie variada y multiforme de cláusulas de diverso tono y lenguaje.

Partiendo de este principio he puesto primeramente ejemplos latinos de todas las especies de oraciones, proponiéndome dar en ellas desde el principio una idea clara de la propiedad del lenguaje, hipérbaton sencillo y variedad del estilo y de las demas circunstancias y accidentes que nos presenta la lengua latina ya perfeccionada, valiéndome de las espresiones y frases de los autores clásicos de mas mérito. Al lado de los perioditos cortos he colocado tambien otros mas numerosos que manifiestan la lozania, robustez y elegancia de sus locuciones y su delicada construccion y estructura. En todo este tratado no hay mas que espresiones puramente latinas y frases pro-

pias con la ventaja de que los modos y giros de las oraciones están muy variados y autorizados con el testimonio de los clásicos, faltando otros que usan algunos autores, y no se encuentran sino en los libros de baja latinidad. Además he intercalado varias fábulas de Fedro en verso y he puesto despues un tratado de idiotismos llamados comunmente partículas, (1) y otro de sintaxis práctica, natural y figurada, compuestos de ejemplos tomados de los autores clásicos latinos, para que acostumbrados los niños á fuerza de repetidos ejemplos á las construcciones de la lengua, no las estrañen cuando se les presenten otras semejantes: en ellas, guiados por sus maestros, podrán notar y observar las operaciones analíticas de concordancia, régimen y construccion natural y figurada. El objeto que en esta combinacion de cláusulas de diverso estilo y lenguaje me he propuesto en cada regla, es dulcificar la aridez del estudio y principalmente allanar el

(1) Cuando el *Mentor*, el *Educador*, el *Semanario de instruccion pública*, el *nuevo Censor* y otros periódicos de literatura han hablado de este tratado de *partículas*, le han considerado de grande mérito y utilidad en las aulas y de esquisito gusto y sabiduría.

camino escabroso que encuentran los niños cuando se les pone á traducir por primera vez en los clásicos latinos; en los que, aun eligiendo algunos de los mas sencillos en su estilo, como son Nepote, César, Fedro, &c., no se puede prescindir de la dificultad que ofrece el hipérbaton y demás inversiones usuales en este idioma, como tampoco de los idiotismos, frases y otras locuciones, que exigiendo una version mas ó menos libre, y mas conocimientos que los que tiene un niño cuando principia á traducir, fatigan á este inútilmente con pérdida de tiempo y de trabajo. Pero como los autores de Lacio no nos pudieron dejar obra alguna escrita, de modo que desapareciesen los mencionados inconvenientes, se ve claramente la necesidad de redactar, de exprofeso, un libro que, reuniendo ejemplos repetidos de las diferentes clases de oraciones y tambien de sintaxis latina, (1) pueda conciliar á un tiempo dos ventajas, una el aprender por

(1) Para conocer el gusto y artificio de una lengua, dice Noel, es necesario comparar entre sí las locuciones de diversos autores y aun ponerlos en contradiccion consigo mismos. El seguir y tomar el estilo de uno solo es exponerse á ignorar el de todos los demas.

uso el significado de muchas palabras latinas, y otra el comprobar con los ejemplos que vaya traduciendo, toda la doctrina gramatical que aprendió en las reglas. Este y no otro ha sido mi objeto, y para conseguirlo, no he omitido medio alguno de los que estaban á mi alcance, ya buscando ejemplos adecuados, que he tomado en gran parte de los autores latinos, ya simplificando estas lecciones en cuanto al lenguaje que he reducido casi al orden natural de la enunciacion l6gica. Ellas, como se ve, no son mas que un ensayo preliminar de lo que han de encontrar los niños en los autores de pura latinidad (1). Acostumbrados por el repetido ejercicio á todas las locuciones y figuras del lenguaje, y versándoles con las mismas oraciones y frases que se les presentan en las dificultades de la lengua, traducirán y analizarán los clásicos, conocerán sin dificultad las reglas de la sintaxis latina, harán las mas útiles aplicaciones de ellas y tendrán con este ejercicio vencida gran parte de las

(1) Para conocer el valor y utilidad de una lengua, dice Rollin, es necesario comparar entre sí

(1) Rollin decía: « el mejor modo de enseñar es hacer conocer por el carácter y principios de un libro el fondo y sabiduría de todos los demas; esto es; *por un libro saberlos todos.* »

dificultades que no se evitan de otro modo. Es muy fácil conocer, que tratando de disponer á los jóvenes con este ejercicio preliminar á manejar los autores clásicos, debemos valernos de un libro en que se contengan sus frases mas usuales é inversiones mas frecuentes; pero que con una exposicion sencilla prepare á los niños á entenderlas con la misma dificultad en que ellas están concebidas. Presentando el hipébaton sencillo y poco difícil á los principiantes, hacen estos sin molestia sus oídos á las espresiones latinas, y conservando las que usan los mejores autores, reprobarán las voces duras y aprenderán de memoria el significado propio que corresponde á las buenas, pudiendo con este ejercicio pasar confiadamente á la version de los autores de Lacio (1).

Habiéndome propuesto no usar de otras locuciones que las contenidas en los clásicos, de sus mismas palabras y espresiones, he elegido los mejores y he presentado sus frases, inversiones é idiotismos con la mayor sencillez. Además he puesto al pie de

(1) Es necesario considerar á los autores clásicos como los legisladores del buen gusto, pues que son los patriarcas de la lengua.

las llamadas oraciones, la traducción práctica de la primera cláusula latina de cada regla, para facilitar la de las otras y la significación de las particulas en sus diversas acepciones y algunas observaciones sobre la sintaxis.

Finalmente, deseoso de manifestar á los niños toda la gracia, hermosura y belleza de la lengua latina, he extractado algunos armoniosos versos de Ovidio y he elegido aquellos que por su sencillez y buena construcción den á conocer el giro poético y sus locuciones peculiares y legítimas. Asi pues, tendremos el cuadro completo de la lengua latina en prosa y verso. El argumento del texto expresa los sentimientos puros de la moral filosófica, del corazón y de la fantasía y algunas máximas de religión (1) y lecciones de la historia.

(1) Los profesores de latinidad deben enseñar á los niños los sanos principios de la moral y religión cristiana, haciéndoles leer todos los sábados un tratado del *Compendio del Catecismo explicado por un Presbítero exclaustrado*, libro corto y barato, lleno de sábias y claras reflexiones y de evidente utilidad y necesidad en el día, porque no basta hacerles estudiar y repetir como papagayos (valiéndome de una comparación vulgar) la doctrina del *Catecismo*; lo que interesa, es que la entiendan

Los beneméritos Profesores que han adoptado este librito y han consumido seis grandes ediciones, confiesan su utilidad y necesidad. Yo no podia creer que tuviese una aceptacion tan general y constante, aun cuando sabia que Quintiliano y el Brocense aconsejan á los Profesores «que extracten de los autores clásicos aquellos ejemplos que además de comprobar las reglas de la gramática, inspiren á los niños el buen gusto de la lengua latina, y despues les manifiesten la ilacion, plan y enlace del estilo y les enseñen á imitarle.» Pero viendo ahora que el consejo de tan respetables maestros y de tan juiciosos críticos sirve de norte á los Profesores de latinidad, me he dedicado á reformar y corregir los primeros ensayos y componer estas lecciones escogidas de latinidad sobre el principio filosófico que establecieron aquellos dos humanistas españoles tan justamente venerados en todo el orbe literario, con el único fin de dulcificar las ár-

y conozcan por principios y de este modo la amen, la sigan, la practiquen y la defiendan por conviccion, no por fanatismo. San Pablo manda que la religion se enseñe de este modo.

duas y penosas tareas de los maestros y de los discipulos y con el de enseñar la hermosa lengua de Lacio con sencillez y facilidad y economizar tiempo y trabajo.

*Vive, vale: si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti: si non, his utere mecum.*

ORACIONES (1)

DEL VERBO SUSTANTIVO LATINO *Sum*,
Es, Fui.

Tendimus in Latium. Virg.

PRIMERAS DE SUM.

DEUS est auctor rerum omnium. Jesus Christus est filius Dei. Spiritus Sanctus est Deus cum patre et filio.

Natura Dei est optima et præstantissima. Providentia Dei est magna. Mira est Dei bonitas et dulcissima charitas.

Homo est præcipuum opus Dei. Virtus est proprium atque unicum hominis bonum. Fundamentum omnium virtutum est pietas in Deum.

Ratio et veritas accommodatissima sunt naturæ hominis. Itaque homo à ratione et veritate alienus tamquam cæcus semper fuit.

Nulla sancta tranquillaque erit societas sine

(1) Las oraciones de *sum* se traducen por los verbos sustantivos de la lengua española *ser, estar, y haber*. v. gr. DEUS Dios EST *es* AUCTOR el autor RERUM OMNIUM *de todas las cosas*.

religione. Honos justitiæ et sanctitatis præclarissimus est in omni vita. Religio et justitia fundamenta reipublicæ optima sunt & firmissima.

Scientia est pabulum animi. Litteræ sunt præsidium reipublicæ. Libri semper erunt gratissimi vobis. Otium sine litteris mors est et sepultura hominis vivi. Grammatica est scientiarum utilissima. Grammatici olim fuerunt nobilissimi.

Eloquentia fuit quondam præclarissima Philosophia non solum est utilis, verum necessaria etiam publicæ tranquillitati. Ea verò conciliatrix est humanæ maximè societatis.

Demosthenes vir fuit clarissimus. Virgilius et Horatius fuerunt Augusto cari. Hæc extrema fuit ætas imperatorum atheniensium.

Religiosus juvenis est utilis sibi & patriæ. Puer studiosus erit carus omnibus.

Vos autem, carissimi discipuli, et religionis et litterarum amantissimi semper estote.

SEGUNDAS DE SUM, ES, FUI. (1)

Nulla unquam respublica est sine aliqua religionis specie. Nemo igitur vir magnus sine pietate quadam aut bonis moribus fuit.

(1) Las segundas de *sum* se traducen por los correspondientes *ser, estar ó haber* segun el sentido, v. gr. REPUBLICA NULLA ninguna república EST USQUAM hay en parte alguna SINE SPECIE ALIQUA RELIGIONIS sin alguna especie de religion.

Omnipotentia, immensitas, sapientia, justitia, misericordia in Deo sunt.

Mira quædam est in historia suavitas et delectatio. Ornamenta eloquentiæ in elegantissimis argumentis et exemplis sunt.

Profectò virtus et sapientia major in antiquis civitatibus fuit, quàm in populis aut urbibus nostris.

Permulti oratores antiquitùs erant Romæ. In hoc fuit tum numero clarissimus Cato.

Crassus magnæ auctoritatis in romanis fuit. Nulla enim lex, neque pax, neque res illustris est populi romani nisi in eo tempore suo. Nam mens, ratio et consilium in senibus est. Tunc erat quoque bona opinio de Plancio, de M. Catone et C. Lelio.

CON TIEMPOS DE OBLIGACION

ó CON DE (1).

Roma futura fuerat civitas longè opulentissima. Boni cives futuri sunt utiles et regi et patriæ. Augustus futurus fuerit maximè ju-

(1) Estas oraciones son iguales á las anteriores, con la diferencia de añadir el participio *futurus a, um*, antes del verbo *sum*. Se traducen con los tiempos correspondientes en español de los verbos *ser, estar, haber ó haber de haber*: v. g. ROMA FUTURA FUERAT habia de haber sido CIVITAS una ciudad LONGÉ OPULENTISSIMA muy rica.

ris peritus. Lentulus futurus erat carissimus vobis. P. Crasus amicissimus futurus esset Milonis nostri. Magnus etiam futurus fuit virtutis et amicitiae fructus in calamitatibus. His temporibus Cæsar quoque futurus fuit imperator egregius.

SEGUNDAS DE SUM. (1)

Religio futura est maximæ auctoritatis. Nulla civitas, neque populus, neque gens unquam futura est sine aliqua religione. Fundamentum et pacis et virtutis et otii non in legibus tantum, sed in bonis etiam moribus semper futurum fuit.

Eloquëntia olim in summo honore futura fuit. Amplissimi tunc viri futuri erant et Romæ et in Græcia et in Italia. Nulla unquam civitas antea futura fuit sine scientiis et artibus. Laus quoque maxima et in grammatica, et in historia, et in eloquëntia, in poësi et in juris civilis scientia futura fuerat. (2)

(1) Obsérvese en la traduccion la regla ó advertencia anterior: v. gr. RELIGIO *la religion* FUTURA EST *ha de ser* AUCTORITATIS MAXIMÆ *de muy grande autoridad*.

(2) En estos ejemplos que son de Ciceron, he añadido el participio *futurus* para formar las cláusulas en los tiempos de obligación.

SUM CON INFINITIVO. (1)

Credo Deum esse omnipotentem. Dico igitur providentiam Dei esse necessariam rebus omnibus. Ex mundi totius varietate et pulchritudine facillè intelligo magnam esse vim et magnitudinem rerum caelestium. ;Anne intelligemus omnia supera esse meliora? Et tamen ex ipsa hominum natura esse aliquam mentem et eam quidem acriorem et divinam existimare debemus.

Ex litteris tuis intellexi te esse in valetudine. Sensi ego tum omni ætati mortem esse communem. Semper in animo habui te esse infirmum.

Romulum accepimus fuisse suis temporibus probatissimum. Fama est Augustum fuisse peritissimum rei civilis. Cato significavit se esse amicissimum Ciceroni. Darius dixit se esse hostem Atheniensibus.

SUM CON RELATIVO. (2)

Nemo est, qui sit tam vecors, ut sentiat

(1) El infinitivo es un modo del verbo que no tiene inflexion personal, y se traduce como las oraciones de conjuntivo ó subjuntivo en español: v. gr. CREDO *yo creo* DEUM que Dios ESSE es OMNIPOTENTEM *Omnipotente*.

(2) Estas son enteramente iguales á las llanas, y se traducen como las primeras de *sum*.

Deum non esse. Ratio, quæ naturalis nobis est, spiritualis ac veluti divina est. Sunt autem qui naturam censeant esse vim quamdam sine ratione. Ego vero, qui non sum tam amens, sine litteris aut arte clarissimè video mundum per se esse inertem, consilioque ac providentiâ gubernari. Omnia profectò, quæ sunt in mundo, declarant Deum esse.

Hæc est insula, quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio. Oppidum, quod erat Amani caput, fuit altissimum. Castellum, quod tutissimum fuit militibus receptaculum, in maximis angustiis erat. Dignus est memoria Miltiades, qui fuit imperator egregius. Milites, qui sunt fideles patriæ, dignissimi sunt laudis atque præmiorum. In his cohortibus, quæ erant in statione ad portas, Petrejus fuit.

Amicitia, quæ est mihi tecum, parentibus jucunda fuit.

ORACIONES DEL VERBO ACTIVO

TRANSITIVO EN LA VOZ ACTIVA Y PASIVA. (1)

Deus ipse omnem hunc mundum regit. Deum agnoscimus ex operibus ejus. Deus colitur &

(1) En español se traducen con las voces activas y pasivas de sus verbos transitivos. v. gr. DEUS IPSE *el mismo Dios* REGIT *gobierna* MUNDUM HUNC *OMNEM todo este mundo*.

placatur pietate. Omnes homines religione moventur.

Providentiâ Dei mundus administratur.

Pietatem tu exerce, puer, et virtutem: virtus enim & amicitias conciliat & conserbat.

Pomponius Atticus equestrem obtinuit dignitatem. Hic, prout amabat litteras, omnibus doctrinis filium suum erudit. Itaque incitabat omnes studio suo. Idem poemata pronuntiabat et græcè et latinè. Eum præcipuè dilexit Cicero.

Legati ab Atheniensibus missi sunt. Hanc quoque legationem suscepit Themistocles. Hic et mari et terrâ magnum confecit bellum. Sibi ipse peperit maximam laudem. Quis tandem illum exsuperavit unquam? Athenienses à generoso duce liberati sunt.

Miltiades insulas redegit sub potestatem Atheniensium. Pontem fecit in Istro flumine, quâ copias traduceret. Ibi custodes reliquit principes. Nam eos secum ex Jonia et Eolide duxerat, quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. Hic, nisi, victor, pace bellum mutavit. Labor vincit omnia; at nos laborem amemus.

Invenit Calvus fortè in trivio pectinem.
Ostendit alter prædam et adjecit simul:
Carbonem, ut ajunt, pro thesauro invenimus.

RECIPROCAS. (1)

Pompejus recepit se in portum, atque biduo se in castris tenuit. Milites in fugam sese conjiunt. Luterius vero ad amicitiam se contulit Cæsaris. Multa enim is cum benignitate se gesserat. Quintus Catulus se in libertate populi romani recreaverat. Antonius se cum hostibus comparavit. Reliquæ copiæ sese Cesari dederunt. Maximè quisque sese defenderat. Lucretius et Actius de muro se dejecerunt. Omnis homo amat se ipsum et suas partes. Stultissimus quisque tantummodò laudat se. Virtus autem à se ipsa defenditur.

Qui se committit homini tutandum improbo,
Ausilia dum requirit, exitium invenit.
Humanitati qui se non accommodat.
Plerùmque pœnas oppetit superbiæ.

*Segundas del verbo transitivo en activa
y pasiva. (2)*

In mundo Deus regit, gubernat: cursum
astrorum, mutationes temporum, rerum vicis-

(1) Se traducen con las correspondientes reciprocas de la lengua española. v. g. POMPEJUS Pompeyo RECEPIT SE se acojió IN PORTUM al puerto.

(2) Se traducen como las primeras de activa; v. gr. DEUS Dios REGIT rige, GUBERNAT gobierna IN MUNDO en el mundo.

situdines, ordinesque conservat, hominum com-
moda, vitasque tuetur. In toto orbe terrarum
colitur et adoratur Deus.

Studia litterarum delectant domi, non impe-
dium foris, pernoctant nobiscum, peregrinan-
tur, rusticantur. Sapientia labore comparatur.

Milliades parvâ cum manu conflixit. Sic
unius viri prudentiâ Grecia liberata est, Eu-
ropæque succubuit Asia. Cæteræ vero insulæ
redigebantur sub Atheniensium potestatem. So-
cietas enim facta fuerat cum rege Persarum
ad Græciam opprimendam.

Themistocles propter multas ejus virtutes
magna cum dignitate vivebat.

Ad rivum eundem Lupus & Agnus venerant.

Repulsus ille veritatis viribus,

Ante hos sex menses malè, ait, dixisti mihi.

Respondit agnus: Equidem non natus eram.

Pater herculè tuus, inquit, male dixit mihi.

Hæc propter illos scripta est homines fàbula,

Qui causis fictis innocentes opprimunt.

Periclitatur magnitudo Principum.

Minuta plebs facili præsidio latet.

CON DE Ó EN TIEMPOS DE

OBLIGACION. (1)

Themistocles gesturus fuit res magnas et

(1) Se traducen con los romances *de y de haber*:
v. gr. THEMISTOCLES *Themistocles* GESTURUS FUIT hu-

terrâ et mari. Populos vero multos non tam armis, quàm prudentia devicturus erat. Græciam quoque liberaturus fuisset totam. Itaque ab Atheniensibus donandus fuit magnis muneribus. Multùm in terra dimicaturus fuerat. Huic itaque magnus honos habendus est. Copias, quibuscum bellum gesturus erat, ex castris trajecturus fuit. Hostes enim ex patria propulsandi erant. In omnibus negotiis adhibenda est præparatio diligens.

Omnis oratio habitura est verborum puritatem, elegantiam atque nitorem. Eloquentiæ dignitas laudanda nobis est. Grammatica in pueritia vehementer ediscenda est. Non negliger hęc tota res á vobis consideranda erit.

Vir litteratissimus magnum ubique fructum ex sapientia sua percepturus fuit. Omnis autem voluptas ex litteris aut bonis moribus capienda est.

IMPERSONALES. (1)

Nunc tractatur de bonitate Dei. Sæpè á nobis de pietate disputabatur. At de summa ejus majestate modò agitur.

bo de hacer RES MAGNAS cosas grandes ET MARI ya por mar ET TERRA ya por tierra.

(1) Se traducen en español, como lo indican las terminaciones latinas: v. gr. NUNC TRACTATUR ahora se trata DE BONITATE DEI de la bondad de Dios.

Potius obediendum est Deo quam hominibus.

Summis olim viribus pro cujusque securitate pugnatum est. Tali autem dum pugnatur modo, de nostra communique omnium salute agitur. Magna vi certabatur. De civium militumque salute desperatum est. Ita nobis nunciatum erat.

Apertè disputatum est de litterarum utilitate atque à nobis omnibus dictum et pronuntiatum est de re tanta his verbis: *Sapientibus prospiciendum est in omni república.*

M. Dicendum est mihi à te, Attice, quanta fuit autoritas in A. Cecilio.

Att. Jam ante de illo disputatum est. Veni igitur, quæso, ne stultissimè de hac re disceptetur.

M. Perlibentè (nam mihi nunciatum modò est) audivi te esse familiarem A. Cecilio.

Att. Sed meherculè, uti tibi dictum est, quàm sæpissimè ad illum litteras misi. At minimè jocandum est; ego vero neque familiaritatem, neque amicitiam ullam cum illo habui. Verissimè autem loquendum est.

Att. Turpissimis cupiditatibus firmissimè resistendum est; et vero nulli erit nocendum.

Att. Rectè quidem dicis: sed à te primùm consulendum est famæ tuæ.

DE RELATIVO Y HECHAS

POR PARTICIPIO. (1)

Nemo nos amat, qui te non diligit.

Nemo, qui veram gloriam consecutus est, insidiis & malitia laudem adeptus est. Fortes igitur & magnanimi habentur non qui faciunt, sed qui propulsant injuriam. Etenim, qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus. Sunt autem aliqui, quos magis diligamus, et à quibus diligamur. Officium hanc primùm habet viam, quæ naturam conservat & animum. Multi tamen sunt, qui in voluptatibus vitam agunt. Altera vitæ pars in appetitu posita est, quæ hominem huc et iluc rapit, altera in ratione, quæ docet et explanat cujuscumque officia.

Magna senectus non habet eam quam laudamus suavitatem. Ea est solùm jucundissima amicitia, quam similitudo moram conjugavit. Quos amamus, eos amicius, quàm veriùs laudamus. Qui vero victor pacem diligit, is profectò declarat animi magnitudinem. Vos appello, qui magnas divitias semper habuistis.

Cares, qui tunc Lemnum incolabant, ex insula demigrarunt. Miltiades Asiam incolentes sub sua potestate retinuit. Insulas, quæ barbaros adjuverant, bello persequitur. Nulla un-

(1) Se traducen como las primeras de activa: v. gr. NEMO ninguno AMAT NOS nos ama QUI QUE NON DILIGAT TE no te estime ó aprecie.

quam fuit victoria, quæ cum prælio Marathonio possit comparari. Classem Athenienses Miltiadi dederunt, qui magnam his gloriam fuerat consecutus. Talenta, quæ ab Atheniensibus acceperat, militibus donavit. Huic Miltiadi, qui Athenas totamque Græciam liberavit, magnus honor tributus fuit. Qui, cum multa bella gessisset, totum orbem pacavit. Postea conservavit insulas, quas vi expugnaverat. Perpetuam relinuit dignitatem, quam per bonitatem obtinuerat.

Quos deprendit, Petrejus interficit. Pompejus eadem illa, quæ per Scipionem ostenderat, agit. Honores per virtutem adeptos non cum pecunia tentavit. Classem, quam comparaverat, in Græciam trajecit.

Æsopus auctor quam materiam reperit,
Hanc ego polivi versibus senariis.

Consilia qui dant prava cautis hominibus,
Et perdunt operam, et deridentur turpitèr.

RELATIVO CON DE. (1)

Is, qui confecturus est bellum, classem primum ornare debet. Imperator reportaturus vic-

(1) Las oraciones de relativo con *de* no necesitan esplicacion particular, teniendo presente lo que hemos dicho de las de activa con tiempos de obligacion y de las anteriores de relativo.

toriam comparabit copias magnas. Dux acriter propugnaturus maximam virtutem apud milites diligentè ostendet. Rex pacem impetraturus tutissimam bellum parabit.

Annibal ex Asiâ perventurus in Hispaniam profectus est. Castra movit, quæ in campis non collocanda erant. Civitatem Spartanorum occupavit capiendam ab hostibus.

Cæsar in Galliam perventurus Ambraciam versus iter facere cœpit. Provincias ab Ephoris occupandas pacavit. Naves in Asiam trajiciendas instruxit. Copias movit in acie collocandas. Omnia in bello administranda diligentissimè præparaverat. Milites, quos secum trajecturus erat, civitatibus præsidio misit. Oppida, quæ ab hostibus occupanda fuerunt, brevi mûniverat.

Legati, quos Athenienses missuri fuerunt, pacem petebant. Litteræ, quas legati recitaturi erant, permolestæ Miltiadi essent.

Amicus amicos habiturus non eos minùs diligat, quàm se ipsum. Ipsa virtus amicitiam gignit & continet nulla vi, nullaque varietate mutandam. Homines amaturi et patrem et matrem et amicos maximun fructum percipient ex virtute. Virtus enim et conciliat amicitias, et conservat.

VERBOS DE LENGUA. (1)

Legati dicebant milites irrupisse castra. Pu-

(1) Se traducen con las de conjuntivo en español: v. gr. LEGATI los embajadores DICEBANT decían MILITES que los soldados IRRUPISSE habían acometi-

taverant enim exercitum adventare cum Miltiade. Dixerant se de illa re litteras accepisse. Memorant se fugam arripuisse.

Anaxagoram ferunt, nunciata morte filii, dixisse: *sciebam me genuisse mortalem*. Scriptum est mihi te in febrim incidisse. A Patre tuo, viro amantissimo, dictum fuit mihi te esse in valetudine. Ex litteris intellexi te nihil commissurum esse temerè. Credebam te nullas ad me litteras asferre calendis aut nonis. Dixisti de ea re tabellarium ad me misisse.

Miltiades dixit se magnâ commoveri lætitia. Putabat enim se amplissimos consecuturum esse honores. Insulas se captum ire dicebat. Sic enim putavit facillimè se Græca lingua loquentes sub sua retenturum potestate. In conicione recitavit se multa bella gessisse.

Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinculis interire. Lentulus sententiam pronuntiaturum se omninò negavit. Mar-

do CASTRA los campamentos ó los reales. Pero si los sujetos del verbo determinante y determinado son unos mismos, se traducen con los romances de infinitivo español en primera voz. La tercera voz en los verbos de lengua se traduce con romances de primera, si son unos mismos los sujetos de los verbos, y si no lo son, se traduce con las terminaciones *ra, ria*. v. gr. *Tuas litteras á Marione putabam me accepturum*; se traduce así: **PUTABAM yo pensaba ME ACCEPTURUM** (suple ESSE) *recibir ó que recibiria LITTERAS TUAS tu carta á MARIONE de Marion ó por Marion.*

cellus verò passurum se in præsentia negat. Philosophi negant quemquam virum bonum esse nisi sapientem. Plato negavit ullam in sapientem vim esse fortunæ.

Dicitur Alexándrum vicisse Darium. Pompejum dicunt occupavisse vi Siciliam. Fama erat imperatorem in Hispaniam proficisci.

Scio quòd virtuti non sit credendum tuæ. Sylla, cum Hispanos & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiasset. Alligit quoque poeticen Alicus, credimus, ne ejus expertus esset suavitalis. Niobe fingitur lapidea propter æternum, credo, silentium. (1)

IMPERSONALES DE INFINITIVO. (2)

Præstat in egestate vivere quàm inhonestè. Expedit nobis pravis resistere cupiditatibus. Magis convenit à libidinibus arceri, quàm vitiis atque voluptatibus recreari. ¡Quàm placet litteris delectari!

Non poterat pugnari à militibus. Dubitari

(1) Estos últimos modos son muy raros en los clásicos.

(2) Se traducen por el mismo estilo que las otras impersonales de que hemos hablado, con la diferencia de llevar también un infinitivo que algunas veces viene bien traducir en tiempos con de en español: v. gr. PRÆSTAT *es mejor* VIVERE *vivir* IN EGESTATE *en la pobreza* QUÀM INHONESTÉ *que deshonestamente*.

profectò non poterat, milites non esse paratos ad pugnam. Negari non potuit, cum evenisset, ita factum esse. Sic enim ab omnibus nuntiantum esse dicitur. Non jam de bello agendum esse dicebatur. Et in terra dimicari magis placebat. Ut vero ex litteris ad senatum referretur, impetrari non potuit. Nunciatur sine illis de compositione agi non posse. Itaque tantâ est contentione actum, quantâ agi debuit. Ex quo intelligi potest de pace solùm loquendum sibi esse.

Quemadmodum accidisset, potuit animadverti. Factum à nobis stultè fuisse dicitur. Tum in summo timore quiescendum nobis esse credebatur. Hac regione transiri non poterat. Ex ipsâ rerum natura potuit conosci. At non sapienter admodum de hac re tractari debebat, uti solet, afflictis reipublicæ temporibus, evenire. In otio tractari de pace magis placebat, quia diuturnitas pacis otium confirmat.

Dicendum videtur de genere pacis, quoniam pax et virtutes, et artes, et eloquentiam sustinet. Bella afferunt maximum damnum; multos enim magnis incommodis afficit pecuniæ cupiditas. Pax alit artes, scientias auget, rempublicam defendit. Itaque pro pace solùm pugnari decet.

QUIEN Ó QUIENES: QUEM VEL QUOS
ACUSATIVOS AGENTES DEL INFINITIVO
EN LOS VERBOS DE LENGUA. (1)

¿Quem putas egregium fuisse ducem nisi Miltiadem? ¿Quem existimas arma cepisse nisi milites? ¿Quem cogitas copias trajecisse nisi Miltiadem? ¿A quo credis classem magnam comparatam fuisse nisi à Miltiade? ¿Quem dicunt recuperavisse libertatem nisi hunc potentissimum ducem? ¿Quem præter Miltiadem audiveras liberaturum esse Græciam? ¿Quem nisi Miltiadem pro salute communi propugnare dicebas? ¿Quem, eo excepto, rempublicam defendisse arbitraris?

¿A quo cogitabas Græciam liberandam fuisse nisi à Miltiade? ¿Quem dicitur maritimum confecisse bellum, nisi Themistoclem? ¿A quo putas rempublicam agitatam fuisse nisi ab hostibus? ¿Quem credebas agros cum equitibus vastavisse nisi exercitum? A quo putabant rempublicam defensum iri nisi à militibus. ¿Quem dicitis urbes recepisse nisi Miltiadem?

(1) Las palabras *quien ó quienes* son el sujeto del infinitivo en sentido interrogativo é indefinido. Se vuelven en pasiva, empezando por el pronombre, y se traducen como las demas oraciones del infinitivo. v. gr. ¿QUEM PUTAS *quién piensas* FUISSE *que fué* DUCEM EGREGIUM *un capitan* ESCLENTE NISI MILTIADEM *sino Milciades*?

QUE CONJUNCION Ó PRONOMBRE

GASTELLANO EN SENTIDO INTERROGATIVO É INDEFINIDO ESPRESADO EN SUBJUNTIVO CON LOS PRONOMBRES LATINOS *quis, quantus, qualis y quam, etc.* (1)

Jamdiu ignoro quid agas: nihil enim scribis. Cupio scire quid agas, et ubi sis hymaturus.

Nescis, filiule mi, nescis, quantas vires virtus habeat; quid ipsa valeat, ignoras. Sed nescio, quo pacto sapientissimus quisque eloquentiam contemnat. Sic in nostra civitate contra amplissimus quisque et clarissimus vir, quantus sit eloquentiæ et philosophiæ honos, alacri animo ac vultu fatetur.

Cæsar dubitabat quid sibi expediret. Quid fieri vellet, ostendit. Quid à quoque fieri velit, præcipit. Diligenter putabat quid faceret.

Qui sim, ex eo, quem ad te misi, cognosces. Vidi enim & cognovi quàm maximè litteras nonnullas expectares. Nec quid consilii capiam, nec quid faciam, scio. Quibus verbis tibi gratias agam, non reperio. Res quemadmodum sit acta, vestræ litteræ mihi declarant. Ex multis audieram, quàm fortiter sa-

(1) Se traducen en los tiempos de las terminaciones latinas correspondientes al modo indicativo, si el sujeto de los verbos es diferente, y si no lo es por romance infinitivo. v. gr. Jamdiu ignoro *ha mucho tiempo* quid agas *que haces*.

pienlèrque ferres injuriam temporum. Audieram etiam quàm eleganter de orationis ornamentis scripseris. Tum ego hac opinione adductus cognovi, quantam his artibus diligentiam adhibuisses. Ego vero ita fecissem, nisi interdum, quanta et quàm difficilis ea res sit, ex te audivissem.

Miltiades diligentissimè quærebat, quibus modis Athenienses rempublicam liberavissent.

VERBOS DE VOLUNTAD, SUCESO

ó CONTINGENCIA. (1)

Eis temporibus Persarum rex Darius Scythis bellum inferre decrevit. Is hortatus est pontis custodes, ne à fortunâ datam ocasionem liberandæ Græciæ dimitterent. Amici verò hortabantur, ut Græciam redigeret in suam potestatem. Unus Miltiades maximè nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent. Postèa factum est, ut plusquàm collegæ Miltiades valuerit. Datis tamen fretus numero copiarum

(1) Se traducen casi siempre por romance de infinitivo español, menos cuando se encuentran por subjuntivo ó los sujetos de los verbos son diferentes, pues entonces se traducen en los tiempos de las terminaciones latinas y comunmente en el modo indicativo. v. gr. *Eis temporibus en esos tiempos Darius Dario rex rey Persarum de los Persas decrevit determinó inferre bellum hacer la guerra Scythis á los Escitas.*

suarum configere cupiebat. Inde factum est, ut Parii à deditioe deterrerentur.

Accidit quoque ut, Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere. Consulentibus nominatim Pythia præcepit, ut Miltiadem sibi imperatorem sumerent. Quibus rebus fiebat, ut omnium voluntate summum obtinuerit imperium.

Cesar curabat omnes copias conservandas. Omnes hortabatur ad dimicandum. Idcirco curavit muros reficere, militesque hortatus est ad decertandum.

Rem malè gerere Darius noluit. Per legatos jussit ab armis discedere. Urbem munire instituit. Utile erat copias transducere. Accidit ut sic benevolentiam experiretur. Perfecit profectò, ut plurimum diligeretur. Maximam dabat operam, ut in patriam præsidium haberet. Rogabant milites, ut ne rempublicam perderet. Præcepit imprimis militibus, ne regem Atheniensium occiderent. Suasit ne id agerent. Hortatus est ne quid per vim ageretur. Sperabat fore, ut ad se hostes venirent. Futurum putavit, ut adversus illum bellum gererent.

Neque erat facile propugnare in ea tempestate. Imperator castellum muniri jussit. Afranius in hostes impetum fieri volebat.

Cæsar milites hortabatur ut prælium committerent. Præterea illos monuit, ut consulere sibi. Curio suos hortatur, ut omnem spem in virtute reponant. Postremo hortatur eos, ne

animo deficient. Accidit ut impetus fieret in vacuam rempublicam. Quibus rebus perfectum est, ut nullum reciperet incommodum. Summus ille vir Græciam liberandam decrevit. Omnia vi prius experienda arbitrabatur. Persequendum sibi hostem existimavit. Ad pacem petendam hostem induxit. Hortabatur suos ad opus maturandum. Ita eos monitum oportuit. Græciam aggrediendam censuit. Victoriam relictam noluit. Terrâ marique rebus gerendam censebat. Qua in re suorum omnium vitæ consulendum putavit.

Excogitatum est à quibusdam, ut privatum ærarium Cæsaris interfectoibus ab equitibus romanis constitueretur. Legatis denique permissum est, uti pro tempore ac loco exercitum compararent. Hoc nihil prolatandum rati sunt. Itaque senatus decrevit, darent operam consules, ne quid respublica detrimenti caperet. Lentulus constituerat, ut tribunus plebis quereretur de actionibus Ciceronis. Reliquum est igitur, ut de reipublicæ statu nunc pauca dicam. Percipite, quæso, P. C., diligentèr quæ dicam. Idque quamprimùm ut efficiatis, vos etiam atque etiam rogo.

Sed, mi Cicero, da operam, ut valeas. Ad me quamprimùm veni, rogo. Cura, ut ad nos venias. Tabellarios mihi velim quamprimùm remittas. Valetudinem tuam, quæso, cura diligentèr. Vale.

VERBOS DE TEMER Y RECELAR. (1)

Timeo eloqui. Vereor vobis esse molestus. Timeo apertius scribere. Verebar id negotii suscipere.

Cesar in Galliam introire timebat. At milites, qui antè dimicare timuissent, ultrò se offerrent periculis.

Miltiades timuit, ne classis regia adventáret. Metuebat enim, ne frigeret cum militibus in hibernis. Timuit, ne Artaphernes obviam iret copiis suis. Periculum enim erat, ne classis certo premeretur periculo. Animadvertat, principes civitatum timere, ne propter se bellum his Lacedæmonii et Athenienses indicerent. Timebat, ne milites nusquam patriæ salutem antefferrent saluti suæ. Timuit etiam, ut milites non paravissent comeatum ad tantum bellum administrandum. Veritus est ne in eos animadvertisset crudelissimè. Timuit ne tantis opprimeretur angustiis.

Consul timuit, ut Annibal liberaret Athenas totamque Græciam. Erat tunc periculum ne ancipiti premerentur bello. Timebat ne in seip-

(1) Se traducen por el romance de infinitivo español, cuando es uno mismo el sujeto de ambos verbos, y si no lo es, por el de las terminaciones de los tiempos en subjuntivo. v. gr. Timeo eloqui *temo hablar*. Miltiades timuit *Milciades temio ne que elasis regia la armada real adventarot llegase*.

sum arma conferrent Athenienses. Sic omnes Græci veriti sunt, ne legati singulis civitatibus duces præficerent. Timebant milites se furti damnatum iri ab imperatore. Tamen veritus Cæsar, ne militum introitu et nocturni temporis licentia oppidum diriperetur, eos, qui venerant, collaudat atque in oppidum dimittit. In primis videndum est ei, qui rempublicam administrabit, ut suum quisque teneat.

Vide ne dolone collum compungam tibi!

VERBOS AFECTIVOS. (1)

Doleo maximè te filiumque tuum meas litteras exspectare. Te verò pietatis meæ fructum cepisse vehementè gaudeo. Non ægre fero te Antonium nostrum carissimum libentè amare; semper enim laudavi eum. Miror autem te propinquos nostros non diligere, neque enim salutem nostræ, neque honori amicior quisquam esse potest.

Pater tuus gloriatur maximè se spem recuperasse salutis. Admodum lætor te accepisse

(1) El infinitivo de estos verbos y el *quod* en subjuntivo y *quia* ó *quonian* con indicativo se traducen elegantemente por un infinitivo español; pero mas frecuentemente se traducen en los tiempos correspondientes: v. gr. Doleo maximè me duelo muchísimo te filiumque tuum de que tu y tu hijo exspectare espereis litteras meas mi carta.

litteras meas. Neque admiratus sum hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse. Equidem molestè tuli te talem virum omnia temerè fecisse. Vehementissimè gaudebam, quòd per litteras Cæsari gratias egisses. Magno denique affecti sumus mœrore, quòd omnes clarissimi viri miseras tantas propter temporis iniquitatem imprimis patiantur.

Pelopidas Epaminondam reprehendebat, quòd uxorem non duxisset. Cato mirari se aiebat, quòd non rideret aruspex, aruspicem cum videret. Indignabatur ibi esse imperium, ubi non esset libertas.

Lætabatur Artaphernes, quia milites leviter omnia ferebant. Dollabella gavissus est, quoniam præstantissimum te civem & singularem consulem præbueras. Milites gavissi sunt, quia imperator copias in Asiam transportaverat. Neque multò post querebantur, quod non haberent commeatum. Maxime vero imperator dolebat, quod milites imperium summum peterent.

Pavo ad Junonem venit, indignè ferens,
Cantus Luscini quòd sibi non tribuerit.

VERBOS DE IMPEDIR, PROHIBIR. (1)

Ipsa ratio prohibet homines contemnere

(1) *Veto, prohibeo, interdico, impedio, repugno, resisto* tienen infinitivo, subjuntivo con *quominus ò quin y ne*. *Quominus y quin* son negativas y se tra-

Deum. Tu & potuisti & debuisti prohibere, ne quid et diceretur et ageretur contra Deum. Religio non vetat, quin impii puniantur à magistratibus. Pietas divitias amare vetat. Senatus romanus obstitit, quominus C. Fabricius aut perturbàtione animi, aut pecuniæ cupiditate & avaritia perderet tum constantiam tum etiam dignitatem.

Darius in fuga, cùm aquam turbidam & cadaveribus inquinatam bibisset, non prohibuit milites etiam bibere. Socratem ferunt nunquam prohibuisse jucunditatem haberi in salietate; cumque ad vesperum usque ambularet, respondisse, se id facere, quo melius cœnaret.

Cæsar prohibuit milites arma capere ad oppugnationem urbis. Plerique censebant, se non impedire debere, quominus prius hostes ad angustias venirent, quàm loca ipsa velarent in fugam illos conijcere, atque in angustiis et montibus præcludere.

Cæsar nunquam prohibuit quin milites e castris exirent. Petrejus non impedivit quin equites noctu pabularentur. Severitas non vetabat quin cum hostibus miscerentur.

Cæsar ab opere, singulisque legionibus sin-

ducen con que no y ne con que solo. El infinitivo latino se traduce con el mismo en español ó en el tiempo correspondiente de indicativo ó de subjuntivo; v. gr. *Ipsa ratio la misma razon prohibet prohibe homines contemnere à los hombres despreciar ó que desprecien Deum á Dios.*

gulos legatos discedere, nisi munitis castris, vetuerat. Afranius non impedivit quin id facerent.

Neque nemo impediabatur, quominus frueretur rebus suis. Tempus non impedivit quominus Sardes venirent subsidio copiis. Vetabat egestas opem ferre militibus. Dux prohibuit restituere prædam hostibus. Pupulos non obstitit, quominus dux copias mitteret. Non prohibuit quominus civitates servitute opprimerentur. Non impedivit, quominus milites oppido potirentur. Militum virtus impediabat, ne imperatorem frangerent res adversæ. Annibal non prohibuit, quominus milites acceptam gloriam augerent. Altitudo non vetabat, quin hostes in castellum sese reciperent.

VERBOS Y DEMAS LOCUCIONES

DE DUDAR. (1)

Non dubito plerosque fore, qui litteris atque studiis maximè delectentur. Nemo pænè

(1) *Dubito* y sus compañeros llevan además del infinitivo, subjuntivo con la conjunción *quin*, si la oración es interrogativa ó negativa. Sin negación ni interrogación se usan las siguientes: *an*, *utrum*, *num*, ó *ne* propuesto al verbo, que se traducen con *que* en español y con *si*, cuando el determinante es de los de preguntar, averiguar, saber, &c. v. gr. Non dubito *no dudo* plerosque fore *que* *habrá* muchos, qui delectentur maximè *que* *se deleiten* muchísimo litteris atque studiis *en las letras y en los estudios*.

ullus ex antiquis philosophis dubitavit, voluptatem ipsam, quia voluptas sit, jucundam non esse et honestam. Carneades interrogabat, nùm quisque, dùm præsentem sentiret voluptatem, in animo quoque præsentem perciperet paritèr cum corpore.

¿Quis enim dubitat, quin consilio ac sapientia regere ac gubernare rempublicam debeamus? Quæro enim à vobis, nùm ullam dubitationem de hac re habeatis.

Magna inter Græcos fuit contentio, utrùm mœnibus se defenderent, an obviàm irent hostibus. Dubitabant, nùm acie se defenderent. Coloni vero non dubitabant, quin Parum insulam multo pòst Præfectis regiis Miltiades concederet. Neque dūvitaverant quin magnam ex insulis utilitatem caperent.

Dubito, utrùm tanta laus mortalium olim nemini contigerit, quanta contigisse Miltiadi dicitur. Nescio, an Darius tam multa gesserit. Non dubito, quin magna præclarè Miltiades faceret. Multi dubitant, nùm is fuerit imperator clarissimus.

Hircus rogavit dulcis an esset liquor et copiosus.

IS, TANTUS, TALIS, ADÉO, SIC, ITA. (1).

Gloria et dignitas litterarum tanta, atque tam

(1) Sacan los tiempos á subjuntivo y se traducen frecuentemente en indicativo, v. gr. Gloria & dignitas litterarum *la gloria y dignidad de las letras est*

cara nobis est, ut animo rei magnitudinem tantummodò complectamur. Tam digna est eloquentia, ut oratores divino spiritu afflati esse dicantur. Ea est enim eloquentiæ vis, ut vel gravi dolore, vel magnâ lætitia nos afficiat.

Gens nulla est tam fera, quæ non sciat Deum esse. Quis verò est tam vecers, qui, cum suspexerit in cælum, non sentiat Deum esse? Talem igitur te esse oportet, qui primùm te ab impiorum civium societate sejungas. Quidam habent aures tam inhumanas, tamque agrestes, ut ne doctissimorum quidem virorum eos movere possit auctoritas.

Cicero fuit tam clemens, ut rempublicam cum periculo vitæ defenderit. Neque enim is fuit Catilina, ut illum aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocarit. Nam is fuit, qui nulla calamitate frangeretur. Nulla est enim tanta vis, tantaque copia, ut non ferro ac viribus debilitari frangi que possit. Catilina tamen adè se à consiliis abhorruit, ut propter temeritatem rem non gesserit.

Tam fœlix imperator est, ut ejus semper voluntativus non modò cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam

tanta es tan grande atque tam cara nobis y tan amada de nosotros, ut complectamur tantummodò animo que solo comprendamos con el ánimo ó entendimiento magnitudinem rei la grandexa del asunto é cosa.

venti, tempestatesque obsecundariat. Nemo erat adèo tardus, quin statim ad arma capienda curreret. Nulla enim vis imperii est tanta, quæ, præmente metu, possit esse diuturna.

Miltiades eo fuit ingenio, ut non jam solum de eo benè sperarent, sed etiam confiderent cives sui. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus meritò esset carissimus. Jam vero Athenienses tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedæmonii de principatu sibi cùm his certamen fore.

Descende, amice, tanta bonitas est aquæ.

Voluptas ut satiari non possit mea.

DIGNUS ET INDIGNUS. (1)

Sceleratissimi cives sunt digni, ut capitis plectantur. Infidentia est digna, ut conferatur cum scelere. Fides est colenda in omni varietate fortunæ.

Animus fortis est dignus laudis. Itaque virtus Miltiadis magnoperè est laudanda. Pugna marathonia digna est, ut vehementè à nobis commendetur. Miltiades erat tum dignus ama-

(1) Se traducen en el romance de infinitivo ó en los tiempos castellanos que indican las terminaciones de los verbos latinos: v. gr. Cives sceleratissimi los ciudadanos muy perversos sunt digni son dignos ut plectantur capitis de ser castigados con pena capital.

ri. Neque ullus imperator fuit tam dignus laudis. Digni sunt laude milites.

Hominem prudentem & officiosum cognosces & dignum, qui à te diligatur. Dignissimus es, ut eum habeas consilii tui participem. Filius tuus fuit dignus, qui verberibus afficeretur.

Fortuna Græcorum nunc flenda aliquo tempore læta fuit. Atheniensium copiae fuerunt dignæ, ut concelebrarentur omnium gentium litteris & linguis.

Bellum semper fuit pertimescendum. Pax est optabilis omnibus, Omnia quæ, tunc memoria digna erant Cicero scripsit.

VERBOS CONCERTADOS. (1)

Studiosus puer debet amare litteras. Civitas Atheniensium, ut paulo antè dixi, cœpit per litteras comparare magnam gloriam. Roma communem domicilium esse cœpit omnium literatissimorum hominum, qui laudatissimis studiis præclare fuerunt. Nam præcipuè sedem

(1) Se traducen con mucha elegancia con romance de infinitivo: v. gr. *Puer studiosus el niño aplicado debet debe amare litteras amar las letras*, Pero *Videor, dico, refero* usados como concertados se traducen en sentido impersonal: v. g. *Darius videtur parece que Dario*. Non possum non y non possum quin significan *no puedo menos de* y este último tiene el determinado en subjuntivo.

habere debent in omni civitate, quicumque
viam ad laudem & gloriam aperire possunt.

Adolescentuli solent per otii lubricum
contemnere litteras. Senes nequeunt aetatem
agere in summâ lætitia ac ludis. Imperator in-
consultè ac veluti per dementiam omnia agere
cœpit. Nam in fuga salutem sperare vix pote-
rat, sed non multò post cœpit magnum ac
novum movere bellum.

Miltiades in imperiis magistratibusque mul-
tùm versatus non videbatur posse esse priva-
tus. Postquàm rempublicam regere cœpit, mag-
nam gloriam adeptus est. Debebat enim om-
nium voluntate obtinere summam rerum. Tunc
respublica cœpit esse salva. Semper solebat
discedere superior, prælio commisso. Solus
potuit præstare amicitia fidem Plataënsibus.
Hic videbatur rempublicam reddidisse salvam,
interfectis hostibus. Athenienses verò videban-
tur non tam plurimorum patròcinis defendi,
quàm Miltiadis. Athenienses desierunt ædifica-
re muros Miltiadis jussù.

Darius ab Scythis cœpit premi. Exiguis co-
piis dimicare cœpit. Insulas oratione reconci-
liare non potuit. Rempublicam tueri poterat.
Naves multas habuisse dicitur. Darius videtur
in fugam conjecisse hostes. Novas copias pa-
ravisse dicitur. Scythiam fregisse cum tantis
copiis videbatur. Athenienses tunc cœpti sunt
premi à Timotheo.

Pœnus milites suos habuisse in armis dicitur.
Cesar enim adventare, jam jamque et adesse

ejus equites falsò nuntiabantur. Milites celeriter venire non poterant.

Vir fortis non potest non esse beatissimus. Numquam igitur satis laudari digne poterit philosophia, sine qua omne tempus ætatis quisque sine molestia possit degere. Fortitudinis munus nemo adhuc civis romanus quivit consequi.

Omnes tuos triumphos enumerare, magne Cæsar, non possumus. ¡Quàm multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander habuisse dicitur!

Sua quisque exempla debet æquo animo pati.

Solent mendaces luere pœnas maleficii.

Solet á despectis par referri gratia.

Qui, facere quæ non possunt, verbis elevant. Adscribere hoc debebunt exemplum sibi.

Hæc derideri fábula meritò potest,
Qui sine virtute vanas exercet minas.

LA CONJUNCION *CUM* EN ORACIONES DE SUBJUNTIVO, QUE SE RESUELVEN POR PARTI- CIPIOS. (1)

Cùm milites victoriam consequantur, placebunt regi. Cùm legati hostes in acie positos

(1) Los tiempos de presente y preterito imperfecto de subjuntivo unidos á la conjuncion latina *cum* se traducen en español con los gerundios en

videant, statim proficiscuntur è castris. Cùm magna sit clades, in domos suas se quisque recipiunt. De ea re cùm scribatur ad senatum, legati statim cum litteris mittuntur.

Cùm imperator bellum gereret, Coreyram cepit. Urbes nullis defendentibus, incendio delevit. Miltiades ex Græcia proficiscens intulit bellum Scythis. Adventante Persarum exercitu, Athenienses oraculum consuluerunt.

Xerxes aspernatus paucitatem hostium prælium committere noluit. Annibale duce, classis devicta est. Milites hortando rem prosperè imperator fecerat.

Milites inter pugnandum admodùm erant læti. Inter deambulandum eos imperator docuit rem militarem. Inter pugnandum multùm reipublicæ consulebant. Varro, jubente se atque inspectante, signa sustulit. (1) Sed milites,

ando ó endo y á veces en los tiempos que espresan las terminaciones latinas, traduciendo la conjuncion latina con la española *como*. Lo mismo se observará, cuando vengán esplicadas, en el participio activo, que llaman de presente, en nominativo ó ablativo. La conjuncion *cum* con tiempos de indicativo se traduce *como* ó *cuando*: v. gr. *Cum milites consequantur como los soldados consigan ó consiguiendo los soldados victoriam la victoria*, *placebunt agradarán regi al rey*.

(1) Falta alguna vez en los poetas la regla de que, siendo uno mismo el sujeto de las dos oraciones principal é incidente, se convierta la oracion por participio en nominativo y no en ablativo ora-

dum sarcire acceptum detrimentum volunt, in locum iniquum progrediuntur. Cum calamitas venit, tum detrimentum accipitur.

Vigilando, agendo, benè consulendo omnia prosperè cedunt. Cum Miltiades hostes vinceret, totam Græciam liberavit. Ad bellum milites, nullo postulante, præmio incitavit.

Legati, cum bellum recussent, pacem deposcunt. Hæc populus respiciens ejecit eos in exilium. Alitur enim vitium, crescitque legendo. Urbs capitur iater pabulandum.

Imperator ex Gallia decedens, copias conservavit. Sed is Piso in provinciam iter faciens ab equitibus romanis occisus est. Homines ad Deos accedunt salutem hominibus dando.

Cum Themistocles minus esset probatus parentibus, et negligeret rem familiarem, à patre exheredatus est. Cum pecunia publica interiret largitione magistratum, classis centum navium ædificata est. Deindè maritimos prædones consectando, mare tutum reddidit. Cum Athenienses divitiis ornaret, fecit eos non multo post peritissimos belli navalis. Nam cum Xerxes & mari & terra bellum universæ inferret Europæ, multis eam copiis invasit. Neque minus in rebus gerendis promptus, quam excogilandis erat. Vitam agebat dimicando.

cional que llaman absoluto. Ovidio dice: *Lacrymas quoque sæpè notavi, me lacrimante, tuas.* Dijo me lacrimante, sacrificando la regla á la armonia de su oído.

Cujus de adventu cum fama Græciam pervaderet, magna cives affecti fuerunt lætitia. Inter imperandum omnes silere solebant. Ducebant horas canendo. Inter ædificandum murus funditus delectus fuit. Militibus insciis, res gesta fuit. Omnibus consulentibus de eventu belli, repenti seditio orta est. Athenienses verò insidias instruentes magna negotia gesserant. Themistocles prosperà non usus fortuna ad Admetum adiit Molossorum Regem. Magnesium obsidione pressit habentem cæteras copias.

Quando ambulamus, exercemus corpus, quando legimus, animum.

In sterquilinio pullus gallinæ
Dum quærit escam, margaritam reperit.

Cæsar dando, sublevando, ignoscendo; Cato nihil largiundo, gloriam adeptus est.

Cum vos considero, milites; et cum facta vestra æstumo, magna me spes victoriæ tenet. Longè mihi alia mens est, Patres Conscripti, cum res atque pericula vestra considero; et cum sententias nonnullorum mecum ipse reputo, illi mihi videntur patriæ atque focis suis bellum paravisse.

CUM EN LA SIGNIFICACION DE AL. (1)

Cum Pompejus committeret prælium, equi-

(1) Pertenece á las oraciones de gerundio simple ó de presente: v. gr. *cum Pompejus committeret prælium* al dar, empezar ó emprender Pompeyo la batalla, &c.

tatum ad flumen possuit. Cum Cesar id animadverteret, copias in montibus proximis collocavit. Cum hostes insequeretur, mutato consilio, in locum diversum se contulit.

Cum Marcellus configere incipiat, legionem Bætim transfert, atque aciem instruit. Cum Cassium contrà pro castris suis aciem instruxisse videret, copias omnes ad se adduci constituit. At Cesar, etsi nondum hostium consilia cognoverat, tamen frumentum ex agris in castra quotidie conferebat. Cum in Britanniam transiret, naves comparaverat.

**CUM EN TIEMPOS DE PRÉTERITO
DE SUBJUNTIVO Y RESUELTOS POR PARTICIPIOS
LATINOS. (1)**

Cum præda capta fuerit à militibus, oppi-

(1) Cuando venga la conjuncion *cum* en el préterito perfecto y plusquam de subjuntivo, se traduce unida al verbo por el gerundio de *habiendo* ó con la conjuncion española *como*, esplicando los tiempos en los de las terminaciones latinas. El participio pasivo de estos modos se traduce ó por gerundio ó por participio pasivo en español, pero nunca con la conjuncion española *como*. En tiempos de indicativo se convierte con *postquam*, *ubi primum*, *ut primum*, *simul ac*, *simulatque* y se traduce *luego que*, *despues que*, &c. como veremos al tratar de las particulas v. g. *Cum præda capta fuerit habiendo sido cojida la presa á militibus por los soldados*, *oppidani omnes todos los paisanos reveruntur vuelven in domum á su casa.*

dani omnes in domum revertuntur. Cum potestas pugnandi facta fuerit ab imperatore, milites prælium committere decernunt. Cum Themistocles accusatus fuerit prodicionis, damnatur exilio decem annorum. Cum milites victoriam reportaverint, requiescunt biduo. Themistocles, maximis rebus gestis, novas copias comparavit. Græcia liberata, hostes vindicavit in libertatem. Cum milites in urbem progressi essent, quieti se dederunt. Victi in naves Pærse confugiunt. Militibus devictis, imperator cum paucis profugit. Hoc audito, hostes in fugam sese conjiciunt. At Xerxes, Thermopylis expugnatis, protinus accessit Astu. Magna cæde facta, hostes fugavit. Inimicis interfectis, respublica aucta fuit. Cum imperator castra movisset, oppressit hostes.

— Cùm Miltiades copias trajecerit, urbes novo præsidio munit. Inde cùm se in Athenas recepisset, hanc civitatem firmaverat. Græcia expugnata, Scythiam invasit. Scythis bellum intulit propter injurias acceptas. His rebus in Asiâ cognitis, Miltiades cùm classe discessit. Propter prædam captam milites eum accusaverant. Ob tuam clementiam ab hostibus eflagitatum seditio orta est. Imperator pœnas dedit propter hostes trucidatos.

— Cùm Miltiades devicisset exercitus, semsim respublica aucta fuit. Ex Asia in Europam exercitu trajecto, Scythis bellum intulit. Cùm Chersonesum reliquisset, rursus Athenas demigravit. Præfecti regii, classe ad Eubeam appul-

sa, celeritèr Eretriam ceperunt. Athenienses vario tumultu permoti, auxilium nusquam petiverant. Miltiadis auctoritate impulsì Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt. Deindè sub montis radicibus aziè instructa, nova arte, vi summà prælium commiserunt. Cùm non reconciliasset oratione Parum insulam, copias è navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique comœatu privavit. Deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. Brevi itaque tempore barbarorum copiis disjectis, bello confecto, sine mora ad urbem se recepit. Novo ordine disposuit res malè constitutas. Jam vero politus multis regionibus temperavit eas sapientissimìs egregiisque institutis.

Tubero, cum in Africam venisset, invenit in provincia cum imperio Actium Varum, qui, amissis cohortibus, protinùs ex fuga in Africam pervenerat. Milites, positis scalis, naves ascendunt. Itaque, Supplicio interfecto, Pomponius, posteaquam vidit Cinanno tumulto civitatem esse perturbatam, Athenas se contulit. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Romam miserunt. Postquam Pompejus interfecerat hostes, comœatum petivit, iterque facere statim cœpit. Posquàm ex Italia Afranius venerat, statim se contulit in Africam. His rebus confectis, Cæsar milites in proxima municipia deducit.

Posquam Afranius legionem nonam comparaverat, in Africam copias omnes suas trans-

duxit. At ubi oppidani exercitum conspexerunt, portas civitatis celeriter aperuerunt.

Postquàm labare pœnitencia cœpit, (1)

Adfinitatem inde traxit obscœnitas.

**CUM EN TIEMPOS DE OBLIGACION
CON LOS PRESENTES É IMPERFECTOS DE SUBJUNTIVO
Y RESUELTOS POR PARTICIPIOS. (2)**

Cùm Miltiades Athenas denuò reversurus sit, Plataeam redit. Cùm Athenienses è Lacedæmoniorum manibus liberaturus sit, subito copias è castris educit. Reversurus in Græciam milites in posterum confirmat. Interfecturus hostes ob flagitium statim se in castra contulit. Profecturus Athenas Lacedæmonem remigravit. Marathonia castra pervenit magnum in classem hostium facturus impetum.

(1) Pœnitencia labare: *vacilar, faltar el arrepentimiento.*

(2) La conjuncion *cum* en tiempos de obligacion presentes ó imperfectos se traduce con los gerundios *estando para ó habiendo de* ó en los tiempos latinos, como se verifica en los otros, segun lo exija el de la oracion principal. El participio se traduce con este mismo gerundio castellano. v. gr. *Cum Miltiades reversurus sit estando para ó habiendo de regresar Milciades ó como Milciades haya de regresar denuò de nuevo Athenas á Atenas, redit vuelve Plataeam á Platea.*

Cùm celeritèr in Græciam reversurus esset, se in castra contulit. Quæ loca cùm capienda essent à Lacedæmoniis, occupata fuerunt ab Atheniensibus. Defensurus Græciam multas secum copias ducebat. Militibus pugnaturis sese obtulit occasio proficiscendi. Cápua liberavit incendio delendam. Consecuturus hostes ad Oceanum, locavit castra ad flumen. Athenas aggresurus Græciam ferè totam cepit.

Cùm Miltiades laudandus esset ob virtutes eximias, nullum usquam accepit præmium. Cùm novi delectus decernendi essent, Cæsar dimisit veteranos milites. Tum, cùm per iurandum milites confirmandi essent, deducti fuerunt è castris atque in armis relictis sunt. Cæsar suam pronuntiaturus sententiã ad proximam legionem pervenit. Cum copias novas confirmaturus esset, repenti ac improvisò exhibernis exercitum magnum eduxit.

CUM CON TIEMPOS DE OBLIGACION

EN PRETÉRITOS Y PLUSQUAM PERFECTOS DE
SUBJUNTIVO. (1)

Cum Cæsar hostium injurias molestè laturus fuerit, persequitur eos bello. Cum rogaturus

(1) La conjuncion *cum* en tiempos de obligacion, si son de pretérito perfecto ó plusquam de subjuntivo, se traduce con el gerundio español *habiendo de haber*. Estas oraciones no se resuelven por participio, y casi nunca se encuentran en tiempos de

fuerit litteris pro pace, legatos ad illos mittit. Cum per vim prosperè rem tentatam gesturus fuisset, magnum his terrorem iniecit. Cum trucidaturus fuisset hostes, multo affectit timore populos. Cum primus murum ascensurus fuisset, præmia proposuit militibus. Cum hostes de muro ac turribus dejiciendi fuerint, vocantur ad colloquia. Cum Cæsar delectus per totam Italiam habiturus fuisset, legatos Romanos cum mandatis statim misit. Cum in Galliam reversurus fuerit, exercitum conjungit. Cum copias paraturus fuisset ad bellum, sagittarios omnes, quorum erat permagnus numerus in Gallia, conquiri & ad se mitti jussit. Cum oppida expugnaturus fuisset, ex inopia atque labore refecit milites. Cum classem magnam comparaturus fuerit, proficiscitur in Africam cum omnibus copiis suis.

VERBOS SIN PRETERITO NI SUPINO. (1)

Accidit plerùmque, ut oppidani febrim et inopiam metuerent. Ex quo factum fuit, ut mi-

indicativo. v. g. Cum Cesar laturus fuerit molesté habiendo de haber llevado á mal el Cesar ó como el Cesar haya de haber llevado á mal injurias hostium las injurias de los enemigos, persequitur eos los persigue bello con la guerra.

(1) Estos verbos que se encuentran en el pretérito imperfecto de subjuntivo, se traducen en los tiempos de los determinantes, formando un solo

lites satagerent et suam pestem mederentur. Acciderat enim ut multum pollerent acie, & dimicando furerent. Cum vero evenisset, ut inter pugnandum ringerentur, victoriam tamen reportaverunt. Contigit profecto, ut pristinae virtutis semper reminiscerentur.

Quibus rebus factum est, ne unquam ad pugnandum labarent. Accidit tuta, ut tela, magno in hostes impetu facto, repente fatiscerent. Sed, quod ibi paullulum fragmenti oppidani reliquerant, factum fuit, ut milites universi valde averent commeatum.

FINALES. (1)

Athenienses dederunt copias Miltiadi, ut bellum gereret. Themistocles exercitum paravit,

pensamiento ó sinó, en los tiempos de subjuntivo como las oraciones de acontecimiento. v. g. Accidit plerumque *sucedio las mas veces*, ut oppidani metuerent *que los paisanos temiesen febrim & inopiam la enfermedad y la escasez* ó los paisanos *temieron la enfermedad y la escasez*.

(1) La conjuncion *ut*, y en su lugar *quo* con grado comparativo ó á veces sin él, *ne* negativa, relativo *qui*, el participio de futuro, el gerundio regido de *ad* y el supino se traducen con las en español *para a*, *á fin de*, y alguna vez *por*, si denota el motivo, fin ó causa para hacer ú obrar. En lugar de *ut* se usa *uti* elegantemente. v. g. Athenienses dederunt *los Atenienses dieron Miltiadi á Milciades copias las tropas*, ut gereret *para que ó á fin de que hiciese bellum la guerra*.

quò faciliùs ab hoste se defendere posset. Servum misit, qui rem nuntiaret.

Cesar vocavit milites renovaturus bellum. Ad opus maturandum copias novas conjungit. Magnam classem comparavit ad Græciam opprimendam. Imperator cum militibus venerat occupaturus civitatem. Exercitum duxit per mediam Hispaniam ad hostem consequendum. Imperium accepit in urbes dominaturus. Reipublicæ ergo defendendæ novam classem comparaverat. Athenienses legatos deprecandi causà ad illum mitunt. Rei gerendæ causà Centuriones vocantur.

Pompejus copias secum duxit, ne tantis se offerret periculis, atque nova præsidia præparavit, ut bellum conficeret. Magnos instruxit exercitus, ne auxilium Cesari ferrent oppidani. Quò faciliùs copias trajiceret, naves comparaverat. (1)

Delecti Delphos deliberatum missi sunt. Arma cèperunt milites, ut urbes aggrederentur. Copias imperator misit, ut bellum gererent. Filipidem cursorem Athenienses Lacedæmonem miserunt, ut nuntiaret, quàm celeri opus esset auxiliò. Hoc vero docetur, quò facilius intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. Classem quingentarum navium Athe-

(1) Los Poetas usan el infinitivo final.

*Non nos aut ferro Libykos populare penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas.* Virg.

nienses Miltiadi dederunt, ut insulas, quæ barbaros adjuverant, bello persequeretur. Angustias Themistocles quærebat, ne multitudine circumiretur. Servum, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret verbis suis, adversarios in fuga esse. Legatos misit, qui peterent auxilium à rege Molossorum, quò facilius ad ejus fidem se reciperet. Copias duxit altitudinem montium superaturus, ne angustiis premeretur. Muros refecit ad urbes defendendas, ne eas hostes occuparent. Aciem quoque instruxit oppugnandi ergo castelli, et causà oppidi defendendi. Inde ad Molossorum regem adiit pro seipso rogatum. Legati consultum venerant, quidnam de reliquiis copiarum facerent. Itaque missi sunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent.

Pompejus, quò facilius impetum Cæsaris tardaret, ne sub ipsa protectione milites oppidum irrumperent, portas obstruit. At milites, quòd ab opere, integris munitionibus, vacabant, ligandi, pabulandique causà longius progrediebantur. Afranius Petrejusque terrendi causa atque operis impediendi copias suas ad infimas montis radices producunt & prælio lacesunt. Pabulatum emittitur nemo.

Imperator tendebat oppugnatum castra hostium. Confirmandorum militum causà orationem habuit.

Sed vos, quò pauca monerem, advocavi; simul uti causam consilii mei aperirem.

Cânes currentes bibere in Nilo flumine,
A Crocodilis ne rapiantur, traditum est.

Sed ne religio peccet imprudens mea,
Alveos accipite, et ceris opus infundite,
Ut ex sapore mellis & forma favi,
De quâ nunc agitur, auctor horum appareat.

CAUSALES. (1)

Audienda nobis est etiam ex inimicis veritas:
quia semper est utilis. Multa præmia Miltiadi
Athenienses dederant, quòd rempublicam libe-
ravisset, totàmque Græciam ornavisset. Castra
movit, quòd hostiùm exercitus adventaret.
Scythis bellum intulit, quia civitates Græciæ
occupaverant. Tunc milites arma capiunt, quia
per mediam Italiam Pompejus exercitum trans-
ferebat.

Capitis plectuntur milites, quod opprimun-
dæ reipublicæ consilium capiant. Res benè se
habent, quòd per bonos mores regantur.

Themistocles exilio decem annorum damna-

(1) El *quod* se traduce con *por y por haber* in-
determinado, si denota el motivo para obrar. Tam-
bien se traduce *porque* determinado en tiempos de
indicativo. Lo mismo se dice de *quia* ó *quoniam*, *ob*,
propter y otros modos pocos usados. v. g. Veritas la
verdad audienda est se ha de oír etiam ex inimicis
aun de los enemigos, quia semper est utilis porque
siempre es útil.

lus est, quòd societatem cum rege Persarum ad Græciam opprimendam fecisset.

C. Canius perpetuò in amicitia romanorum permanserat, quòd pars quædam Italiæ defecisset. Varus in sequenti nocte equites præmittit, quia pedites prælium committere vix poterant. At quoniam L. Piso censor sese iturum ad Cæsarem promittit, summum obtinet imperium. Lentulus veterem amicitiam commemorat, Cæsarisque in se beneficia esponit, quòd per eum in collegium Pontificum venerat, quòd provinciam hispanam ex prætura habuerat, quòd in petitione consulatûs ab eo sublevatus erat. Sed et Annibalem eò periisse lætatus sum, quòd, si ille viveret, bellum jam cum Romanis haberemus.

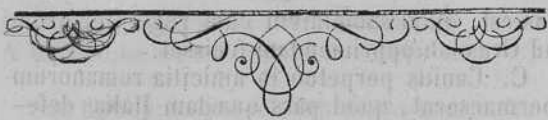
Itaque primùm tibi gratias ago, quòd me omni molestia liberas.

Odi istum puerum, quia malis amicus est.

Opes invisæ meritò sunt forti viro,
Quia dives arca veram laudem intercipit.

Sic est locutus, partibus factis, leo;
Ego primam tollo, nominor quia leo;
Secundam, quia sum fortis, tribuetis mihi:
Tum, quia plus valeo, me sequetur tertia.
Qui pretium meriti ab improbis desiderat,
Bis peccat; primùm quoniam indignos adjuvat,
Impunè deindè abire quia jam non potest.

Parcè gaudere oportet & sensim queri,
Totam quia vitam miscet dolor & gaudium.

**PHÆDRI
FABULARUM**

PROLOGUS

AD EUTYCHUM.

Fædri libellos legere si desideras,
Vaces oportet, Eutyche, à negotiis, (1)
Ut liber animus sentiat vim carminis.
Verùm, inquis, tanti non est ingenium tuum, (2)
Momentum ut horæ pereat officii mei.
Fortasse dices: Aliquæ venient feriæ,
Quæ me, soluto pectore, (3) ad studium vocent.

(1) Vaces à negotiis *estés desocupado*. (2) tanti non est ingenium tuum *no interesa tanto tu ingenio*.
(3) soluto pectore *libre y desembarazadamente*.

Legesne, quæso, potius viles nenias,
Impendas curam quàm rei domesticæ,
Reddas amiciis tempora, uxori vaces, (1)
Animum relaxes, otium des corpori,
Ut adsuetam fortiùs præstes vicem?
Mutandum tibi propositum est & vitæ genus,
Intrare si Musarum limen cogitas.

Librum exarabo tertium Æsopi stilo,
Honori & meritis dedicans illum tuis.
Quem si leges, lælabor; sin autem minus, (2)
Habebunt certè, quo se oblectent, posteri.
Nunc fabularum cur sit inventum genus,
Brevi docebo. Servitus obnoxia
Quia, quæ volebat, non audebat dicere,
Affectus propios in fabellas transtulit,
Calumniamque fictis elusit jocis.

Naufragium Simonidis

Homo doctus in se semper divitias habet.
Simonides, qui scripsit egregium melos,
Quò paupertatem sustineret faciliùs,
Circumire cœpit urbes Asiæ nobiles,
Mercede pacta laudem victorum canens.
Hoc genere quæstûs postquam locuples factus
(est,

(1) Uxori vaces te dediques al cuidado de tu mujer.

(2) Sin autem minus pero sino.

Venire in patriam voluit curso pelagio; (1)
(Erat autem natus, ut ajunt, in Ceo insula)
Ascendit navem, quam tempestas horrida,
Simul & vetustas medio dissolvit mari,
Hi zonas, illi res pretiosas colligunt,
Subsidium vitæ. Quidam curiosior;
Simonide, tu ex opibus nil sumis tuis?
Mecum, inquit, mea sunt cuncta. Tum pauci
enatant,
Quia plures onere degravati perierunt.

Asinus ad senem Pastorem.

In principatu commutando civium,
Nihil præter domini nomen mutant pauperes.
Id esse verum parva hæc fabella indicat.
¶ Asellum in prato timidus pascebat Senex;
In hostium clamore subito territus
Suadebat Asino fugere, ne possent capi.
At ille lentus, ¿ Quæso, num binas mihi
Clitellas impositurum victorem putas?
Senex negavit. Ergo ¿ quid refert mea,
Cui serviam, clitellas dum portem meas?

Ranæ regem petentes.

Athenæ cum florerent æquis legibus,
Procax libertas civitatem miscuit,
Frenumque solvit pristinum litencia.
Hinc conspiratis factionum partibus,

(1) Curso pelagio por el mar.

Arcem tyrannus occupat Pisistratus.
Quum tristem servitutem flerent Attici,
Non quia crudelis ille, sed quoniam grave
Omne insuetis onus, & cœpissent queri;
Æsopus talem tùm fabellam retulit.

¶ Ranæ vagantes liberis paludibus,
Clamore magno regem petiere à Jove.
Pater Deorum risit, atque illis dedit
Parvum figillum, missum quod subitò vadi
Motu sonoque terruit pavidum genus.
Hoc mersum limo quum jaceret diutiùs,
Malum perfecte. Vos quoque, ò cives, ait,
Hoc sustinete, majus ne eveniat malum.

Formica et Musca.

Formica et Musca contendebant acriter,
Quæ pluris esset. Musca sic cœpit prior:
Conferre nostris tu poteste laudibus?
Ubi immolatur, exta prægusto Deùm:
Moror inter aras; templa per lustra omnia;
In capite regis sedeo, cum visum est mihi:
Laboro nihil, atque optimis rebus fruor:
Quid horum simile tibi contigit, rustica?
Est gloriosus sanè convictus Deùm
Sed illi, qui invitatur, non qui invisus est;
(*In Regis memoras te sedere vertice?*)
Ego granum in hyèmem cùm studiosè congero,
Te circa murum video pasci stercore.
Aras frequentas? nempè ambigeris quò venis.
Nihil laboras? ideò, quum opus, nihil habes.
Superba, jactas, tegere quod debet pudor.

Æstate me lacessis? quum bruma est, siles,
Mori contractam quum te cogunt frigora,
Me copiosa recipit incolumem Domus.
Satis profectò retudi super viam.

Milvus & Columbæ.

Columbæ sæpè cum fugissent Milvum,
Et celeritate pennæ vitassent necem,
Consilium raptor vertit ad fallaciam,
Et genus inerme tali decepit dolo.
;Quare sollicitum potius ævum ducitis,
Quàm regem me creatis icto fœdere,
Qui vos ab omni tulas præstem injuria?
Illæ credentes tradunt sese Milvo.
Qui, regnum adeptus, cæpit vesci singulas,
Et exercere imperium sævis unguibus.
De reliquis tunc una: Merito plectimur.

Frater & Soror.

Præcepto monitus sæpe te considera.
¶ Habebat quidam filiam turpissimam,
Itidemque insigni & pulchra facie filium.
Hi, speculum in cathedra matris ut positum
fuit,
Pueriliter ludentes forte inspexerant.
Hic se formosum jactat, illa irascitur,
Nec gloriantis sustinet fratris jocos,
Accipiens (quid enim?) cuncta in contumeliam.
Ergo ad patrem cucurrit, læsura invicem
Magnâque invidia criminatur filium,

Vir natus quòd rem fœminarum tetigerit. (1)
Amplexus utrumque ille, & carpens oscula,
Dulcemque in ambos caritatem partiens,
Quotidie, inquit, speculo vos uti volo,
Tu formam ne corrumpas nequitiae malis,
Tu faciem ut istam moribus vincas bonis.

Homo & Culubra.

Qui fert malis auxilium, post tempus dolet.
Gelu rigentem quidam Colubram sustulit,
Sinuque sovit contra se ipse misericors.
Namque ut refecta est, necuit hominem protinus.
Hanc alii cum rogarent causam facinoris,
Respondit: Ne quis discat prodeesse improbis.

Capellæ & Hirci.

Barbam Capellæ quum impetrasent ab Jove,
Hirci mœrentes indignari cœperant,
Quòd dignitatem fœminæ æquassent suam;
Sinite, inquit, illas gloria vana frui,
Et usurpare vestri ornatum muneris,
Pares dum non sint vestræ fortitudinis.

¶ Hoc argumentum monet, ut sustineas tibi
Habitum esse similes, qui sunt virtute impares.

Leo regnans.

Utilius homini nihil est, quàm rectè loqui;
Probanda cunctis est quidem sententia;

(1) *Rem fœminarum* los adornos, los vestidos y composturas de las hembras.

Sed ad perniciem solet agi sinceritas.

Quum se ferarum regem fecisset Leo,
Et æquitatis vellet famam consequi,
A pristina deflexit consuetudine,
Atque inter illas tenui contentus cibo,
Sancta incorruptâ jura reddebat fide.

Lupus & Vulpes, judice Simio.

Quicumque turpi fraude semel innotuit,
Etiam si verum dicit, amittit fidem.
Hoc adtestatur brevis Æsopi fabula.

¶ Lupus arguebat Vulpem furti crimine,
Negabat illa, se esse culpæ proximam.
Tunc judex inter illos sedit Simius.
Uterque causam cum perorasset suam,
Dixisse fertur Simius sententiam:
Tu non videris perdidisse quod petis;
Te credo surripuisse, quod pulchrè negas.

Cervus ad fontem.

Ad fontem Cervus quum bibisset, restitit
Et in liquore vidit effigiem suam.
Ibi dum ramosa mirans laudat cornua,
Crurumque nimiam tenuitatem vituperat,
Venantum subito vocibus conterritus,
Per campum fugere cœpit, & cursu levi
Canes elusit. Silva tum excepit ferum,
In qua retentis impeditus cornibus,
uacerari cœpit morsibus sævis canum.
Tunc moriens vocem hanc edidisse dicitur:

O me infelicem, qui nunc demum intelligo,
Ut illa mihi profuerint, quæ despexeram,
Et quæ laudaram, quantum luctus habuerint!

Lepores et Ranæ.

Qui sustinere non potest suum malum,
Alios inspiciat, et discat tolerantiam.
Aliquando in silvis strepitu magno conciti
Lepores clamant, se propter assiduos metus
Finire velle vitam. Sic quemdam ad lacum
Venerunt miseri, quo se præcipites darent;
Adventu quorum postquam Ranæ territæ
Virides in algas misere fugientes ruunt:
Heu! inquit unus; sunt alii, quos timor
Vexat malorum. Ferte vitam, ut cæteri.

Canis fidelis.

Repente liberalis stullis gratus est;
Verum peritis irritos tendit dolos.
Nocturnus cum fur panem misisset cani,
Objecto tentans an cibo posset capi:
Heus! inquit, linguam vis meam præcludere,
Ne latrem pro re Domini: multum falleris.
Namque ista subita me jubet benignitas
Vigilare, facias ne meâ culpâ lucrum.

Vulpes, et Aquila.

Quamvis sublimes, debent humiles metuere,
Vindicta docili quia patet solertiae.

Vulpinos cātulos Aquila quondam sūstulit,
Nidōque pōsuit pullis, escam ut cārperent.
Hanc persecūta mater orare incipit,
Ne tantum miseræ luctum importāret sibi.
Contēpsit illa, luta quippe ipso loco.
Vulpes ab arā rapuit ardēntem facem,
Totāmque flammis arborem circūmdedit,
Hosti dolōrem damno miscens sāguinis.
Aquila, ut periculo mortis eriperet suos,
Incólumes natos supplex Vulpi reddidit.

Asinus et Galli.

Qui natus est infelix, non vitam modò
Tristem decūrrit; verùm post obitum quoque
Perséquitur illum dura fati misèria.

Galli Cybeles circum in quæstus dūcere
Asinum solebant, bayulāntem sārceinas.
Is cūm labōre et plagis esset mortuus,
Detrācta pelle sibi fecerunt tympana.
Rogati mox à quodam delicio suo,
Quidnam fecissent, hoc loquuti sunt modo:
Putābat se post mortem secūrum fore,
Ecce aliæ plagæ congerūntur mórtuo.

TRATADO
DE IDIOTISMOS

Y LOCUCIONES LATINAS

MODIFICADAS

Y ESPRESADAS CON ADVERBIOS,
CONJUNCIONES Y VOCES,

LLAMADAS COMUNMENTE,

PARTÍCULAS

DE LA LENGUA LATINA,

QUE ADORNAN LA ORACION

Y DAN GRACIA, BRILLANTEZ Y HERMOSURA

AL PERIODO,

Y MANIFIESTAN EL BUEN GUSTO,

SUAVIDAD Y BELLEZA

DEL ESTILO Y DEL HYPERBATON,

EN PROSA Y VERSO.

ADVERTENCIA.

En este tratadito teórico-práctico de las *partículas de la lengua latina*, las mas usuales y comunes, se presenta un grado mayor de elegancia y por consiguiente de dificultad para los principiantes. Asi se forma la escala gradual de las locuciones, frases y modismos, y se vá desenvolviendo poco á poco toda la riqueza, dificultad y hermosura de esta lengua.

Aqui se ven ya perioditos mas numerosos y rotundos y locuciones mas dificiles y armoniosas.

Las *partículas* forman y dan fuerza á aquella union íntima que deben tener las cláusulas y los periodos entre sí. Las *partículas* son la parte mas esencial del estudio de la lengua. Quintiliano dice, que «en ella consiste la energía, claridad y perspicuidad del raciocinio, y encarga á los profesores que las hagan conocer bien á sus discipulos.»

El buen gusto que comunican al lenguaje las *partículas*, no se puede conocer ni espresar en las reglas, sino en los mismos periodos y en la hermosura y gracia del testo latino.

PARTÍCULAS LATINAS.

ET, ET, CUM, CUM, TUM, TUM, MAXIME,
TUM PRÆCIPUE, TUM IMPRIMUS, TUM VEL MA-
XIME. (1)

Ego te amo mirum in modum et prudentia tua, et eximia præcipue in me benevolentia.

Et Aulo Trebonio, et Cajo Fabio multos annos utor valde familiaritèr. T. Ampius & suo splendore & sua humanitate mihi semper gratiosissimus in provincia fuit: nam ejus cùm familiaritas, cùm consuetudo imprimis jucundissima esse cœpit. Is spem mihi magnam afferebat cùm summæ bonitatis, cùm summi honoris. Et in nostris negotiis fidelis maximè fuit, et nos omnes semper dilexit. Nihil mihi et melius et jucundius fieri potest. Itaque eum amo, semperque amavi & suis virtutibus & sua humanitate & jucundissima præsertim in me pietate. Et in Atilii negotio te amavi: cum enim serò venissem, tamen honestum equitem romanum beneficio tuo conservavi.

Marco Fabio, viro optimo et homine doctissimo, familiarissimè utor, mirificeque eum diligo, cùm propter summum ejus ingenium,

(1) Se traducen así: *et ya ó lo uno, et ya ó lo otro, lo mismo se traduce el cum repetido: tum maxime, &c. principalmente ó en primer lugar.*

summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. Maximam sum lætitia affectus: nam cum te semper dilexi, amavique tum audi te consulem factum esse: magnoque gaudio mirum in modum afficior cum me ipsius causam, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum judico, cujus erga me singularem benevolentiam vel in labore meo, vel in honore perspexi: totam denique domum vestram vel salutis, vel dignitatis meae studiosissimam, cupidissimamque cognovi. Expecta igitur hospitem cum minime edacem, tum inimicum cœnis sumptuosis.

Luxuria cum omni ætati turpis, tum maxime senectuti fœdissima est. Sollicitum esse te cum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de te ac dolore meo sentio. Servos cum omnibus in locis, tum præcipue in provinciis regere debemus. Lentulum nostrum cum cæteris artibus, tum imprimis imitatione tui fac erudias. Hoc ego cum reipublicæ causam facere censebam, tum imprimis retinendæ dignitatis tuæ. Cum alia multa certi homines, tum hoc vel maxime moluntur. Cum tua et mea valde interest te valere, tum multis est curæ. Cum gratulor, tum vero, quibus verbis tibi gratias agam, non reperio.

Cum mihi grata sunt, quæ tu adductus mea commendatione fecisti, tum imprimis quod M. Marcilium amici atque interpretis mei filium liberalissimè tractavisti. Ego cum antea commendabam Marcilium, tunc multo nunc stu-

diosius, quòd singularem et pænè incredibilem patris fidem, abstinentiam, modestiamque cognovi. Ejus consuetudo cùm mihi jucunda fuit, tùm etiam ars, quam sum expertus in valetudine meorum, in qua mihi cùm ipsa scientiâ, tùm etiam fidelitate, benevolentiaque satisfecit.

Miltiades cùm divitiis ornavit, tùm etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses.

AT, ATQUE, AT ENIM AUTEM, VERO, QUIDEM, EQUIDEM. (1)

Vidi ego, Judices, auctoritatem hujus ordinis. At quæ est ista tertia Decuria? At videte hominis hujus audaciam. Misi profecto qui hoc diceret; at ille, vobis audientibus, gratias agit. At ego non ego, teque in isto ipso convinco. Crebras à nobis litteras exspecta, ast plures etiam mittito. At ego suasi. Scilicet is animus erat Milonis. At lætatus sum. Quid ergo? in tanta lætitia cunctæ civitatis me unum tristem esse oportebat. Quid ita? ne vitiosum fieret opus. At erat probatio tua. Ne multùm locuples esses? at eras et esses ampliùs, si velles. Domus tibi deerat? at habebas: pecunia supe-

(1) *At y atque* en principio de período significan *mas, tambien*: en medio *pero*: lo mismo se dice de *at enim, autem, vero*; á veces se usan en lugar de *saltem*. *Quidem y equidem* son afirmativas y significan *verdaderamente*: *equidem* está en lugar de *ego quidem* hablando en primera persona.

rabat? at egebas. Miror equidem. Milo itaque antevertit, at quo die? Una oppugnat mater, at quæ mater? At per Deos immortales quid est quod de hoc dici potest?

Non defendisti Posthumium? Si ita est, ægrè fero; nam si non propinquitatis, at ætatis, si non hominis, at humanitatis rationem haberes. Esses omnia si minus re, at verbis consecutus. At vero aut honoribus auctus, aut re familiari opulentus in nostram civitatem venisses. At vero hæc tua justitia florescet in dies magis. At enim te in disciplinam meam traderas? næ tu, si id fecisses, non erravisses. At enim nihil novi fiat contra exempla atque instituta majorum. At enim vereor, ne hoc imprimis hagas. Plures enim fortasse nobiscum erunt, et ut arbitror diutiùs ibi commorabimur. Ego vero te clarissimum virum esse fateor. Tu vero fac, ut te quamprimùm videam. Vives igitur unà cum patre tuo: at vero consolabor te in doloribus omnibus.

Num quis testis Posthumium appellavit? testis autem? Sed ferendus tibi in hoc meus error. Ferendus autem? immo etiam adjuvandus.

Non dubitabam equidem quin tū ad nos venire. Equidem vim lacrymarum profudi. Ego vellem adfuisses. Equidem exspectabam jam litteras tuas. Sic equidem diligentius ista loquemur inter nos. Per me equidem sint omnia protinùs alba.

Quid de servuli tui delicto? Verbo ille reus erat, re quidem Oppianicus.

Non equidem invideo; miror magis: undique
Usque adeo turbatur agris. (totis

SI, SIN, SIN AUTEM, SIN MINUS, SIN
ALITER: NI, NISI, SIVE, SEU. (1)

Si pulcher est hic mundus, si probus arti-
fex, profectò speciem æternitatis imitari vo-
luit. Si nulla res est, quæ bonorum animos ve-
hementèr possit intendere, hæc certè est.

Nos quotidie tabellarios nostros expecta-
mus, qui si venerint, fortasse erimus certio-
res quid nobis faciendum sit.

Si me audies, inimicitias vitabis. Gratissi-
mum mihi feceris, si uxori tuæ meis verbis
gratulatus eris. Si hortos inspexeris, dederis
mihi quod ad te scribam; si minus, scribam
tamen aliquid. Neminem magis in senectute,
si modò senescere possem, æmulari velim. Si
adsunt amici, honestissimî sermones esplican-
tur; si non, liber legitur. Si Antonius mihi-
veniam, quam peto, dederit utar illius con-
ditione; si minus, impetrabo aliquid à me ipso.
Redeam? non, si me obsecret.

Si Antonius vir fortis esse volet, virtutem
amabit; sin autem, erit qui solet. Si ita est,
omnia inveniet faciliora; sin aliter, magnum

(1) Si significa sí: sin pero si: sin autem, sin
minus, sin aliter pero sino: ni, nisi sino, á no ser
que: sive, seu bien sea que, si es que, bien que unas
veces, otras &c.

habet negotium. Si perfecerit, optime; sin minus, nihil ad me. Sin autem libidinum etiam intemperantia accesserit, ipsa senectus concipit dedecus.

Q. fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas, quo me. Si planè à nobis deficiis, aegrè ferò; sin Pansæ assentiri voveris, ignosco. Tu, si modo es Romæ, vix enim pulo; hoc vehementer animadvertas velim. Sin tu (quod te jam dudum hortor) exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & perniciosa sentina reipublicæ. Si enim libertatem sequimur, & qui locus hoc dominatu vacat? Sin qualemcumque locum, & quis est domestica sede jucundior? Sin te tanta mala reipublicæ frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, cum ipse me non possim consolari. Sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vereor, ut Dolabella ipse satis vobis prodesse possit. Sin mihi neque magistratum, neque senatum, neque populum auxiliari propter eam vim, quæ me cum republica vicit, licuerit, vide ne, cum velis rebocare tempus omnium tuorum conservandorum, non possis. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet, omni curâ liberati sumus. Sin autem servire meæ laudi et gloriæ mavis, egredere cum importuna sceleratorum manu: confer te ad Manlium: concita perditos cives, sercne te à bonis.

Si vincimus, omnia nobis tua erunt, comæatus abundè, municipia atque coloniæ pa-

tebunt. Sin meſu ceſſerimus, eadem illa ad-
verſa ſient. Si hæc relinquere vultis, audaciã
opus eſt. At ego vobis, ſi modò viri eſſe vul-
tis, rationem oſtendam, quã tanta mala effu-
gialis. His omnibus, ſi reſpublica valeret,
formidini eſſemus.

Si fuit hic animus nobis, ita parcite, Divi;

Sin minus, alta cadens obruat unda caput.

Niſi quis nos Deus reſpexerit, munus juſ-
titiaẽ et exequi et tueri deberemus? Ni ita fie-
ret, homo ne quod ſperet, quidem habet. Ava-
rus nihil, niſi cum moritur, rectè facit. Sa-
mum Themistocles cepiſſet, niſi à Timoteo
et Iphicrate deſertus eſſet. Verum tamen, ni
puto, tũm ferè omnibus erat in ore, quanta
hominum eſſet vel admiratio vel querela.

Ignoscite Cethegi adoleſcentiã, niſi iterum
jam patriã bellum gessiſt.

Iſto loco uti libentèr ſoleo, ſive quid me-
cum cogito, ſive aliquid ſcribo. Sive me amas,
ſive odiſti, non magni æſtimo. Sive laceam,
ſive loquar, ſcio te eſſe inimiciſſimum mei.
Sive adhibueris medicum, ſive non, conva-
leſces. Sive tua verba referent ad me, ſive
non, mea tamen tibi benevolentia, fidesque
præſtabitur.

Romani in tantas brevi creverant opes, ſeu
maritimis, ſeu terreſtribus fructibus, ſeu mul-
titudinis incremento, ſeu ſatietaſe diſciplinã,
ut nihil præter civitatem excellentius putarent.

Milites ſeu vere, quam habuerunt, opinionem
perferunt, ſive etiam auribus Vari ſerviunt.

Noli vereri. At ille: Facerem meherculè,
Nisi esse scirem carnis te cupidum meæ.
Tuum libentè prorsus adpeterem cibum,
Nisi qui nutritus illo est, jugulatus foret.

Sive favore tui, sive hanc ego carmine famam
Jure; tibi grates, candide lector, ago.

Seu me diligitis, tantos compescite fluctus,
Pronaque sint nostræ numina vestra rati.

**CUR, NIHIL EST QUOD VEL CUR VEL
QUARE: NIHIL TANTI EST, UT VEL QUO. (1)**

Pulchritudo mundi indicat satis ipso aspectu
ea omnia non esse fortuita et cogit nos con-
fiteri naturam esse aliquam præstantem, æter-
namque, quæ sit admiranda humano generi.
Id satis esse argumentum dixisti, cur esse Deum
confiteremur. Affer rationem, cur hæc dicas.
Nihil est quòd mundum æternum esse credas.
Deus unus æternus est.

¿ Qur Maximus extulit filium consularem?
¿ Cur Marcellum Annibal interemit?

Quid est, Q. Nasso, cur tu in isto loco se-
deas? Quid est caussæ, cur non pertimescas?

(1) *Cur*, sea en pregunta ó raciocinando signifi-
ca por qué: *nihil est quod vel cur vel quare*, significa
no hay por qué, no hay motivo para: *nihil est tanti
ut vel quo*: no importa tanto que ó no es de tanto
interés que &.

Non fuit causa, cur in meis rebus tantum laborem caperes. Quòd si tibi nulla causa est, cur hunc hominem tanta calamitate opprimere vel potius maclare velis? Quæ est, inquam, causa, cur istum senem tam duro supplicio punire jubeas? In viam quòd te des hoc tempore, nihil est. Quòd hùc properes, nihil est. Quid est quòd de A. Licinii civitate dubites? Nihil est quòd adventum nostrum extimescas. Nihil est autem quòd ex meis litteris, quas proximè ad te misi, tantam, tamque incredibilem voluptatem percipias. Nihil est, cur de Aufidii familiaritate me tam acerbè objurges. Non tanti est, ut statim protectionis consilium capias. De tuis rebus nihil est quòd timeas.

Nihil est quòd ad te litteras de hac re mittamus. Quid est quòd nos tantis in laboribus exerceamus? Nihil est quòd de hac re plura scribantur.

Nihil tamen tanti, ut à te abessem, fuit. Tibi Piso certè tanti non fuisset, ut socium fraudares. Tanti non fuit Arsacem capere, ut earum rerum, quæ hic gestæ sunt, spectaculo careres. Nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram.

¿ Cur aquam turbulentam fecisti mihi?

Attende cur negare cupidis debeas,
Modestis etiam offerre quod non petierint.

POSTQUAM, POSTEAQUAM, SIMUL AC,
SIMUL ATQUE VEL UT, UT PRIMUM, UBI PRI-
MUM, UT, UBI. (1)

Postquam tuam accepi epistolam, librum ad te misi, rerumque omnium te certiore feci.

At, postquam aspexi, illicò cognovi tabellarium nostrum. Postquam introiit, ex templo ejus morbum cognovi miser.

Postea verò quàm Româ profectus es, gloriam certè nullam expectare potes. Postea tamen quàm de medio cursu reipublicæ sum voce revocatus, ad urbem properabam. Heri non multò post quàm tu à me discessisti, frater tuus repente quæsivit, nùm Balbum vidissem.

Milites obediunt, simul ac imperator vocavit eos. Jam primùm juvenus, simul ac belli patiens erat, in castris per laborem usu militiam discebat. Sulmonenses, simul atque signa nostra viderunt, portas aperuerunt. Quod simul atque imperator sensit, copias omnes eduxit, ad urbemque eas possuit.

Simul ut videro Ciceronem, perlibentè scribam ad te de omnibus rebus.

Sed ubi primùm rebus novandis spes oblata est, vetus certamen animos eorum arrexis.

(1) Estas particulas espresan los modos que tienen las oraciones de gerundio en indicativo y se traducen *luego que*, *despues que*.

Volturtius deinde, ubi à legatis desertus est, velut hostibus sese prætoribus dedit.

Ut primùm Oppianicus cœpit suspicari, statim se ad hominis egentis familiaritatem applicavit.

Ut ab urbe discessi, nullum prætermissi diem, quin aliquid ad te litterarum darem. Ut semel Piræo exivi, omnes peragravi insulas. Ut libros illos edidisti, nihil à te sanè postea accepimus. Philipus, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est. Ut Hostilius cecidit, confestim romana inclinavit acies.

Imperator castra movit, ubi galli cantum audivit. Hæc ubi legali pertulere, castris illico Afranius producit omnem exercitum. Ubi primùm te ægrotare cognovi, in castra iter facere cœpi. Ubi dolorem ex amicorum injuriis cognovi, tum eos hortatus sum. Sed ubi morbum patris tui illis nuntiavi, multo eos consolatus sum amore. At ubi Cæsaris castra posita esse animadvertere, milites sese subito proripiunt.

Homo in periculum simulac venit, callidus
Reperire effugium alterius quærit malo.

At illa (1) vires ut refecit languidas,
Veloci saltu fovea sese liberat,
Et in cubile concito properat gradu.

(1) At illa supple *Panthera*.

UT, UTI, VELUT, VELUTI. (1)

Antonius, ut scribis, in itinere est. Sed, ut res est, indulge valetudini. Nam uti initium, sic finis est.

Legati rem omnem, uti cognoverant, aperiant. Qui, uti cujusque ingenium erat, ita rem difficilem aut facilem renunciarunt. Cicerone L. Valerio et C. Pomptino prætoribus imperat, ut cætera, uti opus sit, ita agant. Sed uti in urbe, retinenda nunc, sic tunc in Italia non relinquenda erit uxor illius.

Bestiæ, quæ gignuntur è terra, veluti Crocodili, nullam habent cognitionem justitiæ. Velut in cantu et fidibus, quæ harmonia dicitur sic ex corporis totius natura et figura varios motus cieri videmus. Non elogia monumentorum verissimum desiderium significant, veluti hoc ad portam. Absentis Ariovisti crudelitatem, velut si coram adesset, horrebant Sequani. Veluti si urbem extemplò ag-

(1) Estas partículas se usan ahora como demostrativas ó comparativas, porque sirven para comparar ó demostrar por medio de ejemplos y similares, y se traducen como, *así como*, *à la manera que*, &c. Ya hemos considerado antes las de *ut*, *uti* como pertenecientes à las *inales*, *de acontecimiento* y à las *de gerundio de pretérito* y *de tantus talis*. Resta examinarlas como concesivas y admirativas para presentar todas sus frases y variaciones.

gressurus Scipio foret, ita ad arma est clamatum.

UT, ITA, SIC, UT MAXIME, ITA ET
MAXIME, UT, NEVE, NEU. (1)

Ut quisque ætate antecellit, ita sententiæ principatum obtinet. Ut quisque animi magnitudine maximè excellit, ita ex maximè vult princeps omnium vel potius solus esse.

Ut quisque miser est, ita senior videtur. Ut se initia dederint, ita finis erit.

Ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis: neque Cesari solùm, sed etiam amicis ejus omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissimè supplicabo. Ac, ne ignores quid in tuis litteris desiderarim, scribam apertè, sicut & mea natura & nostra amicitia postulat.

Pompejus suis prædixerat, ut Cesaris impetum exciperent, neve se loco moverent. Cesar munitiones auxit, ut pro muro objectas haberet, neu pugnare invitus cogeretur. Legati imperatorem cohortantur, magno sit animo, neu dubitet prælium committere.

(1) *Ut* significa así como: *ita*, *sic* así: *ut maximè* correspondiendo á *ita et maximè* significa así como principalmente; *ita et del mismo modo*: *neve*, *neu*, perteneciendo al *ut*, significan ó que no y para que no.

UT, ¡UT! VEL, VEL. QUAM, QUAM! (1)

Ut nullas ad te litteras mitterem, poteras tamen cognoscere et quæ vellemus et quæ istic faceremus. Nostra autem negotia, ut ego absum, confici possunt. Te sic semper colam et tuebor, ut quem diligentissimè.

Ut enim rationem Plato nullam afferret, (vide quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. Ut superioram omittam, hoc certè, quod mihi maximam admirationem movet, non tacebo. Verum ut ita sit, tamen non omnia dicam. Quod si pacis hoc est, timoris nostri nomen Pompejus audierit, ut non referat pedem, insistet certè.

Ut pueri efferuntur lætitia, cum vicerint!
¡Ut pudet victos! ¡Ut acusari nolunt!

¡Cn. autem noster (o rem misseram & incredibilem) ut totus jacet! ¡Ut sæpè summa ingenia in occulto latent! ¡Ut ego te nunc

(1) Aquí vemos la partícula *ut* concesiva, admirativa é interrogativa: en el primer caso se traduce *aunque*, *puesto*, *con tal que*. En el segundo, *como* ó *cuanto* en sentido de admirar. En el tercero, *como* ó *lo uno*, *vel lo otro*: *vel*, *unas veces*, *vel otras*. Tambien equivale á *præsertim* ó *saltem* y se usa en lugar de *etiam* como demostrativa y se junta á los superlativos para dar elegancia. En principio de dición es partícula de indignacion. *Quam* es comparativa y se traduce *que*. Cuando es admirativa, se traduce, *que*, *cuan* ó *cuanto*,

conspicio lubens! Ut præ lætitia lacrimæ pro-
siliunt mihi! ; Ut vales? ; Ut meministi nostri?

Ut vidi! ut perii! ; ut me malus abstulit error!

Res rusticas vel fructus causa, vel oblec-
tationis invisere soleo.

Multorum vel honori, vel periculo inservire
potuisti. Sunt ista quidem tua merita, C. Ce-
sar, vel magna vel potius maxima. Adest Cu-
rio, cujus ego industriæ faveo vel propter
propinquam cognationem, vel quòd ejus inge-
nio delector. Hanc epistolam tu mihi, vel vi,
vel clam, vel precario fac tradas. Quàm sint
morosi, qui amant, vel ex hoc intelligi potest.
Occupationum mearum vel hoc signum erit,
quòd litteræ sunt librarii manu.

Earum rerum omnium vel imprimis hic A.
Licinius fructum à me repetere prope suo ju-
re debet. Nam ejus operâ, consilio, scientiâ
rei militaris vel maximè intelligo me & rem-
publicam adjuvari posse. Vel quòd multò mi-
nus erat ferendum, scelestissimos homines am-
plissimis honoribus privavissem, vel meo ip-
sius interitu. Vel quod ait Lucejus L. Flac-
cum sibi dare cupisse, Drusus non accepit.
Vel quod est in eodem decreto scriptum, præ-
tor non fecit. Nam isto modo vel consulatus vi-
tuperabilis est. Itaque consulatum non petivi,
vel illo asperrimo iudice petente. Per me vel
stertas licet, non modò quiescas. Videbis ad-
huc post legem tribuniliam senatorem unum

vel tenuissimum esse damnatum. Cum Sophocles vel optimè scripserit de bestiarum pietate, misericordiam adhibemus vel maximè feris.

Sed te contempti generis animal improbum, Quæ delectaris bibere sanguinem humanum, Optem necare vel majore incommodo.

Majorem voluptatem cepi ex litteris quàm ex divitiis. Sapientior quidem est Crassus quàm Metellus. Neminem vidi clariorem quàm te ipsum. Innocentior es quàm tu judicabas. Plus tibi virtus tua dedit, quàm fortuna abstulit. Nam si ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo, quàm consolari dolorem tuum. Dicam tamen verè: plus, quàm acceperas, reddidisti. Hæc mihi ampliora multò sunt, quàm illa ipsa, propter quæ hæc elaborantur.

Ex amicorum litteris te, quàm ex meis malo cognoscere hanc totam rem, eamque facilius tu perspicere potuisti, quàm cæteri omnes. Studia mea erga te, quibus certè nulla esse majora potuerunt, tibi magis grata esse, quàm ego putavi fore, minime miror, vehementerque lætor. Sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quàm si intellexero, per te illum ipsum negotium ex sententia (1) confecisse.

(1) Ex sententia à su gusto, à medida de su deseo.

Miltiades erat dignitate regia: neque id magis imperio, quàm justitiâ consecutus est.

¡ Quàm non est facilis virtus! ¡ Quàm nihil prætermittis in consilio dando! ¡ Quàm timeo quorsum evadas!

Quàm cupiunt homines laudari! Quàm sese efferunt in potiundis voluptatibus! ¡ Quàm facile pueri libidinibus suis in pejus ducuntur! ¡ Quàm molestus vobis essem, si omnia horum vitia explicarem! Quàm falsò de me suspicantur amici! ¡ Quàm vehementè errat, qui me fortunatissimum existimet! ¡ Eheu! ¡ quàm ego nunc totus displiceo mihi!

¡ Quàm pudet homines pauperes ac miserimos videri! ¡ Quàm multa injusta ac prava fiunt moribus! ¡ Quàm tristis est Clinia mea! ¡ Sed non temerè est! ¡ Quàm vellem Menedemum invitatum, ut nobiscum esset hodie!

Quàm multa et quidem gratissima, Cæsar, mihi fecisti! Ita te Dii ament. ¿ Quid? jam illa cupiditas, quæ videtur esse liberalior, honoris, imperii, provinciarum, quàm dura est domina! quàm imperiosa! quàm vehemens! ¿ Quid? quàm est illa misera, quàm dura servitus!

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?

¡ Quàm ferus et verè ferreus ille fuit!

¡ Quàm potiùs laudandus hic est, quem, prole parata,

Occupat in parvâ pigra senecta cavâ!

Musca in temone sedit, & Mulam increpans

Quàm tarda es! inquit; ¿ non vis citiùs progredi?

UT, UTINAN, NÆ, UTIQUE. (1)

Dices enim, ut es homo facetus. Ille, ut fuit semper apertissimus, non se purgavit, sed indicavit. Homo, ut erat furiosus, respondit. Illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum & suspiciosum, arbitrabantur fore, ut non ad nos venires. Næ illi vehementer errant. ¶ Ut illum Dii Deæque perdant! Utinam saluti nostræ consulere possemus; dignitati certè nos consulemus. Dii faxint ut te firmissimum quam primùm videam. Utinam ea res nobis voluptati sit; gloriæ quidem video fore. Atque hoc utinam à principio tibi placuisset, profectò maximam voluptatem cepisses. Utinam tu Antonium eodem die cognovisses. Utinam librum meum accepisses, næ ego istas litteras tibi dedissem. Illas utinam ne verè scripsissem. Has ad te die natali meo scripsi, quo utinam susceptus non essem. Utique ad me tabellarios mittas. Illud vero scire cupio. Eodem die, utique postridie, multa vobis nuntiabo. Nam & Pylæ satisfaciendum est, & utique Atticæ. Velim M. Varronis & Lolii mittas laudationem, Lolii utique. Velim antè possis; sin minus,

(1) Aquí el *ut* está en indicativo por *ut pote*; en subjuntivo por *utinam*, y se traduce como, *ójala que*. El *utinam*, se traduce *ójala que*, *quiera Dios que*, &c. El *næ*, se traduce *ciertamente*, *en verdad*, *por cierto*. El *utique* equivale á *certé y omnino*.

utique simul, cum veneris. Utinam tibi istam mentem Dii immortales darent. Adventum Menandri vehementer expecto; qui utinam nobis solatio sit. Utinam reliquissem te non solum vitæ meæ superstitem, sed etiam dignitatis.

Quæso tam angustam talis vir ponis domum? Utinam, inquit, veris hanc amicis impleam!

JAM PRIDEM, JAM DUDUM, JAMDIU.

JAM TUM. (1)

Cupio equidem & jam pridem cupio. Alexandriam visere. Jam pridem intellexi voluntatem tuam. Hic est consul prudentissimus, quem Cotta & Sulpicius jam pridem expectant.

Ea, quam jam pridem tractabamus, stabilitas amicitiae me afficit maximo gaudio. Clinia, soror tua, jam pridem multa habet, quæ mirabilia sunt; nunc etiam, quæ laudet, expectat. Tu es hujusce rei jam inde à consularu meo testis. Nullam rem gravius jamdiu tuli, quam incommodum tuum. Jam dudum hæc tibi nunciare cupiebam.

Redditæ mihi jam tandem sunt à Cæsare litteræ. Nam jamdiu propter hyemis magnitudinem nihil novi ad nos afferebatur.

(1) *Jam pridem* &, se traduce ya hace tiempo. *Jam tum* entonces: jam tandem, finalmente, por fin, segun que ó denotan tiempo presente y pasado ó espacio y lugar distante ó próximo.

Conventus, qui initio celebrabantur, fieri desierunt. Accidit ut te, quem jamdiu plurimi facio, tanto intervallo viderem. Archias dixit ita se jam tum gessisse pro cive. Sic quoque dicunt, qui omnes in judiciis publicis jam tum floruerunt. Ejus libertum jam tum equidem, cum ille viveret, & magnificiebam et probabam.

AN, AN NE, AN VERÓ. (1)

¿An potest quisquam dubitare, quin Q. Ligarius in eadem sententia fuerit, in qua fratres fuerint? An vero clarissimum virum generis vestri ac nominis nemo reprehendit, qui filium suum, vilâ privavit, ut in ceteris firmaret imperium.

¿An me censetis, Patres Conscripti, decreturum fuisse, ut parentalia cum supplicationibus miscerentur? ¿An potest ulla esse excusatio? ¿An ne licebit fœderatis, istud vobis non licebit? ¿An vero dubitamus quo modo iste cæteros homines inferiores loco solitus sit appellare? ¿Quid putem! contempnumne me? An vos pœnitet, quòd salvum atque incolumen exercitum, nullâ omninò nave desiderata, transduxerit?

(1) Estas particulas se usan en principio de diccion para preguntar, instar ó negar, y se traducen *acaso*, *por ventura*, *con'que*, segun que ó denotan duda, interrogacion, negacion ó equivalen á otras particulas que emplearon los latinos para instar ó negar.

¿An in senatu facilè detrahi posse credidit?
¿An decertare mecum voluit? Postulo, mihi respondeas, qui sit iste Verrutius; mercator, an arator, aut pecuarius? Pater ejus rediit, an non?

¿Anvero tibi Romulus ille aut convenas congregasse, aut Sabinorum connubia conjunxisse, aut finitimorum vim repressisse eloquentia videtur? ¿An ille tempus aut in Poetis voluntandis, aut in Musicis contereret? An vero vir amplissimus P. Scipio Tiberium Gracchum privatus interfecit? An invidiam posteritatis times?

Estne hoc Melibei pecus an tuum?

MODO, SI MODO, MODO NE. (1)

Balbus noster nupèr in Italiam profectus est. ¿Quid dico! nuper? Immo vero modo, ac planè paullò ante. Modò enim ibi fuit Carneades. In qua urbe modò gratia, auctoritate et gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Veniat modò, explicet nobis Brutus, quo nunc imperatore utendum sit. Omnia ei obsequia polliceor, si modò rempublicam respicere volet. Modò facite ut illam

(1) La partícula *modò* se refiere á tiempo presente y pretérito próximo y se traduce *ahora*, *poco ha*; tambien equivale á *dummodo* y *non solum* y se traduce *no solo*, *con tal que*. *Modo ne* significa *con tal que no*.

servet. Contudi enim animum et fortasse vici, si modò permansero.

Hi, unum modò quale sit, suspicantur. Hæc res placet Peripateticis, et recte placet; modò ne laudarent iracundiam. Rem equidem totam libentèr fâcerem, modò ne illa exceptio in aliquem incurral bene de nobis meritum, aut magnam modò ne reipublicæ perniciem afferat.

Non modò libentèr sed etiam æquo animo audi vi te non modo patrem meum non insimulavisse, sed ne vidisse quidem.

Qui modò securus nostra irridebas mala,
Simili querella fata deploras tua.

**TAM, QUAM, TOT, QUOT, TANTOPERE,
QUANTOPERE. (1)**

Tam sum âmicus reipublicæ, quàm qui maximè. Tàm sum misericors, Judices, quàm vos; tàm lenis, quàm qui lenissimus. Quæ quidem res non tam expetenda fuit, quàm tuenda nobis est.

Quot homines, tot causæ. Quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tàm gratum est,

(1) *Tam, tanto, quàm, cuanto ó como: tot, tantos, qual, cuantos ó como: tantoperè, tanto ó en tanto, quantoperè, como ó en cuanto &c.* segun que denotan semejanza y conformidad ó se emplean para engrandecer ó ensalzar los objetos de nuestras ideas, ó dar algun desenlace al raciocinio por medio de comparaciones.

quàm si alium facere prohibuerit. Tam mihi gratum id erit, quàm quod gratissimum. Xenophanes hospes tam te diligit, quàm si vixerit tecum.

Cesar non tam in bellis et præliis, quàm in promissis & fide firmiorem se præstitit. Neque enim tantoperè hanc à Crasso disputationem considerabam, quantoperè ejus oratione in causis delector. In quo tantoperè apud nostros culta justitia est, ut in qui virtutem amarunt illius viri. ¡Quid miserius, quàm eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse! Vellem tam domestica ferre posse, quam ista contemnere.

DONEC, DUM, DUMMODO. (1)

Pompejus, dum erat in castris, disciplinam militarem commendabat. Dum bellum gerebat, imperatoriam dignitatem habebat.

Certum est Afranium urbem obsidere usque, dum legatus redierit. Dum Milo veniret, locum relinquere nòlit Clodius.

Expecta, amabo te, dum Atticum conveniam. De Aufidio non puto te expectare, dum scribam. Dum pericula ulla fuerunt, Do-

(1) *Donec y dum se traducen mientras que, en tanto que, siempre que; dum modò significa con tal que en sentido condicional y preventivo. Estas particulas ayudan mucho al discurso y dan mucha elegancia á las formas del language.*

mitius in Syllæ præsiidiis fuit. Quod nemo expectasset, donec à præfecto annonæ tanta res ad senatum deferretur.

Consul edixit, nequis, donec in castris esset, bona venderet.

Litteræ latinæ loquentur, dum hominum genus erit. Sit summa in jure dicendo severitas, dummodo ne ea varietur gratia. Id ipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scribes, dummodo ne his verbis locutus fueris.

Tùm mæstus ille: Parvæ vindictam rei
Dum quæro demens, servitulem reperi.

Donec eris felix, multos numerabis amicos.

TAMDIU, QUAMDIU, TAMDIU DUM VEL
QUOAD VEL QUAM. (1)

Tamdiu requiesco, quamdiu aut ad te scribo, aut litteras tuas lego. Quod tabellarius nolit tamdiu, quamdiu liceat, dicere. Is se oppido munittissimo & copiosissimo tamdiu tenuit, quamdiu Parthi in provincia fuerunt.

Tiberius Grachus tamdiu laudabitur, dum memoria rerum romanarum manebit. Abs te tamdiu, dum è Sicilia redires, nihil litterarum accepi. Ego te abfuisse tamdiu à nobis doleo.

Corpus tamdiu gaudet, dum præsentem sen-

(1) *Tamdiu* significa tanto tiempo, *quamdiu* quanto: *tam diu dum quoad vel quam* mientras que; *hasta que*.

tit voluptatem. Pueri tamdiu, quamdiu possunt, otio utuntur. Senes autem tamdiu, quoad per ætatem licet, litteris delectantur.

Fasces laureatos tenui, quoad tenendos putavi.

Tamdiu fuit in carcere Apollonius, quamdiu Verres populabatur Siciliam. Ignominia autem illa gravis tamdiu in illo homine fuit, quamdiu iste in provincia mansit.

¿QUI? QUO MODO, QUO PACTO. (1)

¿Qui fit, ut ego nesciam; sciant omnes, quicumque Epicurei esse voluerunt? Qui possumus Deum, nisi sempiternum intelligere?

¿Qui enim convenit, ut qui in republica improbi populares fuerint, iidem alibi boni habeantur? ¿Qui igitur convenit ab alia voluptate dicere naturam proficisci, in alia corrumpi?

¿Quomodo expectabam epistolam, quam Philotimo dedisses? Quæro? Qui Milo scire potuerit?

Quomodo nunc istorum se artes habent, pertismescenda est multitudo causarum. ¿Qui nunc quomodo occurrunt! quomodo autem se venditant Cæsari! Ego autem quomodo affectus sim, ex Lepta et Trebatio possis cognoscere. Nam quomodo nunc sum, pedem ubi ponam, non habeo.

Is autem sacramento quidem vos tenere qui

(1) Estas son interrogativas y demostrativas y se traducen como, de qué manera, y á la manera que.

potuit, cum, projectis fascibus & deposito imperio, in alienam venisset potestatem? Postulatio fuit brevis, et, quomodo mihi persuadeo, aliquantò æquior. Quo tandem pacto rem efficiam, penitus ignoro. Nonnulli dicunt quo ego pacto agam. Id nunc hoc pacto facere oportet. At nescio quo pacto in senectute animus blanditiis juventutis magnoperè delectetur.

Amicus non minùs quàm te ipsum diligere debes. At sine virtute ¿quo pacto esse amicitia potest?

¿Qui possum quæso, facere quod quereris, Lupe? Monstrabat vitulus quo se pacto plecteret.

ETSI, TAMETSI, QUAMQUAM, QUAMVIS. (1)

Do pœnas temeritatis meæ; etsi ¿quæ fuit illa temeritas? Sic ego omnibus, mi Galle, servio: etsi quæ fuit hæc servitus? Accepi suaves tuas litteras, etsi acerbà pompa, verum tamen scire omnia non acerbum est. Cetera, facito, ut sciam, tametsi nimis sum curiosus. Etsi peccato te absolvo, supplicio non libero. Hic ego, tametsi eram perterritus, quæsivi, viveretne ipse et Paulus pater.

Etsi posuisti loco versus Accianos, sed ¿quæ est invidia? Quod ego, etsi tu neges, cer-

(1) *Etsi, tametsi, quamquam, quamvis* significan *aunque, sin embargo de que, aun cuando, á pesar de que*: estas se usan elegantemente con tiempos de subjuntivo é indicativo en castellano y latin.

to scio. Etsi id fugerit magister ejus Isocrates, at non Thucidides. Coram considerabimus quale sit; habet enim res deliberationem, etsi ex parte magnà tibi assentior.

Etsi me quidem amici nostri non offendunt, sed tamen, cum discedunt, flagitant litteras. Meum studium erga te et officium, tametsi multis jam rebus spero esse cognitum, tamen in his maximè declarabo. Hic barbarus etsi malè rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes.

Quamquam sunt omnes virtutes æquales et pares; sed tamen est species alia magis alià formosa et illustris. Quamquam tuà quidem causà, ut debeo, lætor; sed certè mea præsertim magnam voluptatem percipio. Rempublicam, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum sumus jam defatigati. Quamquam ille quidem nihil difficilius esse dicebat quàm amicitiam usque ad extremum vitæ diem conservare, tamen me semper dilexit. Sed quamquam res humanæ fragiles caducæque sunt, semper aliqui fortasse erunt, quos etiam diligamus magis et à quibus diligamur; caritate enim benevolentiaque sublata, omnis est è vita sublata jucunditas. Quamquam eum præcipuè dilexit Cicero, frater ei quidem Quintus carior non fuit aut familiarior.

Si me audissent, quamvis iniqua pace, honestè tamen viverent. Alexander res bello gesserat, quamvis reipublicæ calamitosas, attamen magnas.

Quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen non vides quanta sit rei hujus difficultas. Quamvis non fueris impulsor et suasor protectionis meæ, approbator certè fuisses. Quamvis parvis Italiæ partibus contentus essem, prædium tuum urbanum semper desideravi.

ETIAM, LICET, PARITER, PARITER AC SI, ATQUE UT, OMNINO. (1).

Omnia brevia tolerabilia esse debent, etiamsi maxima sint. Etiamsi non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Etiamsi molestus est in genere tolerabili, certè non est in optimo. Nihil est dulcius benevolentia; quæ tamen ipsa efflorescit ex amicitia, etiam si tu eam minùs secutus sis. Gloria aviditatem tuam auxit, ut etiam Italia si ille cedat, minimè credendum putes. Antonius etiam subito si dicat, tamen propter hyemis delectationem tempestivis quoque conviviiis delectatur.

Veritas licet in causis nullum patronum aut defensorem oblineat, tamen per se ipsa de-

(1) *Etiamsi, licet* son concessivas y echan comunmente los tiempos á subjuntivo y se traduce *aunque, demos que, á pesar de que &c.* *Pariter* significa *juntamente: pariter, ac si, ut* sirven para juntar y comparar y se traducen á *la manera que, igualmente que &c.* *Omnino* equivale á *prorsùs, certè, nullo modo, nequaquam y tandem*: se usa para unir y modificar.

fenditur. Sed omnia licet concurrant, idus Martiæ consolantur.

Quantumvis licet excellas, paucos obtinebis reipublicæ honores in hac corrupta civitate. Ex quo licet pauca degustes, dignitatem tamen conservabis. Vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem meo iudicio numquam perdidideris. Quantumvis hostes enumeres multos licet, nullos tamen invenies hispanos. Licet corpus abesset meum, dignitas jam in patriam reverterat.

Animus presentem voluptatem percipit pariter cum corpore, et prospicit venientem. Pariter enim cum vita sensus amittitur. Antonium adoptavit et pariter cum filiis hæredem Torquatus instituit. Pariter hoc fit, atque ut alia facta sunt. Conchilis omnibus contigit, ut cum luna crescant pariter, pariterque decrescant.

Cesar pariter, ac si hostes adessent, munito agmine incedere cœpit. Catilina erat vultu, colore ac motu corporis pariter, atque animo varius. Xenophanes pariter moratus, ut pater, avusque hujus fuit.

Nunc tu mihi es germana pariter corpore et animo. Pariter nunc operâ me adjuves, ac dudum te opitulata es. Pariter hoc, atque alias res facere soles.

Epulabar cum sodalibus omninò modice. Omninò fortis animus et magnus duabus rebus maximè cernitur, patientiâ et virtute. Quinque omninò fuerunt, qui illum absolverunt. Omninò aut magnâ ex parte liberatus es.

Omninò aut certe faciliús labore alicujus ac studio quædam consequi potes, quàm plurimorum. Q. vero Maximum fratrem, virum egregium omnino sibi nequaquam parem habes in domo Q. Mutii. Is omnino servus in illa familia non erat. At quis omnino illum redigeret in servitutem?

Poetas omnino non conor attingere. Hoc vix aut omnino non posse fieri fortasse dices. Hæc autem omittamus, quæ omnino nusquam reperiuntur. Teopompus, et Ephorus omnino causas nunquam attigerunt.

Omnino est amans sui virtus. Omnino preclarè te habes. Misserrima est omnino ambitio. Omnino horum vitiorum atque incommodorum una cautio est in temperantia. Paulus omnino omnia se facturum esse promissit. At tu es omnino omnis eruditionis expers.

Omninò de omnibus rebus nec quid consilii capiam, nec quid faciam, sciò.

ETIAM, ATQUE, ETIAM, ETIAM NE, ETIAM TUM, NAM, NAMQUE, VERÒ, VERUM, VERUMTAMEN, VERUM ENIMVERÒ. (1).

Sempronia erat voce, motu formâ etiam magnificâ. Credo et has litteras nihil profu-

(1) La particula *etiam*, estando sola en la oracion, sirve para aumentar, afirmar y reconvenir y se traduce tambien y aun: *etiam atque etiam* equivale á *iterum atque iterum*: *etiam ne* denota admiracion:

turas: etiam plus suspicionis in eo crimine futurum. Is mihi etiam queritur te nullas ad illum litteras misisse. At etiam Celius me aspicit et quidem, ut mihi videor, iratus. Aut etiam simulat, aut non respondet.

Utrum cetera nomina digesta habes an non? Si non, quomodo tabulas conficis? Si etiam, quamobrem hoc nomen in adversariis relinquebas? Etiam atque etiam, qui id liceat, considerabis. Te prorsus, libenter etiam atque etiam rogo, ut hæc quamprimùm agas. Tu, quemadmodum existimes, vide etiam atque etiam. Obsecro te, etiam ne hoc negabis te esse mihi quidem amicissimum. ¿Etiam ne Balbus in senatum venire cogitet? ¿Etiamne frumentum pro empto gratis dare debet? At ulla ratione etiam num efficere potes, ut te explices: salvi etiam num esse possumus. Etiam nunc hic stas, Parmeno? Omnes etiam tum retinebant illum Periclis succum.

Nam Hermagoras quidem, nec quid dicat, attendere, nec quid polliceatur, intelligere videtur. Nam quód me tecum iracundè agere

etiam tum equivale à *usque tunc*. Nam, *namque* es racional y se pone la primera como para preparar la disposicion de los oyentes; en las narraciones se coloca al fin; se traduce *pues, pero, porque, puesto que, &c.* *Veró, verum, verumtamen, verumenimveró* son racionales é interrogativas y se traducen *pero*, ya en pregunta, respuesta, en principio de oracion, y en el fin y por ironía y en la narracion.

dixisti solere, non est ita: vehementer me agere fateor, iracundè nego. Namque illud quare, Scævola, negasti te fuisse laturum? Nam quid ego de Gratidio dicam? Nam quid ego de Cicerone? Numquid nam restat? Cæsar quinque cohortibus quid nam se facturum arbitratur?

Sed tu orationes nobis veteres explicabis. Ego vero te non stultum, sed sapientem esse ac semper fuisse existimavi.

Is A. Licinius et per se, et per suos, et verò etiam per alienos defenditur. Si quis esset, aut si etiam umquam fuisset, aut verò si esse posset, nobiscum esset. Verum hæc hæc haec.

Nævius pecuniam petit: nunc denique? Verum tamen petit. Malâ et improbâ defensione, verum aliqua tamen uti videtur. Nemo invitum pactionem nuptialem quemquam facere coegit. Verum enim verò lege id prohiberi, id demum contumeliosum est.

NON QUOD VEL QUO, SED QUOD VEL
SED QUIA: NON SOLUM, SED; SED ETIAM, VERUM
ETIAM; NON MODO, SED ETIAM, VERUM ETIAM. (1)

M. Brutus non solum te diligit, sed etiam defendit. Magna sunt ejus in me, non dico

(1) Estas son particulas adversativas y se traducen, *no solo, sino que tambien; no porque, sino porque &c.* Por punto general la conjuncion *sed* se

officia, sed merita. Depugnarem cum summo, non dicam exilio, sed periculo certè vestro. Non dico hoc esse inusitatum, verum omnino inauditum. Non quin confiderem diligentiae tuæ, sed rei me magnitudo movebat. Non quin possint multi esse provinciales viri boni, sed hoc certe vestro incredibili metu. Non quod sola exornent merita, sed quod excellent. In quo ego non quod libenter male audiam, sed quia causam non libenter relinquo. Non quo ego certò scirem, sed quod non difficilis erat conjetura. Non quò de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. Non quò haberem magnoperè, quod scriberem; sed ut loquerer tecum absens. Non quò idem sit servulus, quod familia; verum quia, non quibus verbis quidque dicatur, quæritur, sed quæ res agatur. Non si Opimium defendisti, Carbo, idcirco te isti civem bonum putabant. Non si causa justa illi est, ideo vobis quoque. Ii me duo non modò deseruerunt, sed prodiderunt.

Cesar tenebat non modò auctoritatem, sed etiam imperium in suos. Neque auxilium modò, verum etiam præsidium illi pollicebantur oppidani. Non modò dignitas, sed etiam summa auctoritas erat in illo. Is autem omnibus ne-

traduce *sino que*, refiriéndose á otra partícula ó adverbio negativo. *Non quin* se traduce *no porque*. Estas partículas dan mucha elegancia, rotundidad y armonía á la lengua latina.

gotiis non interfuit solum, sed præfuit etiam. Non solum fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque efficit cæcos, quos complexa est. Dixi non solum re et sententiã, sed verbis quoque te irasci ac dolere gravitèr. Ille vero non modo à senatu non est restitutus, sed reddito suo senatum penè delevit. Dies non modo non levat luctum hunc, sed etiam auget. Catilina non modò dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. Tu id non modò non prohibebas, verum etiam approbabas.

QUOD SI, QUIPPE QUI VEL QUIA;

PERINDE AC, AC SI, ATQUE, UT, PROUT. (1)

Quòd si quis existimat me aut voluntate esse mutatã, aut animo fracto, vehementer errat. Quòd si unquam sum visus in rempublicam fortis, me certè in illa causa admiratus esses. Quòd si mihi tuã clementiã opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tuã potes-

(1) El *quod si*, refiriéndose al *tamen ó certe*, hace muy sonora y dulce la frase y se traduce *pero si, aunque, á pesar de que &c.* El *quippe qui* equivale á *certè, videlicet, y utpote qui*, y se usa para afirmar, ratificar y prevenir y forma un modo de decir gracioso y ligero; se traduce *como que*. El *perinde ac si* equivale á *certe, ita* y á veces se usa para expresar con gracia la ironía y la chanza, se refiere á *ac si, atque, ut* y hace muy sentida la expresión y se traduce *como si, á la manera que, al paso qué, &c.*

tate tibi confirmo. Quòd si virtuti vestræ fortuna inviderit, cavele, ne inulli animam amittatis.

Quòd si in eam me partem incitarem, profectò jam reperirem resistendo viam. Quòd si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus, tamen ea mirari deberemus. Quòd si essem eâ perfidia, quâ sunt ii, qui in nos hæc conferunt, tamen eâ stultitia certè non fuisset.

Quod si primo prælio Catilina superior aut æqua manu discessisset, profectò magna clades atque calamitas rempublicam oppressisset.

Dixisti quippe jam fixum et statutum est. Rectè igitur diceres te restituisse? quippe qui nullam de suâ salute spem affert. Non puto existimare te ambitione me labi, quippe de mortuis. Justitiam cole et pietatem, quippe quia magnarum sæpe id remedium ægriudinum est.

Ergo ad cœnam petitionis caussâ, si quis vocat, condemnetur? quippe qui se ipse accusat. Movet quippe me lumen curiæ, venio enim jam ad hujus delicti causas. Sol Democrito magnus habetur, quippe homini erudito. Lentulus hærebat nebulo; quo se verteret, non habebat: quippe in his temporibus dicebatur. Leve nomen habet utraque res; quippe leve est totum hoc, risum movere. Jam fateor in Gabinium me nefarium fuisse, quippe vides. Roscius convivia cum fratre non inibat, quippe ne in oppidum, nisi perrarò, veniret. Quocirca hæc omnia vidi, quippe in

lege scripta sunt. Ad fidem faciendam justitia plus potest, quippe quia cum prudentiâ satis habet auctoritatis. Multa de meâ sententiâ questus est Cesar, quippe quod etiam Crassum ante vidisset.

Philosophia non perinde, ac de hominum est vitâ merita, laudatur. Quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non possint. Perinde ac si virtute vicissent, laudati sunt viri fortes. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego cogitans sentio. Non perinde ut est reapse, ex litteris percipere potuisti. Sed hæc omnia perinde sunt, ut aguntur. Perinde, uti quæque res erit, prodidimus. Habes à patre munus, M. fili, meâ quidem sententiâ magnum; sed perinde erit, ut acciperis. Metelli sperat sibi quisque fortunam, perinde quasi certi quidquam sit in rebus humanis.

SIMILITER AC, SI, ATQUE, UT SI, ALITER
 AC, ATQUE, UT VEL QUAM. (1)

Similiter agis, ac si me roges, cur te duobus contuear oculis. Neque vero Fabium similiter, atque ipse eram, commotum esse vidi. Dixisti nobis legatos similiter facere, ut

(1) *Similiter ac* significa á la manera que, ó del modo que: *aliter ac*, *atque* ó *quam* se traduce de diverso modo que.

si nautæ inter se certarent, quis eorum potissimum navim gubernaret. Illi sunt alio ingenio, atque tu.

Ne sim salvus, si aliter scribo ac sentio. Sed aliter, atque ostenderam, facio.

Tu, si aliter existimas, quàm scribis, non errabis. Sed aliter leges, aliter philosophi tollunt astucias. Aliter enim cum tyrano, aliter cum amico vivitur (1).

Non alius ero, atque nunc sum. Alia est pietas tua atque fortuna. Me certè habebis, cui carus æquè sis & per jucundus, ac fuisti patri. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ut ad te scribebam. Aliter meum amorem, atque est, accipis: nam & vita est eadem, et animus erga te idem ac fuit.

Cum aliter sentias ac locuare, infidelis nobis eris. Aliter causam egi, atque Antonius existimavit. Sed longe aliter est amicus atque amator.

SECUS AC, CUM, ATQUE, QUAM, CONTRA
AC, ATQUE. (2)

Utor Antonio, non secus ac si meus esset frater. Non dixi secus ac sentiebam: nam ejus ego salutem non secus ac meam tueri debeo.

(1) Cuando *aliter* está repetido, el primero significa de una manera, el segundo de otra.

(2) *Secus ac* significa de diverso modo que, ó de diferente manera que.

Sed quoniam cœpi secus agere, atque initio dixeram, non verba secus credes, quàm si per jocum locutus fuero. Ne me secus honestes, quàm ego te.

Vides omnia ferè, contra ac dicta sunt, evenisse: præsertim cùm contra ac Dejotarus sensit victoria belli judicaverit.

Video Catilinam, contra ac ralus erat, contendere. Miror te hoc in ea re alieno tempore, & contra quàm ista causa postulasset, defendisse. Rempublicam defendere, contra atque constitueram, et debebam, et volebam his præsertim temporibus. Summa impudentia est ejus, qui contra quàm scripserit, aliquid probare velit. Aut quid de vestro jure, aut religione, contra quàm propossueram, disputabo?

QUO, EO, QUO MAGIS, EO MAGIS,
TANTUS, QUANTUS. (1)

Quo quisque est ingeniosior, eò docet laboriosius. Quò magis te amo, eò magis hercule contemnis me. Quò magis exspecto tuas litteras, eo magis te diligere sentio. Quò libentius mea negotia fecisti, eo vehementius gratias tibi agere debeo. Quanto es major, tan-

(1) Quo con grado comparativo significa *cuanto mas: eo tanto mas: quo magis, eo magis, lo mismo: tantus, quantus tanto, quanto ó como; tan grande, como.*

tò te geras summissiùs. Sed quò suaviores erant litteræ, eò majorem dolorem ille casus afferebat. Quo difficilius, eò præclarius est munus. Hæc omnia, quò æquior fui, eo etiam feci celeriùs.

Quò gratior est tua liberalitas, C. Cesar, nobis, eò vehementior est in te nostri omnium amor. Quantò magis omnes imperatores virtute exuperas, eò plùs amore populorum antecellis. Senes quò leniùs agunt, eo segniùs incipiunt.

Quò minùs familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quò quemquam ardentius diligam, eò severiùs illum acusabo. Quò magis quotidie ex litteris, nunciisque bellum magnum esse in Syria cognosco, eò vehementiùs à te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Annejum legatum primo quoque tempore remittas.

Tantam spem otii ostendisti, quantam ego semper omnibus pollicebar. Tantam vero laudem consecutus es, quantam debebas capere ex tuis meritis. Tantus prætor es, quantus esse voluisti in consulato meo.

TAMEN, ATTAMEN, ERGO, IGITUR,
EN, ECCE. (1)

Cesar, cohortatus suos, legionem nonam subsidio ducit. Milites tamen virtute & pa-

(1) *Tamen y attamen* son partículas adversativas

tientiã nitebantur, atque omnia vulnera sustinebant.

Novi moderationem animi tui & æquitatem. Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari. Sed tamen cum in animis hominum tantæ latebræ sint, augeamus sane suspicionem; simul enim augebimus & diligentiam. Nunc vero venio ad suspicionem tuam quam etsi spero esse falsam, numquam tamen verbis extenuabo. Etsi veritas per se ipsa elucet, tamen verbis illustranda est.

Magnum damnum factum est in Servio: attamen ne mirere, unde hoc acciderit. Si nequaquam parem ejus ingenio, at pro nostro tamen studio meritam gratiam refferre debemus. Hac de re et ego, et Calvisius te accusamus quotidie; attamen tibi ignosco: nos in culpa sumus.

¿ Quid ergo est? Ergo hinc capiamus exordium. Ergo hoc proprium est animi bene constituti & lætari bonis rebus & dolere contrariis. Est ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut viri boni & splendorem & nomen amittas? Victus ergo (1) est

y significan *con todo, á pesar de eso; ergo, igitur* son unas veces interrogativas y significan *pues, pero, con qué?* y otras veces finales que significan *por fin, últimamente &c: en y ecce* son exhortativas y significan *ea, mira, mirad, ea pues, &c.*

(1) *Ergo* por último suple *Barbarus Jerjes, victus est* fue vencido &c.

magis consilio Themistoclis, quàm armis Græciæ.

Ordiamur igitur á sensibus. ¿Quid igitur faciam miser? Habes igitur, Tubero; quod est acusatori maximè optandum, confitentem reum. Quæramus igitur, quæ tanta fuerint vitia in unico filio, quare is patri displiceret.

Ecce autem repentè, ebrio Cleomene, dormientibus ceteris, nunciatur piratarum naves adesse. En cui tuos liberos committas. En hoc illud est, quod antè dixi, mulier abundat audacià. En cur magister ejus ex oratore arator factus sit. En cur cæteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrantur.

Venit ecce dives & potens: huic similiter
Impinge lapidem & dignum accipies præmium.
Impius hæc tam culta novalia miles habebit!
Barbarus has segetes! en quò discordia cives
Perduxit miseros! en quæis consevimus agros!

ENIM, ETENIM, SCILICET, VIDELICET,
NEMPE, NIMIRUM. (1)

Initium dicendi sum facturus. Attendite enim diligentèr. Etenim rem totam breviter cognos-

(1) *Enim* y *etenim* se usan para enlazar las palabras y ratificar las ideas, y significan *pues*, *pero*, &c. *Scilicet* y *videlicet* equivalen á *certe* y se emplean además en la ironía. *Nempe*, es á veces partícula interrogativa, y á veces afirmativa, y á

cite. Nec enim umquam sum assensus veteri illi, laudatoque proverbio : *in senectute robur*. Neque enim, quod sentio, possum dicere. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum, periculorumque desiderat, præter hanc laudis & gloriæ. Populus enim romanus multa fecit & terrâ & mari. Vos enim considerate, quid amplius agendum sit.

Quanto etenim animi ardore historiæ, philosophiæ et ceterarum artium studiis operam dederis, ex amicorum litteris cognoscere possum. Etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur.

Scilicet id agitur : utrum hac petitione an proxima prætor fias. Scilicet expectamus legitimum illud quinquennium. Id populus curat scilicet. Venisse tempus iis, qui in timore fuerunt, videlicet dicebas. Scilicet tibi graviores dolorem patris tui mors attulit, quam C. Gracho fratris. De Lentulo sic ferò, ut debeo. ¿Quo dolore esse debeo? Quo sum scilicet.

Etsi M. Ceparius dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares, tui scilicet molestè ut debui : sed tamen constitui ad te

veces está en lugar de *certe* y *scilicet*. Nimirum, es afirmativa generalmente y significa como *nempe*, á saber, *ciertamente*, *en verdad*.

venire, ut & viderem & viserem, & cœnarem etiam. Fructus videlicet ingenii & virtutum tum maxime capitur, cum in proximum quemque confertur. Videlicet non tum denique incipit lex esse, cum scripta, sed cum orta est. Tum videlicet rex fuit, cum Romæ regnare licebat. Cui tum, cum jam in armis essemus videlicet consulatus tamen & triumphus amplissimus deferebatur.

Ego valdè suspensio animo exspecto primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maximè scilicet consolatur spes, quòd valdè suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas consiliis amicorum. Sed quis est iste tam demens, qui scilicet tibi insidiaretur? Neque hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, sed illi equites romani rempublicam defenderunt.

Temeritas est videlicet florentis ætatis, prudentia senectutis. Tu videlicet tecum ipse rides. Hi sunt videlicet, qui in Syria erant.

Opinor esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditionesque fiant, nimirum ad calendas Junias. Brutus, si tantam pecuniam Flaco dat, nempe idcirco dat.

Nempe negas ad beate vivendum satis posse virtutem? Nempe jubes me ex isto loco discedere? Legiones abducis à Bruto: quas? nempe eas, quas ille ab Antonii scelere avertit. In qua tandem urbe de hac re stultissimi homines disputabant? nempe in

ea, quæ sapientissimis viris abundat maximè.

Hoc nimirum est illud, quod à Socrate accepimus. Sed nimirum majus est hoc quiddam, quàm homines opinantur. Et nimirum is princeps ex Latinis de his tractavit. Itaque nimirum hoc illud est, quod Cesar scribit in ea epistola, cujus exemplum ad te misi.

MEHERCULE, ÆDEPOL, MEDIUS
FIDIUS. (1).

Epistola tua gratissima fuit meæ Tulliaë & mehercule mihi: semper secum aliquid afferunt litteræ tuæ. Et mehercule sic in animo habui te in meo ære esse propter Lamiaë nostri conjunctionem & singularem necessitudinem. Sed mehercule, extra jocum, homo bellus es: vellem, eum tecum abduxisses. Mihi mehercule magnæ curæ est ædilitas tua. Nos ad cælum meherculè te tollimus verissimis ac justissimis laudibus.

Medius fidius næ tu emisti locum præclarum. Hæc ita aperta & manifesta sunt, ut medius fidius, Judices, invitus ea dicam. Ego medius fidius non existimavi hinc exire. Quòd Lentulum hic remanere voluisti, mihi gratissimum medius fidius fecisti.

(1) *Mehercule*, así me ayude Hércules: *Ædepol*, por el templo de Polux: *medius fidius*, así me ayude el hijo de Jove: estos adverbios de jurar se traducen también á *fé mia*, por mi vida, &c.

ID TEMPORIS, ID ÆTATIS: IN PRÆSENS,
IN DIES, IN POSTERUM. (1).

Doleo gravitèr, quòd id temporis in ista loca veneris. Et nos ipsi, quoniam id temporis est, valetudini demus operam. Ita vivimus & id ætatis jam sumus, ut omnia, quæ nostrâ culpâ nobis accidunt, fortiter ferre debeamus. Sed nunc, quoniam istuc ætatis jam potes dare operam litteris, de studiis tuis loqui incipiamus. Quòd si hic locus ab omni turba vacuus esset, Antonius veniret. Trebatius venit enim à me, & quidem id temporis, ut retinendus esset. Deinde profectus est id temporis, cum jam Clodius, si quidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Illos ego jam multis ac summis viris ad me id temporis venturos esse prædixeram. Cum id temporis jam patre tuo privatus essem, cogitavi id ætatis meum patrem, bonum plane virum, perdidisse.

Perniciosam conjuratorum manum interficere decrevi, ut & in præsens sceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem, &

(1) *Id temporis, id ætatis* equivale á *id tempus, ea ætas* y mas frecuentemente á *eo tempore, ea ætate* en este tiempo, en esa edad: *in præsens* es igual á *nunc*; *in dies*, es lo mismo que *quotidie* y *in posterum* significa lo mismo que *deinde* y *deinceps* y dan mucha gracia y armonía al estilo.

in posterum documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. Quanta tempestas invidiæ nobis si minus in præsens tempus recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat? Non enim pro tua prudentia debes illud solum animadvertere, quot in presentia cohortes contra te habeat Cesar, sed quantas brevi tempore equitum & peditum copias contracturus sit. Videas enim unde nummi sint: hoc video in presentia opus esse. Spero etiam in presentia pacem nos habituros esse. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, hæc in præsentia nota esse debebunt. In præsentia Cleomenes talenta centum argenti daret. Jam in singulos dies ejus copiæ minuntur.

Cum Verres emere vellet domum, & pecuniam in præsens non haberet, vendidit hortum, ut & domum peteret ex venditione, atque in posterum amicos suos in illa exciperet. Illa in singulos dies magis, magisque opinio hominum confirmatur.

VIX CUM, DUM, NEDUM, QUIN,
AMABO. (1)

Hæc ego omnia, vix dum cætu nostro dimisso, comperi. Cum vis dum triginta dies in Sy-

(1) *Vix cum ó dum* se usan en sentido dubita-

ria fuisses, statim in Romam profectus es. Vix annus intercesserat ab hoc sermone cohortationis meæ, cum iste accusavit Norbanum. Vix dum epistolam tuam legeram, cum ad me Posthumius Curtius venit. Vix in ipsis tectis & oppidis frigus infirma valetudine vitatur; nedum in mari & in via sit facile abesse ab injuria temporis. Vix clamorem eorum, nedum impetum Suesseni tulere. Ego vix teneor, quia accurram. Vix me contineo, quin invollem in capillum. Vix tandem legi litteras dignas Appio Claudio.

Et amabo te, cum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei memineris. Nostra autem negotia, quoniam Romæ commorâris, amabo te explica. Amabo te, incumbere in eam rem, & ad me scribe. Ama me, non libenter vidi, sed modò succenset Antonius, modò gratias agit. Expecta amabo te. Ad me veni, amabo te, quàm primum. Amabo te, advola, consolabor te. Cura, amabo te, Ciceronem nostrum.

tivo ó negativo y significa *apenas cuando*: *vix nedum mucho menos*. *Amabo*, es una particula ó interjeccion de amor y significa *por mi amor*, *en buena amistad*, v. g: *Et amabo te* (y por mi amor ó por cuanto yo te amo) *cum dabis posthac aliquid litterarum domum* (cuando en lo sucesivo envíes ó remitas á casa alguna carta), *memineris mei* (acuérdate ó te acordarás de mí).

AGE, AGITE DUM, AGE NUNC, AGE VERO, AGESIS VERO, AGESIS NUNC, AGE, AGE JAM, AGE PORRO, AGE, AGE AGE, AGE SANE. (1)

Age, quoniam corrumpendi judicii causas ille multas et graves habuit, hic nullam.

Agedum conferte nunc cum illius vita vitam P. Sylæ vobis, populoque romano notissimam. Age nunc illa videamus, judices, quæ statim consecuta sunt. Agite dum comitia indicite, Patres, tribunis militum creandis. Age vero, cæteris in rebus quali Pompejus sit temperantia, considerate. Agesis nunc de ratione videamus.

Agesis ergo, quoniam dictum de altero est, expone nunc. Age refer nunc animum sis ad veritatem. Age, si paruerit Antonius, hoc civi uti aut volumus aut possumus? Age porro tu, qui te tam religiosum existimari voluisti, ¿cur tauromitanis frumentum imperasli? Age jam; cum fratre, an sine, cum filio, an quomodo per pratum deambulabas? Age, sic ita factum; ¿cur Romam properabas? Age age, satis enim scitè me nostri sermonis prin-

(1) Estas partículas se usan para exhortar, instar, animar, inducir, &c. y se encuentran comunemente en principio de período. Los latinos las empleaban antes y despues de algunos razonamientos, pero casi siempre en principio de los períodos: se traducen *ea*, *ca pues*, *vamos*, &c.

cipem esse voluisti. Age sane jam, cur filius patrem occiderit?

Sed dices: qui rapuere divitias, habent. Numeremus agedum, qui deprenti perierint.

PRIMUM, DEINDE, TUM, POSTREMO. (1)

Ego in columitati civium primùm, et postea dignitati consulebam. Te valere tua causâ primùm volo, tùm mea. Primum igitur de honesto, tùm de utili, post de comparatione eorum disserendum. Quæ primùm res bene parata sit, tùm quàm plurimus se utilem præbeat, deinde augeatur ratione, diligentia, parsimonia. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tùm de imperatore deligendo esse dicendum. Primum otium parthicum, deinde confectæ pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata est ab Appio. Vehementer cupiebam, primùm ut te tanto intervallo viderem; deinde ut tibi possem

(1) Estas partículas se usan para formar el encañamiento sucesivo de los períodos ó de las cláusulas de los períodos y la hilación del discurso: tambien se emplean para expresar en las narraciones las amplificaciones numerosas, rotundas, y hacer llenos y nerviosos los rodeos del estilo, se traducen (formando una especie de gradación) *primeramente ó en primer lugar, en seguida, despues ó además, finalmente, por fin ó por último.*

præsens gratulari; tum, ut, quibus de rebus vellemus, inter nos communicarem; postremo, ut amicitia nostra confirmaretur vehementius. Et ipsa charitas generis humani serpit, sensit foràs, cognationibus primùm, tùm affinitatibus, deinde amicitis, post vicinitatibus, tùm civibus, deinde totius complexu gentis humanæ.

TANDEM, DEMUM, DENIQUE, PORRÓ. (1)

¿Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? ¿Quorsum tandem et cur ista quæris? Nunc demum litteris tuis rescribo.

¿Quod genus tandem est istud ostentationis et gloriæ? ¿Quo tandem illum mœrore afflictum esse et prodigatum putatis? Hoc per ipsos Deos, de quibus loquimur, ¿quale tandem est? Jam verò exilium ¿quantum demum à perpetua peregrinatione differt? Verum hic tandem discrepationem et cogitationem veritatis, an inocentiæ labem aliquam, aut ruinam fore putatis? Socrates primùm vos docuit: tùm omnem in perorando diligentiam curamque adhibuit; denique ad extremum vires suas refecit.

(1) Estas partículas, por el contrario, se emplean para concluir el periodo y poner el fin ó el término de la composicion en el plan del discurso y en el desenlace de nuestros raciocinios.

Nemo bonus, nemo denique civis est nobis idfensissimus. Omnes urbes, agri, regna denique, postremo etiam vectigalia vestra venierint. Hæc in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri boni faciunt. His omnibus consideratis, tum denique cogito quid amplius dicendum sit.

Perge porro, nam de isto magna dissensio est. Age porro tû, qui te tam religiosum existimari voluisti interpretem fæderum, move ocyus te, ut, quid agam, intelligas. Clamabat porro Quintius, quia cum porro summo consensu populi romani consulem fieri videbat. Nihil porro tam inhumanum quàm mortem obire pro innocentia.

CEDO PRO DA ET DATE. (1)

Cedo mihi pateram. Cedo manum. Cedo aquam manibus. Cedo tabulas. Cedo mihi ipsius Verris testimonium, recita. Cedo mihi leges Atinias. Cedo Draconis sententias. Cedo vestras manus, measque accipite.

Cedo, inquit, illum; jam curabo sentiat, Quos attentarit.

CEDO PRO DIC ET DICITE. (2)

Cedo tandem qui sit ordo aut quæ conersatio somniorum. Unum cedo auctorem tui

(1) *Cedo* significa aqui *da ó dadme*.

(2) *Cedo* aqui significa *dime, citadme, presentadme, &c.*

facti. Cedo unum ex triennio præturæ, qui tantam pecuniam comparaverit. Cedo qui vestram rempublicam tantam amissistis tam citò. Uter horum melior sit, cedo.

SODES PRO *SI AUDES*: COMMODUM PRO
OPORTUNÉ.

Vescere sodes. Corrige sodes servum meum. Tartesium mihi istum exeunti jube sodes numeros curare. De gallinis dic sodes.

Rogitabam, heus puer, cedo, sodes, quis heri Chrisidem habuit? Persii, cedo, sodes, quæ est, quam ducere vix uxorem.

Commodum huc adveneras. Commodum ad te miseram Demeam, cum heros ad me venit. Commodum discesserat Hilarius librarius. Commodum ad te dederam litteras de pluribus rebus, cum apud me benè manè fuit Dionisius.

EJEMPLOS

DE

SINTAXIS PRACTICA

NATURAL Y FIGURADA

QUE COMPRUEBAN

LA TEORIA DE LAS REGLAS

Y MANIFIESTAN

EL BUEN GUSTO DE LA COLOCACION

Y

DEL HIPERBATON LATINO.

ADVERTENCIA.

La Sintaxis es la parte mas esencial y fundamental de las lenguas, porque abraza y constituye los elementos del lenguaje, que son el régimen y la construcción; es decir, nos presenta la dependencia, ligazon y enlace que entre sí tienen las palabras, y nos pone de manifiesto la estructura, la forma exterior y el orden natural y artificial de la colocacion. En ningun idioma puede saltar cierta dependencia gramatical en los miembros ó partes de la oracion y tampoco una colocacion particular que manifieste el aire nativo y propio de la lengua. Estas dos circunstancias reunidas forman la naturaleza y estructura de los idiomas, pero no pudiendo sujetarse á reglas particulares las diversas cláusulas y locuciones, es indispensable subordinarlas, á pesar de su diferente colocacion, á principios ó reglas generales de la gramática elemental. De este modo se hace ver el dominio y extension de las teorías y reglas, y se ensancha la esfera reducida de los preceptos y principios de la gramática teórica, porque las reglas generales de ésta reciben con los ejemplos grande extension, fuerza y autoridad. Por otra parte los textos latinos que comprueban las reglas, dan á conocer el gusto, finura y riqueza de la colocacion, objeto superior al corto y estrecho fin de la gramática teórico-elemental.

He elegido para texto la gramática latina de *D. Luis de Mata y Araujo*, que considero la mas conforme á mi sistema y la mas arreglada á los principios de la ciencia gramatical y á la teoría filosófica de las lenguas.

DE LA SINTAXIS.

CONCORDANCIA DEL VERBO

CON SU SUJETO. (1)

Deus est dominus ac moderator rerum universarum.

Deus est communis quasi magister et imperator omnium hominum.

Philosophia nos ad Dei cultum, deinde ad jus hominum, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudit.

Amemus patriam, consulamus bonis, præsenteis fructus negligamus, posteritati & gloriæ serviamus.

Grammatica est optima scientiarum magistra. Elegentia est cæterarum artium ornatrix. Poësis est vox Deorum. Poëtæ sunt homines spiritu divino affati. Poëtarum vox jucunda est bestiis etiam immanibus. Saxa et solitudines huic voci respondent.

Cum scribam, Petrus legit. Si dicas, audiemus. Bonis viris non modo favetur, sed etiam invidetur.

Hieme pluit, grandinat.

(1) En todas las lenguas conocidas todos los verbos tienen sujeto en nominativo. Los impersonales activos y aun en pasiva le tienen segun Sanchez y casi todos los gramáticos.

ACCIDENTES DE LA CONCORDANCIA. (1)

Rectè vivere est optimum sapere. Nostrum istud vivere triste axspexi. Nobis erat in animo Ciceronem ad Cæsarem mittere. Vivere placet omnibus. Scire tuum nihil est. In scenam vero prodire, et esse spectáculo populo nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. In otio vel magnificè vel molitè vivere plerisque jucundum est. (2)

Sapere est principium & fons recte scribendi.

OTROS ACCIDENTES DE LA CONCORDANCIA. (3)

Antonius et tu deambulabatis. Ego et miles pugnabimus. Nos et illi ridebamus. Ego et Tiro meus propediem te videbimus. Si tu et Tulia nostra valetis, ego & suavissimus Cicero valemus. Tu et Tullia in urbe manere debetis. Vos et amici venite ad me. Ego et tu constantes erimus. Ciceronem nos et vos una

(1) El infinitivo latino está en lugar de nombre sustantivo por enalage.

(2) Esta concordancia de infinitivo con el verbo se verifica siempre con la tercera terminacion del singular, pues que no tiene mas inflexion personal.

(3) Los latinos preferian la primera persona á la segunda, la segunda á la tercera, el género masculino al femenino y éste al neutro. Lo mismo sucede en español.

sumus amaturi. Id semper egimus ego at-
que tu.

Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis
tuque paterque tuus.

SUJETO DEL INFINITIVO EN ACUSATIVO Y NOMINATIVO.

Credimus Deum esse omnipotentem. Om-
nes juraverunt sese in castra esse redituros.
Scito Aulum amicissimum nostri semper fuisse.

Omnes debemus esse strenui. Milites nostri
potuerunt vincere. Curio loqui mecum consue-
verat. Præclaros viros prosequi amore debe-
mus. Virtus non potest non esse jucunda vobis.

PREDICADO CONCORDADO CON EL SUJETO. (1)

Magistri sunt utiles novis et patriæ. Magis-
tri olim dicebantur divini. Rethorum dignitas
erat eximia. ¿Quis in republica tam dignus
est laudis atque præmiorum?

Ego vivo lætus. Tu sedes primus. Rex vo-

(1) Para determinar el sentido, modificar la si-
tuacion del verbo y fijar la calidad y estension del
sujeto, han recibido las lenguas un predicado en los
verbos sustantivos, intransitivos y pasivos.

catur Dux Austriæ. Is illi C. Mario jucundus fuit. L. Lucullus non solum fuit fortissimus & clarissimus vir, sed etiam populi romani nomen illustravit. Nostra sunt trophea nostra monumenta, nostri triumphus. Nihil est in vita magnoperè expetendum nisi laus atque honestas. Urbs jam condita vocabatur Roma. Piso missus est quæstor in Hispaniam. Redeo incolumis in patriam. Iusulæ nominabantur Cyclades. Cato magnus habetur. Aristides mortuus est pauper.

Quintus Ligarius provinciam accepit invitus.

PREDICADO EN ACUSATIVO. (1)

Dicunt Anibalem fuisse callidum. Credo te appellari crudelem. In hac exercitatione me non inficior mediocritèr esse versatum. Drusus pollicitus fuit se ducem itineris futurum. Principem se esse mavult quam videri. Credebant antiqui Junonem sororem Jovis esse.

Vos debetis esse justus. Puer videtur esse studiosus. ¿Quis tunc beatus esse potuit? Tu solebas esse timidus in periculis. Cæsar in captivos mitior esse cæpit. Neque multo post superior esse cæpit Antonius.

(1) Como que el predicado sirve para modificar al sujeto y forma una concordancia con este, claro es que debe encontrarse en el mismo caso que aquel.

EL PREDICADO EN DATIVO, EN
GENITIVO Y AUN FALTANDO Á LA CONCORDANCIA
DEL SUJETO. (1)

Non licet tibi esse negligenti (vel negligenter). Expediit vobis esse viris fortissimis. Cælius Gallonius orabat ne incolumi abire liceret. In hoc genere mihi clementi esse non licet. Nobis non licet esse tam disertis. His gratis esse non licet. Illis tamen licet esse beatis, quibus jam licuit esse fortunatissimis.

Misereor juvenis cupientis esse boni. Imperatoris referebat audacissimi videri.

Natura dedit omnibus esse beatos. Procuratorem tibi esse non licet. Expediit mihi esse poetam.

CONCORDANCIA DE SUSTANTIVO
Y ADJETIVO. (2)

Subucula detrita Antonii tui carissimi.

Nomen vulgare amici, & fides rara.

Herus benignus tibi stulto.

Bellum inflammatum in Roma nobili.

(1) Aquí se vé con toda evidencia la íntima referencia y enlace del predicado con el sujeto, pues que sigue todas las variaciones de la declinación y de una rigurosa concordancia.

(2) Esta consiste en la conformidad de género, número y caso.

Factum inevitabile Saguntinis bellicosus.
Crimina turpia Græcorum infidelium.
Poema difficile Maronis illustris.
Genus illustrius peritissimi Thucydidis.
Acies nova Cæsaris bellum gerentis.
Vultus hilaris pueris studiosis.
Portus tutus ad magna negotia gerenda.
Mores novi ex intemperantia nostra introducti.

ACCIDENTES DE LA CONCORDANCIA

DE SUSTANTIVO Y ADJETIVO. (1)

Cesar et Pompejus peritissimi rei militaris fuerunt. Marius et Sylla crudeles erant. Rex et frater optimi sunt. Virgilius et Horatius Augusto cari fuerunt.

NUEVOS ACCIDENTES DE LA

CONCORDANCIA DE SUSTANTIVO Y ADJETIVO. (2)

Rex et Regina mirati sunt. Lucretia et Tarquinus in historia noti sunt. Catilina et Sempronia consilia nefanda sequuti fuerant. Filius et mater asperrimi videbantur.

(1) Los latinos decían que dos sujetos unidos perdían su singularidad individual y por una consecuencia muy legítima pusieron los verbos y los predicados en plural.

(2) Los latinos preferían el género masculino al femenino y este al neutro.

OTROS ACCIDENTES DE ESTA CONCORDANCIA. (1)

Divitiæ et gloria sunt honesta vel honestæ. Benevolentia atque odium contraria sunt. Virtus et forma sunt æstimabilia vel æstimabiles. Amor meus in te, pietasque in parentes tibi nota fuere. Spes atque opes civitatis in illo sitæ sunt. His genus, ætas, eloquentia prope æqualia fuere. Ira & ægritudo permixtæ sunt. Fides, virtus, concordia consecratæ et publicè dedicatæ sunt.

CONCORDANCIA DEL RELATIVO CON SU ANTECEDENTE. (2)

Nemo justus esse potest, qui quidquam equitali anteponit. Homo justus, isque, quem

(1) En los nombres de objetos inanimados como que no hay preferencia de sexo, era indiferente dar al género femenino sobre el neutro este grado de superioridad y de excelencia, en lo que los latinos no guardaron una regla fija y á veces faltando á estas comparaciones, formaban la concordancia con el último sujeto. v. g. *Multorum invidiæ ac molestia perferenda est.*

(2) En las oraciones dijimos todo lo mas conducente á esta concordancia.

sentimus virum bonum, nihil cuiquam detrahet, quod in se transferat intelligetque nihil nec expedire, nec utile esse, quod non sit justum.

Qui se ipse norit, intelliget se habere aliquid divinum, semperque et faciet et sentiet aliquid dignum tanto munere. Qui enim maximè perspicit quid in re quaque verissimum sit, is prudentissimus haberi solet. Cultura animi philosophia est, quæ estrahit vitia radicitus, eaque serit, quæ cum adoleverint, fructus ferent uberrimos.

Justitiæ pars est beneficentia, quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellamus. Homines maximè admirantur eum, qui pecunia non movetur. Avaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupivit. Ea semper infinita et insatiabilis est, neque copiâ neque inopiâ minuitur. Quas dederis, solas habebis, opes.

Is, qui injuriam non propulsat ab allis, cum potest, injustè facit: qualis habendus est is, qui non modò non repellit, sed etiam adjuvat injuriam. Neque enim is tantùm in vitio est, qui injuste facit impetum in quempiam, sed etiam qui non obstitit, si potest, injuriæ.

Qui mentiri solet, non longè abest à perjurio. Quem ego ut mentiatur inducere possum, eum facile exorare potero, ut perjeret.

Perspicuum est à natura ipsa impelli nos, ut eos, quos genuerimus, amemus.

In ipsis rebus, quæ discuntur & cognoscuntur, insunt profectò invitamenta quædam, quibus moveamur ad discendum et cognoscendum. Etenim an nos videmus eos, qui ingenuis studiis atque artibus delectantur, aliquandò non habere rationem nec valetudinis nec rei familiaris, & maximis laboribus consequi eam, quam ex discendo capiunt, voluptatem? Quem ardorem studii censetis fuisse in Archimide, qui dum in pulvere describeret quædam attentius, ne senserit quidem Siracusas, patriam suam, esse captas? Quid de Pithagora & Platone loquar, qui indicaverunt veniendum sibi esse eò, ubi aliquid esset quod disci posset, tantas regiones barbarorum obierunt, tot maria transmiserunt? Quid de Demócrito, qui dicitur oculis se privasse, ut animus quàm minimè adduceretur à cogitationibus, qui patrimonium neglexit, agros incultos deseruit? Si quis tamen ita teneatur discendi studio, ut eos deserat, quos tutari debet, ab officio discedit, et à justitia, quæ in hominum tuendis commodis maximè cernitur, et contemplationi, cognitionique rerum anteponenda est. Is, qui rectè vivit, scientiam utilem & necessariam adeptus est.

Zopirus, qui profitebatur se pernoscere hominum mores, naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte, magno in conventu dixit. Socratem stupidum esse & bardum: in quo Alcibiades, qui aderat, dicitur cachinum

sustullisse. Ipse vero Socrates hæc vitia sibi ingenita fuisse naturâ non dissimulavit, sed ratione à se dejecta esse dixit.

Cato major græcas litteras senex didicit, quas quidem avidè arripuit quasi diuturnam sitim explere cupiens. Sophocles ad summam senectutem tragædias fecit.

..... Labor omnia vincit
Improbis.

Sit sanctum poetæ nomen, quod nulla unquam barbaria violavit. Sanctos poetas suo jure appellat Ennius. Videsne poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros; moliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, ut non audiantur modò, et legantur, sed etiam ediscantur. Sic ac malam domesticam disciplinam, vitamque umbratilem et delicatam cum accesserunt etiam poetæ, nervos omnes virtutis elidunt. Quas illi obducunt tenebras? quos invehunt metus? quas inflammant cupiditates? Rectè igitur à Platone educuntur ex ea civitate, quam finxit ille, cum mores optimos et optimum reipublicæ statum exquireret. (1)

(1) Esta sencilla pintura de los estravios y peligros de la poesía hace un maravilloso contraste con las alabanzas que tributa Ciceron á este arte divino en el principio de este trozo y en toda la oracion *pro Archia poeta*. Los niños deben conocer el *pro* y el *contra* de la poesía.

ACCIDENTES DE LA CONCORDANCIA DE RELATIVO (1)

Quod maximè optabam, vidi filium tuum. Imprimisque, quod ei carissimum est, dignitatem ejus tibi commendo. Benignitatem petebat, quod concessi libenter. (2) Consules, quod ante id tempus acciderat nunquam, ex urbe proficiscuntur. Id quod mihi nunquam placuit, complures adhibebas patronos.

Cæsar, qui milites per tempus colloqui venerant, conquiri & remitti jubet. Qui pons fuerat tempestate interruptus, neque erat reffectus, hunc noctu perfici jussit. Quas Cæsar esse amicas civitates arbitratur, iis graviora onera atque tributa injungebat. Et quæ nunc leguntur litteræ, jam pridem optavi. Populo placent, quas fecisti fabellas. Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ. Time ne quos porrexerim cibos, venena fiant. (3)

(1) Véase en las notas como se falta á la concordancia en cada uno de los ejemplos de los diferentes capítulos, pues que en cada uno hay que observar diferente doctrina.

(2) En estos ejemplos se advierte que sirve de antecedente por silepsis el concepto de la oracion precedente ó de la siguiente ó un período entero.

(3) En estos ejemplos se calla el antecedente y se repite el consiguiente, del cual se ha de tomar el antecedente para el complemento de la oracion.

Et quæ debetur pars tuæ modestiæ,
Audacter tolle.

Urbs antiqua fuit, Tyri tenuere coloni.
Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt.
Est locus in Scythia, Tauros dixere priores. (1)

Forte est animal, quem Leonem appellamus.
Timore magno vos afficit Leona, quod est
acerrimum animalium. Pecora, quod secun-
dum erat inopiæ subsidium, oppidani longius
removerant. Uxorem numquam habui, quod
fortunatum isti putant. Est locus in carcere,
quod Tullianum appellatur.

In ædem Minervæ, qui vocatur Caliacus,
confugit Labienus. Cesar Gomphos pervenit,
quod est oppidum Thesaliæ venientibus ex
Epiro. (2)

SUSTANTIVOS CONTINUADOS. (3)

Ferdinandus rex præfuit Hispaniæ. Cicero,
orator eloquentissimus, rempublicam ornabat.

(1) En estos ejemplos se vé que los poetas ca-
llan elegantemente el relativo cuandese subentiende
facilmente.

(2) En estos ejemplos el relativo concierta con
el consiguiente, lo que es mas regular segun dice
Sánchez.

(3) En español se traduce en el mismo caso
que tiene cada sustantivo latino. *Urbs Athenæ Ate-
nas ciudad*, ó en genitivo algunas veces, v. g. *ciu-
dad de Atenas*.

Miltiades, Cimónis filius, Atheniensis Græciam illustravit. Romani habuerunt Cæsarem imperatorem. M. Roscius prætor rebus adfuit gerendis. Copiæ, præsidium imperii, nos defendunt. Flumen Iberus (vel Iberi); totam abluit Iberiam. Urbs Capua (vel Capuæ) erat opulentissima. Regnum Syriæ et provincia Sicilia in armis erant. Ibi erat herba lapathum vel lapathi. Cimóni viro forti hoc turpe non fuit. Persarum rex Darius Europæ bellum intulit. Propono mihi fructum amicitiaë ipsam amicitiam. Matronæ Corinthum arcem altam habebant. Accepimus Stilponem, Megaricum philosophum, hominem sane acutum fuisse & temporibus suis probatum.

LA PREGUNTA Y RESPUESTA. (1)

¿Quis venit? Magister. ¿Quos docet? Nos omnes. ¿Cujus est exercitus? Pompeji. ¿Cui Cæsar favit? Inimicis suis. ¿Cui debemus servire? Deo. ¿Contra quos pugnatis? Contra hostes reipublicæ. ¿Cum quo eras in Ecclesia? Cum Antonio. ¿Vestes pretiosæ cui parabantur? Tibi. ¿Hæccine est tanti meriti merces? Hæc. ¿In qua urbe vivis? Barcinone, Romæ.

(1) La respuesta se hará contestando en los mismos casos en que se hace la pregunta, excepto cuando se responde por los posesivos ó por nombres de lugar. Lo que decimos de los casos de los nombres, es estensivo á los verbos.

¿ Quanti emisti domum? Magni, ducentis denariis. ¿ Cujus est liber? Meus.

REGIMEN DEL NOMBRE. (1)

Cœlum est sedes beatorum. Providentia Dei est magna. Bonitas Dei laudatur ab Angelis.

Magna est auctoritas sapientis in omni republica. Optima omnino sunt consilia senum in summis periculis.

Romanam urbem habuere initio Trojani. Tum dignitas imperatoria magni æstimabatur. Tribunitia potestas restituta est. Consularis dignitas in pretio erat. Cæsar milites Actianos collaudat. Sullani milites victoriam crudeliter exercuerant. Gentem gallicam Carthaginienses ad bellum trahunt. Milites pompejani frumentum non habebant.

REGIMEN DE LOS NOMBRES QUE ESPLICAN LA CALIDAD DE LAS COSAS Y LAS CIRCUNSTANCIAS Y PROPIEDADES DE LOS HOMBRES, ANIMALES, DIOSES, &c. (2)

Nicasius est boni ingenii (vel bono ingenio) sed pravorum morum (vel pravis mo-

(1) El genitivo de posesion se traduce con la preposicion *de*. Si el genitivo se hace adjetivo, se traduce por esta misma preposicion ó por otro adjetivo que tenga buena correspondencia castellana. *Aula regis, vel Regia, casa del Rey ó Real.*

(2) El genitivo propio de estos nombres se traduce con la preposicion *de*.

ribus). Fæmina est formæ pulcherrime (vel forma pulcherrima). Æneas fuit insignis pietatis (vel insigni pietate).

Istum diligo, quia est temperatis moribus. Cimon maxima fuit liberalitate. Adest vir summa auctoritate et religione et fidè L. Lucullus. Non audeo confirmare te hominem maximi animi. Idque C. Pansa præstanti vir ingenio ausus est confiteri. Erat dignitate magna. Ille egregius adolescens immoderate fortitudinis morte pœnas dedit. Insigni virtute, diversis moribus fuere viri duo, M. Cato & C. Cæsar. Est C. Casius integritate, virtute, constantia singulari. Petrejus summæ nobilitatis adolescens Cæsarem juvabat. Catilina fuit magna vi animi, sed ingenio malo pravoque.

LA MATERIA DE QUE SE HACE ALGUNA COSA (1)

Maria habebat annulum auri, (ex auro, vel aureum), et catenam argenti, (ex argento, vel argenteam). Deus fecit mundum ex nihilo. Ratio civilis constat ex multis, magnisque rebus. Ædificabo templum ex vel de

(1) El genitivo ó ablativo latino y sus posesivos que denotan la materia de que se hace alguna cosa, se traducen por otro genitivo en español regido de *de*. *Columna eburis*, *ex ebure* vel *eburnea*. *Columna de marfil*.

marmore, vel marmoreum. Turris eburis vel eburnea erit fortis. Tegumenta viminea milites effecerunt. Argenteam aquilam domi servasti. Oraculum respondit, ut Athenienses mœnibus ligneis se defenderent.

LA MATERIA DE QUE SE TRATA. (1)

Dic, si vis, de quo disputare velis.

Antequam dicamus de preceptis oratoris, videtur dicendum esse de specie ipsius artis, de officio, de fine, de materia et de partibus. Liber sextus Hecatonis de officiis est plenus talium questionum. Scripturus sum librum super philosophia.

Sed de ceteris & diximus multa, & sæpe dicemus: hunc librum de senectute ad te misi. Jam enim ipsius Ciceronis sermo explicavit nostram omnem de senectute sententiam.

Habes tres libros, qui tractant de fastis. Hæc super re scribam ad te. De republica, deque his negotiis, cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligentèr.

Multi Philosophi de contemnenda gloria libros scripsere. Dicendum videtur de genere belli, de magnitudine, et de imperatore deligendo.

(1) El ablativo latino regido de *super* ó de propio de las cosas de que se habla ó se escribe, se traduce por un genitivo español regido de *de* ó con la preposicion *sobre*. *Hæc super re scribam ad te. Te escribiré de este asunto ó sobre este asunto.*

TERMINACIONES NEUTRAS (1)

Paulus Emilius invexit tantam pecuniam (vel tantum pecuniæ) in ærarium, ut præda unius imperatoris attulerit finem tributorum. Exordium debet habere plurimum sententiarum & gravitatis; sed minimum splendoris, festivitatis, & concinnitatis. Senes habent aliquid excusationis. Milites sumpserunt aliquid cibi.

Etsi nihil novi, quod ad te scriberem, habebam, tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Nihil divitiarum habeo, at optimum historiarum lego.

Cesar nihil insidiarum timebat. Non video in hac re quid difficultatis sit. Neque quidquam adhuc certi habemus: si quid erit certi, faciam te statim certiore. Auctoritatis in me tantum est, quantum vos esse voluistis. Tibi autem idem consilii do, quod mihimetip-

(1) El genitivo latino regido de la neutra terminacion de un adjetivo como si fuese un sustantivo regente, se traduce comunmente formando concordancia con el adjetivo. v. g. *Tantum cibi, tanta comida*. En español las terminaciones neutras de los adjetivos rigen tambien genitivo, v. g. *Lo bello del prado, lo oscuro de la noche*. Esta analogía manifiesta que la lengua española es hija de la latina. Este orden de locuciones latinas vemos introducido en nuestra lengua. *Sermonem patrium ditaverit*. Hor.

si, ut vitemus oculos hominum, si linguas minùs facilè possumus. Pluribus verbis ad te scribam, cùm plus otii nactus ero.

GERUNDIOS DE GENITIVO. (1)

Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi invenirem. Nullam dimicandi moram Pompejus fecit. Catilina cepit consilium opprimendi rempublicam. Cæsar faciebat militibus facultatem pugnandi. Tempus dimicandi erat. Occasio persequendi hostem oblata est. Magna tum erat copia memorandi res gestas.

Initium narrandi sum facturus. Si qua est in me exercitatio dicendi, eà apud vos utar.

OFICIO Y EMPLEO. (2)

Tu es minister regis à secretis. Ego sum minister regis à rationibus. Illi sunt ministri à consilis. Qui fuit minister à confessionibus

(1) Este genitivo se traduce con un infinitivo en español regido de la preposicion *de*. *Pompejus fecit militibus potestatem dimicandi*. *Pompeyo dió á sus soldados la facultad de pelear*.

(2) El ablativo latino que designa el oficio ú empleo, se traduce en nominativo en español, ó en el caso del nombre que antecede, v. g. *Minister à secretis*, *secretario*; *famulus á pedibus*, *espolista*. *Ministri tui à confesionibus*, *de tu confesor*.

sacris, non erat minister à concionibus. Laurentius est famulus à pedibus, vel servus à calcaribus, non verò servus à manu.

OPUS Y USUS. (1)

Cum divitiæ soleant afferre hominibus aut amorem voluptatis aut animi superbiam, opus est homini auxilio divino, ut modestiam collat. (2)

Opus est vobis consilio meo, vel consilium meum est opus vobis. Atque haud scio, anne opus sit quidem nihil unquam omnino deesse amicis. Primùm erat nihil cur properato opus nobis esset. Dices nummos mihi opus esse. At opus tibi sunt milites. Opus erit mihi divitiis. Antequam incipias, consulto, ubi consulueris, maturè facto opus est. Opus est nobis properare (vel properato). Usus est jam filio viginti minis. Non usus est mihi facere (vel facto). Nunc viribus usus est mihi. Omnia, quæ usus sunt, quæramus. Neque magno

(1) *Opus y usus con sum significan tener necesidad. Opus est vobis consilio. Vosotros necesitais el consejo.* Cuando la cosa que se necesita es nominativo en latin, *opus* hace veces de adjetivo en lugar de *necessarius*, a, um; v. g. *El libro me es necesario, liber est opus mihi.*

(2) Maxima admirable de un filósofo gentil, del gran Ciceron. He aquí demostrada la *necesidad de la gracia divina.*

labore opus est nobis ad rem conficiendam. Mea præclara facta opus erunt vobis ad imitandum.

Sed vehementer opus est nobis ingenio tuo. Auctoritate tua nobis opus est. Tu, quæ insitæ opus erunt, administrari prospicies. Quæ amicis suis opus fuerant, Atticus ex sua re familiari dedit. Tabellarius noster celeriter quæ opus erant, reperiēbat. C. Decius omnia quæ usui erant ad defendendum oppidum paravit.

MILLE Y MILLIA. (1)

Mille militum missum est, (vel mille milites misi fuerunt). Mille & quingenti in prælio cecidere. Quadraginta millia romanorum cæsa sunt in campis Cannensibus. Decem millia hominum et ducenti venere. Duo millia et quingenti capti sunt. Rex donavit tritici modios quinque millia. His ducenta pedum millia, et decem equitum dedit. Ex qua regione mille et quinquaginta talenta redibant. Decem millia Atheniensium in coloniam dux misit.

(1) Se traducen como sustantivos y adjetivos segun la acepcion latina: á veces como adjetivos teniendo el caracter de sustantivos, v. g. *mille militum*, un mil de soldados ó mil soldados, *mille milites*, mil soldados: *triginta millia hominum*, treinta mil hombres y no treinta mil de hombres por no estar usado.

CONSTRUCCIONES DEL ADJETIVO.

ADJETIVOS DE CIENCIA, IGNORANCIA Y OTROS. (1)

Animal hoc providum, sagax, memor, plenum consilii, quod vocamus hominem, generatum est à Supremo Deo præclara quadam conditione.

Homo est particeps rationis, et investigatio veritatis est propria ipsius (vel ipsi). Homo quòd est particeps rationis, causas rerum videt. Sapiens homo et multarum rerum peritus Fontejus fuit. Fabius pictor et juris et litterarum et antiquitatis peritus erat. Multi sunt avidi splendoris & gloriæ. ¿Quis est, qui non sit cupidior officii quam pecuniæ? Posteritas memor beneficiorum collocavit Herculem in concilio cælestium. Hic puer est studiosus litterarum & capax magnæ eruditionis. Petrus est doctus philosophiæ, ignarus agriculturæ, & peritus regendi rempublicam. Pater meus erat imprudens harum rerum. Tullia nostra est amoris maximi tui erga nos imprimis memor. Sum certior consilii vestri, (vel de consilio vestro) & inscius malorum vestrorum.

(1) El genitivo de los adjetivos de ciencia, ignorancia, de los verbales en *ax*, *ius*, *idus* y *osus* se traduce con otro genitivo en español. Lo mismo se traduce el de los participios de presente que están en lugar de adjetivos.

Milittes, qui sunt timidi periculi, non erunt avidi laudis, nec invidi gloriæ. Roscius erat compos mentis. Crisogonus eloquentiæ fuit studiosissimus.

Lucilius erat ignarus officii civilis ac fortunarum suarum. Tu mihi et in publica re socius, et in privatis omnibus conscius, et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles. Sententiæ atque opinionis meæ quoniam voluisti esse particeps, nihil occultabo. Multi sunt expertes litterarum græcarum. Hujusce rei te certiolem feci. Ad nos amantissimos tui veni. Miltiades non solum erat prudens rei militaris, sed diligens imperator. Hujus maxime belli te fieri participem cupis. Plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris.

Cum ad te scribam, faciam te certiolem rerum mearum. L. Ælius officiorum fuit maximè conscius, tui cupidus. Conscijs erat Dionisius tanti facinoris. Se eorum amicorum facti memorem fore pollicetur Pœni erant cupidi bellorum gerendorum. Milites quoque fuerant participes laudis. Multorum virorum capax fuit Roma. Erat imprimis appetens gloriæ militaris.

Conscijs mihi sum me nimis cupidum fuisse vitæ. Sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriæ.

¿ Quæ regio in terris nostri non plena laboris?

ADJETIVOS DE AMISTAD,

ENEMISTAD. (1)

Ego sum amicus Ciceroni (vel Ciceronis), quia est amicus Antonii (vel Antonio), & similis mei (vel mihi). Frugalitas est inimica epulis luxuriosis. Hic est familiaris Attici nostri (vel Attico). Catuli esse solent similes canum vel canibus. Hæc domus est communis utriusque vel utrique. Appetitus conjunctionis est communis omnium animantium vel animantibus. Lentulus recuperavit libertatem propriam populi romani (vel populo romano). Tempus est magis proprium mihi, quàm cæteris. Nepos fuit superstes Pomponii Attici (vel Pomponio Attico). Livius fuit æqualis Ennio (vel Ennii). Darius dixit se esse hostem Atheniensibus. Hæc ornamenta sunt tibi cum allis communia. Q. Metellus familiaris Archiæ fuit. Dissimilis semper fuisti mihi moribus. Debemus esse fideles regi & patriæ. Pueri modesti sunt amabiles omnibus. Sententia tua est consentanea rationi. Eris

(1) El genitivo ó dativo de estos adjetivos se traducirá con un genitivo en español, pero el de los de semejanza, contrariedad y el de *communis* y *superstes* y otros se traducen elegantemente en dativo; v. g. *amicus Antoni* vel *Antonio*, *amigo de Antonio*, *communis nobis*, *comun á nosotros*; *superstes patri*, *sobreviviente al padre*.

earus omnibus. Pax est jucunda civibus, qui sunt grati patriæ. Misisti litteras molestas nonnullis, non injucundas mihi. Hoc nomen philosophiæ est invisum quibusdam. M. Terentius multis erat meritò infestus. Locum incommodum tibi nobisque ne quæras. Amici mors amico flebilis esse debet. Pueri malè educati aliquando sibi et patriæ erunt perniciosi. ¿Quid turpius est puero, quam mendacium, quid vero honestius quàm veritas?

Vilium Milonis mei familiarem videras, cui quidem ego semper amicus fui. Mihi est Domitius inimicissimus, quod sua calamitas est communis utriusque nostrùm. Ligarius cæteris familiaris mortuus est. Erat id temporis inimicus Clodio P. Lentulus. Nec sum in ulla alia re molestus civitatibus. Nec mihi mors est gravis.

ADJETIVOS DE APTITUD

É IDONEIDAD. (1)

Sumus ad justitiam nati. Putamus cognitionem rerum aut ocullarum aut admirabilium

(1) El dativo ó acusativo con *ad* propio de estos adjetivos se traduce en dativo en español, pero el gerundio de acusativo con *ad* se traduce con infinitivo en español regido de la preposicion á ó para; *idoneus bello*; *idóneo á ó para la guerra*, *aptus ad dimicandum*, *dispuesto á ó para pelear*. Los poetas ponen en infinitivo este gerundio. *Et cantare pares*

esse ad beaté vivendum necessariam. Quod verum, simplex, sincerumque est, id naturæ hominis est aptissimum. Nihil est naturæ hominis accomodatus, quàm beneficentia ad liberalitas.

Milites erant non solúm apti militiæ, sed etiam propensi ad pacem. Animi omnium videbantur esse intenti ad pacem. Fabius erat intentus in suos & in hostes. Omnes non sunt apti bello, vel ad bellum. Ego sum idoneus studio (vel ad studium), sed proprius armis (vel ad arma). Frater meus erat natus ad eloquium. Dejotarus fuisset proclivior amicitiae, (vel ad amicitiam Ciceronis, quàm tuæ). Diligo illum, qui est propensus ad virtutem. Bonus civis semper est paratus ad defendendum patriam. Ingenium Annibalis erat habile ad parendum & imperandum. Luculus paratus non erat ad tantum bellum administrandum. Res idoneas ad bellum oppidani undique parabant. Ad rei militaris scientiam multi sunt nati. Oratio hominis dignitati accomodata esse debet.

Cæsaris milites erant apti militiæ, neque minús parati ad dimicandum. Id enim mihi et ad brevitatem aptius et ad reliquas res providentius. Cognitionem rerum ad bené vivendum necessariam ducimus. Castris idoneum locum Pompejus diligit. Hæc regio est

et respondere parati, id est, ad cantandum et respondendum.

parum idonea ad munitiones. Idoneas res adhibuit Plato ad scribendum. Hic locus est ad dicendum ornatissimus, ad agendum amplissimus, ad perorandum sacratissimus.

EXOSUS Y LOS EN BUNDUS. (1)

Vulcanus erat exosus omnes Trojanos. Plebs est exosa nomen potentium. Pœni erant populabundi agros. Expiravit Piso velut gratulabundus patriæ. Jam veró populus servitutem perosus est. Unus tamen quisque patriæ mores exosus est. Laborem milites pertæsi sunt. Hostes errabundi domos suas pervagantur. Tunc civitas pertæsa servitutis pristinam recuperavit libertâtem. Jam plebs consulum nomen haud secus quàm regum perosa erat.

ADJETIVOS DE ABUNDANCIA, ESCASEZ. (2)

Sum pastor abundans pecoris nivei, (vel pecore niveo), abundans caseorum vel caseis,

(1) Los verbales en *bundus* y los participios *exosus*, *perosus* y *pertæsus* se traducen como si fuesen verbos activos en el tiempo del verbo auxiliar, v. g. *Pertæsus fuisti laborem*, aborrecistes el trabajo.

(2) El genitivo latino de estos adjetivos se traduce con otro genitivo español y á veces en ablativo

sed parcus frumenti. Vir insignis virtutibus semper fuit dignus laudis vel laude. Soror tua est prædita magno ingenio, & contenta sua sorte. Malitia freta ingenio consuevit labefactare vitas hominum. Præclara fuit vox, dignaque magno et sapienti viro. ¿ Quo genere (vel cujus generis) referti sunt libri? Erimus contenti his præceptis rethorum ad usum oratorium. Rex turpes sunt indignæ ætate tua (vel ætatis tuæ) genere & fortuna. Nulla epistola tua est inanis re aliqua utili. D. Brutus carros re frumentaria plenos ad oppugnationem Massiliæ transduxit. Omnia erant plena timoris et luctus. Milites jam vacui labore quieti se dederunt. Urbem cepimus refertam omni commeatu. Cesar naves frumento onustas incendit. Milites magna virtute præditos ad se adduci jubet. Fretus numero copiarum in hostem iter facere cæpit. Neque hoc contentus Cesar longius progressus est. Nuda tamen auxiliis romanis Hispania erat.

Cimon Thasios opulentiâ fretos adventu suo fregit.

Erat Italia tunc plena græcarum litterarum. Hic locus nunquam vacuus fuit ab hominibus dignis. Me de Cæsaris litteris certiozem fecisti. Vix tandem legi litteras dignas Appio Claudio, plenas humanitatis, officii, diligentiae. Homi-

con la preposicion *en*; del mismo modo se traduce el ablativo latino, y á veces con la preposicion *por* *Insignis pietate*, distinguido *en* ó *por* su piedad.

nem tanto ingenio præditum quis non admiratur?

Quilibet ex apostolis vir erat virtute clarus, sapientia præditus.

ADJETIVOS DE DESC. DIVERSIDAD,
ORDIN. (1)

Hipocrates & Epicides erant nati Carthagine, sed oriundi à Syracusis. Ego ibam secundus, tu veniebas tertius, ille quartus à rege. Certa cum illo, qui à te totus diversus est. Homo erat alienus à litteris. Sempronia non erat aliena consilii. Istud factum est alienum à dignitate tua. Dixisti verba longè abhorrentia à veritate. Clara stirpe natus adolescens à pravis moribus abhorrebat. Mæcenas atavis regibus editus Horatium ornavit. Terentius ab infima plebe oriundus creatur consul. Serie temporis ipse fui quartus ab his. Cesar itinere diverso ab ea regione peterè cœpit. Sed tamen provinciam tenuistis à predonibus liberam. Asiam incolebant Græci genere. Ab his longè diversas litteras Q. Catulus in senatu recitavit.

Pompejus, ubi videt Catilinam contra ac ratus erat, magnâ vi contendere, cohortem prætoriam in medios hostes induxit. Aliæ enim

(1) Los casos de estos adjetivos se traducen con la preposicion *de*. La conjuncion *atque* denota elegantemente la diversidad.

sunt legati partes atque imperatoris. Cœpi tamen secus agere, atque initio dixeram. Tullia in fortunâ longè aliâ erat, atque pietas ejus et dignitas postulabat. Tu es alius ab Antonio (ac vel atque Antonius). C. Curius est ille quidem, ut scis, libertus Posthumii familiarissimi mei, sed me colit & observat æquè, atque illum ipsum patronum suum.

NUMERALES PARTITIVOS

Y SUPERLATIVOS. (1)

Demosthenes fuit eloquentissimus totius Græciæ, (vel ex tota Græcia), et sapientissimus politicorum illius temporis. Quis ex ducebibus præerit copiis? Unus è populo dixit. Quisquam eorum fuit, sed nemo ex civitate. Cæsar erat callidissimus ex imperatoribus, sed Cræsus fuit inter reges oppulentissimus. At quis vestrum reminiscitur nostri? Aliquis vestrûm efficiet æternam memoriam nostri? Quilibet è populo nomen tuum fortasse quæret. Quicumque ex illa strage jacebat semia-

(1) El genitivo y ablativo con la preposicion *ex* ó *de*, el acusativo de plural regido de *inter* propios de los numerales, partitivos y superlativos se traducen con la preposicion *de* en español. *Doctissimus omnium græcorum*, *ex omnibus græcis*, *inter omnes græcos*. El mas docto de todos los griegos. El superlativo latino que no rige caso, se traduce con el superlativo español *isimo* ó con el adverbio *mui*.

nimis, mortem petebat. Dissertissimus Romuli nepotum habebatur Cicero. Optimus quisque ex illa cohorte in hostes impetum faciebat.

Quisquam eorum fuit imperator, sed nemo ex civitate militibus opem ferebat. ¿Quem nostrum ignorare arbitraris? ¿Servitulem quis vestrum recusare audebat? ¿Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte nuper non commoveretur?

Nobis carissima est vestri memoria. Habemus ducem memorem vestri. (1)

SUPERLATIVOS RESUELTOS. (2)

Equites perpauci ex prælio se recipiunt. Permuli alii præterea pugnant inter se atque contendunt. Perexigua pars illius exercitûs superest. Est id mihi vehementer gratum. Cato fuit maximè peritus civitatis regendæ. Fac-

(1) *Nostrum vestrum*, para los numerales, partitivos y superlativos; *nostrum, vestrum* para las demás partes de la oracion. Sin embargo, se encontrará algun ejemplo rarísimo en los clásicos, en que *nostrum* y *vestrum* vengan regidos por los numerales, superlativos y partitivos.

(2) Estos superlativos y los casos regidos por ellos se traducen como los superlativos compuestos. Los adverbios *valdè*, *maximè*, *admodum*, y la preposicion *per* con que se usan, sirven para dar mas realce á la espresion y hacer mas vehemente el estilo. *Horrida maximè, perquam crudelia bella*. Virg.

ta hujus sunt maximè illustria. Prudentissimus quisque maximè negotiosus erat. Peropportuna dimicandi occasio fuit illis. A Fusium unum ex meis intimis perhumanitè tractabis. Ejus admodum exiguæ copiae erant. Homines hominibus maximè utiles esse possunt. Crudelitas est hominum naturæ maximè inimica, Cennius est perbenevolus.

COMPARATIVOS Y SUS ADVERBIOS. (1)

Nullum malum est majus turpitudine. Nonnulli dicunt, senectutem esse onus gravius Ætna. Cavendum est, ne pœna sit major culpâ. ¿Quis fuit in Græcia clarior Themistocle? Quæro ex te, utrùm sit bonum aliquod majus virtute. Veni celerius solito. Cesar opinione celerius venturus esse dicitur. Hòc mihi gratius facere nihil potest. Nihil mihi carius est quàm respublica. ¿Quis locus et domestica sede jucundior? Nihil est gratius amicitia in his nostris studiis.

(1) El ablativo propio de los comparativos y sus adverbios se traduce con la conjuncion española que: *major Neptuno*, mayor que Neptuno. Si se encuentra el comparativo resuelto con los adverbios *magis ó minus*, el caso regido se traducirá tambien con la misma conjuncion. (a)

(a) Los poetas tambien usan de la preposicion *ante* en el caso del comparativo. *Scelere ante alior immanior omnes*. Virg.

Darius Scythiam pacavit citiùs dictò et maturiùs opinione sua. Hoc homine neminem vidi callidiorè. ¿ Num major Neptuno est Alexander? Majora sunt periculis præmia. Minora opinione erant auxilia. Tardiùs quam solebam, veni. In amicitia nulla pestis est pejor quàm adulatio. Nihil est annis velocius.

Aliqui sunt minùs felices. Nemo illo minùs fuit emax, minùs edificator.

ADICIONES A LOS COMPARATIVOS

Y SUPERLATIVOS. (1)

Cæsar erat peritissimus omnium romanorum rei militaris. Milites Pompeji erant pleniores timoris vel timore imperatore suo vel quàm imperator suus. Alexander magnus fuit sæpe dignior elogii aliis victoribus vel quàm alli victores. Aristides fuit inter homines, vel ex hominibus tenacissimus justitiæ. Amicior fuit quàm cæteri omnium libertati. Roscillus gratissimus erat Cæsari et centurionibus. Nullus in eo prælio miles dignior præmio inventus est Curione. ¿ Quis amicior tibi, quàm is, qui verum dicit? Unus nostrum ad prætorem adibit, et fortissimus vestrum eum excipiet.

(1) El mérito de la traducción de los ejemplos de esta regla está en dar el valor correspondiente á los casos del positivo, sin embargo de estar el adjetivo en el grado comparativo y superlativo.

Si te cupidissimum mei videro, tibi carissimus essem. Sed te simillimum Deo judico. Nec te tibi carior est alter. Nec mihi amicior P. Silio quisquam est. Non alium locum prælio aptiorem esse credebat.

Quis plenior inimicorum fuit. C. Mario? Mihi nemo est amicior, nec jucundior, nec carior Attico. Neque ego amicior unquam fui C. Cesari quàm illi.

GENITIVO DESPUES DE ALGUNOS

PRONOMBRES. (1)

Meum solius peccatum ignosci non potest. Tot ergo sint solliciti meâ unius causa? Mallem te desiderare litteras meas, vel meo ipsius interitu. Itaque ero contentus amicitia nostrâ ipsorum. Vestra sociorum interest defendere nos. Tua Antonii (vel qui vocaris Antonius) intererit comperire veritatem. Mea hominis probi quid refert? Deliquisti meâ indulgentiâ solius.

Grata mihi vehementèr est memoria nostri tua. Magni mea interesse putavi. Meum solius desiderium me afficit voluptate. Meâ unius diligentia Græcia liberata est.

(1) El genitivo de estos pronombres se traduce en español formando concordancia con el caso del pronombre: *Meum solius desiderium*, mi deseo solo.

GENITIVO DESPUES DE SUM. (1)

Est animi fortis & constantis non perturbari in rebus adversis. Est sapientis subvenire tempestati quavis ratione. Est judicis sequi semper veritatem. Erit sapientiæ vestræ constituere has res. Meæ dignitatis erat satisfacere officio. Amicorum est consolari tali tempore. Conon negavit id arbitrium esse consilii sui, sed ipsius, qui suos optimè nosset. Magni animi est calamitatem perferre. Est boni magistratus, cum auxilia reipublicæ labefactari convellique videat, ferre opem patriæ. Populi grati est præmiis afficere benemeritos de republica cives: viri fortis ne supplicis quidem moveri, ut fortitè fecisse pœniteat. Hoc sentire est prudentiæ: facere fortitudinis. Est igitur adolescentis majores natu vereri.

Jam tota Siria, jam Phœnice quoque Macedonum erant. Fuit magni animi non esse supplicem victori. At erat tuæ virtutis in minimis res tuas ponere. Decuriones docent sui iudicii rem non esse.

(1) El genitivo de este verbo regido ocultamente de un sustantivo significa posesion, pertenencia y oficio: se traduce así, *est animi fortis* es propio del ánimo fuerte.

SUM SIGNIFICANDO TENER. (1)

Sunt etiam sua præmia laudi. Nulla dubitatio est vobis de hac re. Nulla pax potest esse nobis. Locus non erat jam consilio. Copia veniendi fuit illi. Potestas erit vobis. Copiæ sunt nobis. Vos, quibus inopia est, venite hûc. Credo bellum fore nobis. Si illi sunt virgæ ruri, at mihi tergum domi est. Senatui Romæ magna erat potestas. Quid tibi mecum rei est? Vos apello, quibus magnæ semper fuerunt divitiæ.

Sunt quibus copia est vivendi magnificè. Mihi cum eo magna jam inde usque à pueritia semper fuit familiaritas.

Nobis erat in animo Ciceronem ad Cæsarem mittere.

SUM SIGNIFICANDO SERVIR DE
Ó CAUSAR. (2)

Sapientes sunt ornamento reipublicæ. Ea res fuit regi magno honori. Eloquentia fuit

(1) El dativo latino es nominativo en español al tiempo de traducir, y el nominativo será acusativo. El verbo *sum* significa tener: *præmia sunt laudi* la alabanza tiene sus premios.

(2) El dativo de persona es tambien dativo en español: el de cosa se traduce con la preposicion *de* en la significacion de *servir de*, y con acusativo en

quondam ornamento cæteris virtutibus & præsidio reipublicæ. Neque oratores sibi exemplo sunt. Epistola tua fuit mihi magnæ lætitiæ. Solatio vobis ero in miseriis.

Sempiternæ laudi tibi est iste tribunatus. Nunquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto est Lepidus. Mihi salus tua tantæ curæ fuit, ut nihil solatio mihi esset. Hoc nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit. Studia mihi nostra saluti fuerunt. Stultitia tua est mihi dolori.

VERBOS ACTIVOS TRANSITIVOS. (1)

Ego amo parentes meos & sequor doctrinam suam. Odi et detestor istum juvenem.

Audacia vicit timorem. Thraces tunc eas regiones tenebat. At ille talem conditionem aspernabatur. Terror oblatus sustulit spem ditionis. Perversa opinio plerosque invasit. Pars major meliorem vicit, omnesque tam infestum consilium secuti sunt.

español cuando al verbo *sum* damos la significacion de *causar*.

(1) Apenas hay que advertir en esta regla, cuya sencillez se manifiesta por sí misma. Tradúzcase al español cada caso y tiempo según lo indican las palabras latinas.

MISERET Y OTROS IMPERSONALES. (1)

Miserebit Deum mei, si pœnituerit me peccatorum meorum. Pigebit te facti. Tædet omnes nos laboris. Pudebit pueros ignaviæ suæ. Deus dixit: pœnitet me fecisse hominem. Tædet vos vivere. Pertædet me hujus negotii. Debet pœnitere nos malæ vitæ nostræ. Si cupidissimus sit vitæ suæ, non potest pœnitere eum sui facti. Cœpit tædere populum itinervis ac laboris. Solitum fuerat pudere nonnullos milites ignaviæ suæ. ¿Quem romanorum pudet uxorem ducere in convivium? Tædebat milites longæ viæ. Miseret me fratris tui. ¿Pravi facti non te puduit?

Cujus facti celerius ipsum quàm regem pœnituit. Numquam eum suscepti negotii per-

(1) El acusativo de persona con que los clásicos usan estos verbos, es el sujeto en español: el genitivo de cosa se traduce con la preposición *de*: «*pœnitet me sceleris*» me arrepiento de la maldad. A veces el genitivo latino hace de sujeto en español: «*tædet me vitæ*» me fastidia la vida. Supliendo el sustantivo oculto del genitivo que regularmente es *sors* ó *negotium*, conservan estos ejemplos la forma de una primera de activa: v. g. *Sors sceleris pœnitet me* (a).

(a) Los poetas colocan en acusativo con mucha frecuencia este genitivo de cosa. *Fugit*, *latet*, *juvat*, *delectat* también ponen en acusativo la persona que es sujeto en el discurso.

tæsum est. Me civitatis morum piget, tædetque. Me imperii vestri pœnituit, cujus te ipsum pœnituerit.

Quem neque puduit quidquam: } *Terent.*
Dic mihi ¿non te hæc pudent? }

VERBOS DE ACUSAR, CONDENAR. (1)

Cum accusavisti Didacum furti, judex damnavit illum cuadrupli. Ego condemnabo te eodem crimine. Miltiades absolutus capitis reversus est in patriam. Scio multos morte mulctatos fuisse. Ambo damnantur capitis vel capite. Judex damnat te furti et homicidi. Arguebas me et fratrem furti. Accuso illos de suspicione. Alter capitis damnatus, alter exilio decem annorum mulctatus est. Proditionis uterque accusantur. ¿Me de familiaritate Pompeji objurgas?

VERBOS DE DAR DECLARAR. (2)

Cum scripsi epistolam patri tuo. miseram tibi librum. Pueri anteponunt ludum stu-

(1) El genitivo ó ablativo latino de los verbos de acusar y condenar se traducen con la preposicion *de* y *por*; pero el de pena con *a*, «*Te accuso summi sceleris.*» Te acuso de traicion. «*Capitis te plecto aut condemno.*» Te condeno á muerte: *exilio*, á destierro.

(2) Los verbos de *dar*, *declarar* tienen una mis-

dio, & præferunt res noxias utilibus. Georgias Leontinus subjecit materiam infinitam et inmensam artificio huic. Pudet me objicere hæc crimina tali viro. Commodavi tibi vestem, ut redderes eam mihi postridiè ejus diei. Rex præfecit te exercitui, quia incubas magnum terrorem hostibus. Bona valetudo anteponatur voluptati, vires celeritati. Magister docet mihi filios meos gratis, quia necavit mihi mancipium, quod erat mille drachmis. Dabo tibi equum, si reddis mihi bona, quæ commisi tibi anno superiore. Hujusmodi libri ne minimâ quidem ex parte conferendi sunt legibus et disciplinæ Licurgi. ; Quem possumus conferre cum eo non solum magnitudine ingenii, sed etiam animi? Quæso, Pontifices, comparate hominem cum homine, tempus cum tempore, (vel tempori homini). Imperator admiscuit funditores sagitariis vel cum sagitariis. Minutius conjunxit se dictatori vel cum dictatore. Adjiciam animum negotiis tuis (vel ad negotia

ma construccion en las dos lenguas ; pero en la latina el dativo de persona se pone en acusativo con la preposicion *ad* ó *in* con los verbos *mitto*, *scribo*, *nuncio* y otros y se traduce como si fuese dativo. Con los de *juntar*, *comparar* se traduce tambien con la preposicion *con* en ablativo, pues aunque á veces se encuentra en latin este dativo ó acusativo en ablativo, sin embargo le viene mejor esta traduccion en nuestra lengua, aun estando en dativo.

tua). Dolabellæ tuo gratias agemus. Ille autem Atheniensibus officia præstabat. Digni misericordiâ erant ii, quibus nulla spes salutis relinqueretur. Impendere tempus studiis debemus. Summa severitas summâ cum humanitate conjungatur. Senatus ægrè ferebat plebem exæquari sibi. Omnia bona tibi restituo. Cæsari provincia restituitur. Ea res per fugitivos hostibus nunciatur. Litteras ad Pompejum statim misit. Tibi officium meum præstabo. Cæsar ad imperium populi romani Ciliciam adjecit. Huic alteram legionem adjunxit. Pausanias epistolam ad Xerxem misit. At Xerxes, Persarum rex, ad eum continuò scripsit, Pharnabazumque misit.

Hoc illis dictum est, quibus honorem, & gloriam Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.

VERBOS CON DOS DATIVOS. (1)

¿Quis erit, qui non vertat id tibi vitio? Hoc

(1) En esta regla hay que observar que el dativo de cosa se traduce con la preposicion *de*, *en*, y *para* «*Cæsari copias subsidio misit.*» Envió al César las tropas *de refuerzo*, *en refuerzo* ó *para refuerzo*. El dativo de persona se traduce como los de *dar*, *declarar*. (a)

(a) El verbo *sum* pertenece en cierto modo á esta regla en la significacion de *servir de* ó *causar* por tener un dativo de persona y otro de cosa como los verbos *do*, *tribuo*, *verto*, *duco*, *habeo* y *mitto* en la significacion de *dar* y *atribuir*.

erat, quod tribuebatur illi ignaviæ. Artaxerxes misit mille modios tritici muneri urbi nostræ. Dá mihi fœnori ducentas drachmas, et relinquam tibi pignori calenam argenteam. Matronæ vertebant vitio Medæ, quod abesset à patria. Laudi ducitur in Græcia adolescentibus quam plurimos habere amatores: at id nostris vitio tribuitur. Urbem omnibus rebus refertam militibus prædæ reliquit. Præsidio tibi mittam delectos viros ex manipulis. Argentum dedisti mihi auxilio viæ. Istud argentum fœnori illi nunquam dabis.

Cohortés duas castris præsidio misi, ne quis tibi hoc vitio verteret. Marcillinus subsidio nostris copias misit. Legiones, quas præsidio nostris miserat, castris subsidio reliquit. Is auxilio Xerxi venerat. Cæsar reliquit duas cohortes præsidio castris.

MONEO, DOCEO Y OTROS CON DOS

ACUSATIVOS. (1)

Magister docet nos grammaticam, & monet nos virtutem. ¿Quis enim de isto genere nos docuit? Omnia te ordine edocebo. Putavi te de ea re admonendum esse. Commones me miseriarum mearum. Illi me frumentum flagitabant. Hoc tibi ita te rogo, ut majore studio rogare non possim. Interrogo vos mul-

(1) Se traducen dando la significacion que indican las palabras latinas.

ta vel de multis. Isthæc flagitia celavisti me et patrem. Bassus noster me de hoc libro celavit. Non est de illo veneno celata mater. Hoc diutiùs Alcibiadi celari non potuit. Veritas ne celetur mihi à te. Scire nihil interest, quis musicam docuerit Epaminõdam. Latrones aurum viatorem poposcerunt. Neque vos edocere tantam rem cupio. Isthæc tu me interrogas? Catilina cœperat admonere alium egestatis, alium cupiditatis suæ, complures periculi aut ignominie, multos victoriae Sullanæ. Ille, quæ parabantur, à perfugis fuerat edoctus. Cæsar rogatus fuit sententiam à consule. Cicero per legatos cuncta erat edoctus.

VERBOS DE LLENAR, VACIAR. (1)

Silla explevit divitiis suos. Onerabis iumentum saxis. Levas me ægritudine. Pompejus induit se lorica (vel sibi lorica). Exonerasti nos metu. Afficies me maximo beneficio. Affectus sum magno dolore. Filius tuus erat dignus, qui verberibus afficeretur. ¿Quibus te laudibus prosequemur? Cæteros homines venevolentia prosequi debemus. Pharnabazus regno patrio spoliatus est. Maxima voluptate afficio ex tua in Lucejum benevolentia. Patre tuo viro amantissimo privatus sum. Scipio exoneravit nos metu.

(1) Se traduce el ablativo de estos verbos con la preposicion *de*.

Miro desiderio me afficit urbs. Magno Cæsar amore prosequetur milites. Maximâ in Lepidum affectus sum benevolentia. Propinquos nostros prosequi amore debemus. Pompejus Cyzicum obsidione liberavit.

VERBOS DE OIR, RECIBIR, CON
ABLATIVO Y PREPOSICION. (1)

Metus supplicii divini revocabit multos à scelere. Pomponius accepit hæreditatem à majoribus. Ex litteris tuis cognovi bellum extinctum fuisse. Ex tuis litteris mihi videor intelligere, te nihil commissurum esse temerè. Quæris à nobis cur hoc homine tantoperè delectemur? Non quæro ex te, quare Roscius Patrem occiderit. Epicuri sententiam ex Vellejo sciscitabar. Latrones abstulerunt mihi (vel à me) magnam vim auri atque argenti. Difficile est discernere amicum blandum à vero. Sejunge te aliquando ab iis. Nec vero amplitudo Platonis deterruit Aristotelem à scribendo in philosophia. Deterrebo te de sententia. Ego removeo me à talibus consiliis. Ab amico meo pecunias multas sumere volo. Abs te etiam peto, ut A. Fusium adjuves. Hæc omnia ex meorum litteris cognovi. Magnam victoriam cum quinquaginta prædæ ta-

(1) El ablativo de estos verbos regido de la preposicion *a, ab, e, ex* ó *de* se traduce al español con las preposiciones *de* ó *por*.

lensis Conon ab hoste reportavit. Atticus Gellium Canium ex numero proscritorum exemi.

Themistocles ex patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus.

Multi audierunt ex te neminem nisi te divitem esse. Ex tuis litteris, quas publicè misisti, cepi unà cum omnibus incredibilem voluptatem. Librum ex amico meo accipere cupio.

VERBOS PASIVOS Y OTROS. (1)

Laudor à magistro. Omnes trahimur studio laudis. Socius quærendus est tibi. Nulla sororum tuarum visa est mihi. Latus fui in Siciliam vi ventorum. Liber tuus et lectus est, et legitur à me diligenter, et custoditur diligentissimè. Ita mihi non tam copia, quam modus in dicendo quærendus est. Nos poetarum voce movemur. Bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur. Ludis oblectamur & ducimur. Hoc neque senatui, neque populo, neque cuiquam bono probatur. Litteris tuis vehementer commovebar. Observor à familiarissimis Cæsaris omnibus.

Omnes orbis terrarum gentes à Romanis subactæ fuerunt. Hi ab hostibus sæpè sunt profligati. Multi Romanorum exercitus à Carthaginensibus cæsi sunt; attamen Roma ab his nunquam capta fuit.

(1) En español se traducen el ablativo y acusativo de persona agente con la preposicion *por*.

Tum crebræ per Albicos eruptiones fiebant ex oppido. Minister à quo vapulabas, per regem exulavit. Per omnes nunc Sulpicius Rufus Italià exulat.

VERBOS DE MEMORIA Y OLVIDO. (1)

Videbor meminisse minùs constantiæ meæ. Ille est Antipater, quem tu probè meministi. De omnibus rebus meminero. Reminiscere ea, quæ digna sunt personâ tuâ. Flagitiorum tuorum recordabor. Fortunæ pristinæ recordaberis, cujus famæ jam oblitus eram. Obliviscor injuriarum, & depono memoriam doloris mei. Orator, cujus nunc nemini, totam causam oblitus est. Misereor vobis, adolescentes. Stultum est te eorum meminisse, tui oblivisci. Titurius orabat, ut Pompejus sui misereretur. De illo ne meminisse quidem volo. Omnia obliviscor. Plerique mortales postrema meminere. Semper dum vivam, tui meminero. Reminiscere ea, quæ oblitus sum.

Num satagis tute rerum tuarum? Qui suæ satagit mortis, simul de vita satagit. Paullus rerum suarum satagebat. Clinia satagebat rei familiaris. Consul satagebat de vi hostium.

(1) Estos verbos rigen genitivo, acusativo y ablativo, y estos casos se traducen indiferentemente en genitivo ó acusativo. *Obliviscor injuriarum*, olvido las injurias ó de las injurias.

INTEREST Y REFERT. (1)

Ego defendam patriam, parentes, propinquos meos. Hoc vehementer interest reipublicæ. Consulis intererat conservare rempublicam. Utriusque nostrum magni interest, prius ut te conveniam, quam decedas. Quod arbitror interesse & mea, & reipublicæ, & maximè tua. Magni ad honorem nostrum interest patriam defendere. Magni mea interest, te consulem designari. Magni interest Laurentii studere philosophiæ, & tua interest tanti, quanti sua. Interest illius vel sua, habere plures amicos, (vel est suum &c.) Mea semper intererit honori et dignitati consulere. Vobiscum mihi oratio est, quorum interest militarem disciplinam retinere. Nam is, cujus interest suos defendere, in castris manet. Nostrum est (vel nostra interest) vobis pacem restituere.

Senatoris refert administrare rempublicam. Mea, qui sum fortis, refert mortem obire pro patria. Nostra omnium interest litteris operam dare. Sapientis est mutare consilium. Ad nostram laudem non multum video interesse pe-

(1) El genitivo de *sum*, *interést*, y *refert* en la significacion de *importar*, *convenir*, se traduce en dativo en español con la preposicion *a*. El régimen de este genitivo es el sustantivo latino oculto *officium* ú *officia* ó *negotia*.

tere consulatum. Puto esse meum, quid sentiam, exponere. Tuum est consulere incolumitati civium et libertati.

NOMBRES VERBALES CON EL REGIMEN

DE LOS VERBOS DE DONDE NACEN. (1)

Milites sacramenti mentionem faciunt. Omnibus patet aditus ad regem. Sardes veniunt subsidio copiis. Semper consentanea est obedientia legibus. Reditus ab exilio fuit imprimis necessarius. Opus nobis est amicitia tui vel Antonii. A te peto auxilium nobis. Exercitus per Illyricum Italiae subsidio proficisceretur. Ad rei militaris scientia multi sunt nati. Homines capit justitiae oblivio. Depono memoriam doloris mei. Faciles aditus ad eum esse videntur.

(1) SUM Y SUS COMPUESTOS. (2)

Præmium fuit semper bonis & pœna malis.

(1) Algunos nombres sustantivos tienen el régimen de los verbos de donde provienen. El régimen enseñará el modo de traducirlos, que es sencillísimo.

(2) El dativo del verbo *sum* y sus compuestos se traduce en español por otro dativo. Los verbos *absum* y *possum* rigen ablativo y se traducen el del primero con la preposición *de* y el del segundo con la *en*, *con* y *por*, v. g. *Aberat à Carthagine* estaba ausente de Cartago: *possum gratia*, puedo en favor con ó por favor, (en frase) tengo favor.

Multum obest scholasticis deesse lectioni. Sapientia sine eloquentia parùm prodest civitatibus; eloquentia vero sine sapientia plerumque obest eis niniùm, & numquàm prodest. Sæpenumero querelis interfui æqualium meorum. Pollio non solùm interfuit omnibus prælis, sed etiam præfuit. Plurimum audaciæ inerat illi homini, (vel in illo homine). Dolabella legitimis adfuit nuptiis.

His rebus interfuit Arsenes, qui Ciliciæ præerat. Neque tu multùm interfuisti rebus gerendis. Non deerat negotio Curio. Tum Brutus à Româ abfuit. Cæsar omnibus præfuit copiis. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Conon pedestribus exercitiis præfuit. Omnibus unus insulis præfuerat. Massiliensibus nulla res defuit.

VERBOS NEUTROS CON DATIVO. (1)

Lepidus Antonio serviebat. Qui Patriæ nocet, invisus est omnibus. Deus non solùm universis, verùm etiam singulis hominibus consulit. Qui Deo satisfacit, hominibus gratus est. Reges pulicæ tranquillitati, civiumque felicitati consulunt. Non suis, sed publicis inserviunt commodis: viris sapientibus ac prudentibus, qui societatis quieti invigilant, in-

(1) El dativo de estos verbos se traduce al español con otro dativo que parece acusativo en castellano.

feriorum munerum administrationem permittunt. Homines consuescerent parere aliis voluntate sua. Illi resistebant audacibus, & unusquisque opitulabatur amicis. Consulendum fuit reipublicæ. Prætermitatur id, quod officit ipsi causæ. Occurrunt tibi injuriæ, quæ te respirare non sinunt.

Efficiendum est, ut appetitus obedient rationi, et careant perturbatione animi. Servandum est publicæ utilitati. Vide quàm suaviter voluptas sensibus blandiatur. Sapientis est cedere tempori. Turre imminet urbi. Tota illa lex tuæ petitioni refragata est. Pergite, ut facitis, & in id studium incumbite. Mors imminet mihi à te. Utilitas videtur repugnare sæpe honestati. Testor Deos, qui præsentent huic urbi. Omnibus convenit servire utilitati et tranquillitati. Quod mihi antea valdè arriserat, nunc vehementer displicet. Zeuxis antecellere cæteris pictoribus videbatur. Cum placeant nobis silvæ, in silvis vitam agemus. ¡Quàm vehementer displiceo mihi!

VERBOS NEUTROS QUE TIENEN

ACUSATIVO. (1)

Vos meum casum doleatis, quod cæteri

(1) En varios poetas y prosistas célebres se encuentran estas locuciones de los verbos neutros ó intransitivos, y se salva la gramática supliendo al acusativo una preposición. También hay verbos

solent dolere. Isti sunt, qui te manent, nihilque student. Thalamos tremiseo, quia vox hominem sonat.

Is privatam servitutem servit. Vita, quam vixit, durissima fuit. Juravi pulcherrimum et verissimum jusjurandum. Secunda ætas vivitur à me. Tertiam hominum ætatem Anaxagoras vixerat. Vivas utinam ætatem miser.

Formosum pastor Coridon ardebat Alexim.

LIBET, LICET, LIQUET Y OTROS

IMPERSONALES. (1)

Licet nobis renovare memoriam patris. Non libet mihi dicere plura de republica. Nemini licet ducere exercitum contra patriam. Si res liquet tibi, fer sententiam. Siria obvenit Scipioni. Licebit nobis per regem. Hoc constat omnibus. Omnibus expedit rempublicam esse salvam. Hoc unum restat mihi. Nam ¿quid turpius homini usuvenire potest? Neque verò Annibalem fefellit, se suis artibus peti. Doctissimorum præcepta te non fugiunt. Non

intransitivos de los cuales, para hacer mas redundante el estilo, se saca un acusativo de su propia significacion.

(1) El dativo de los verbos *libet*, *liquet*, *expedit* se traduce con otro dativo en español. Tambien se traduce con dativo el acusativo de *fugit*, *juvat*, *delectat* como tambien el de *attinet*, *pertinet*, *spectat*.

te præterit, quàm sit difficile. Hoc decet puerum. Non decet vobis. Fieri sic decet. Ea, quæ pertinent ad veritatem & fidem, sunt digna homine justo. Hoc tantum spectat ad res publicas privatasque. Quod ad me attinet, servos ipsos neque arguo, neque purgo. Expediit pueris litteris operam impensè dare. Juvat illum aut domus aut res. Ne te delectet tarda decessio. Plurimum me pictura delectat. Accidit nobis res mira. Multa nos sefellerunt.

Quem non delectabit poesis? Pulchritudo movet oculos et delectat.

ABUNDO, VACO, CAREO Y OTROS NEUTROS CON ABLATIVO. (1)

Pietas in Deum optima est, atque virtutibus abundat maximis, dulcissimoque fruitur præmio. Honos itaque magnus Deo habendus est (2). Spiritum, quem ducimus, lucem qua

(1) El ablativo de estos verbos se traduce con la preposicion *de* ó con cualquiera otra de las de ablativo atendiendo al sentido y algunas veces como un caso de verbo activo en español, v. g. *Egeo auxilio tuo*: necesito de tu socorro ó necesito tu proteccion: *Fruor divitiis*: tengo riquezas: *Vivo parvo*: vivo de ó con poco. El ablativo latino puede tambien ser genitivo por construccion griega y *potior*, *fungor* y *vescor* tienen tambien acusativo; pero todos se traducen de un mismo modo.

(2) HABENDUS pro *dandus est*.

fruimur, commoda quibus utimur, à Deo nobis dari videmus.

Omnia relinques, si me amabis, cum operâ tuâ Fabius uti volet. Jam vero & earum rerum, quibus abundaremus, exportatio, & earum, quibus indigeremus, invectio certè nulla esset, nisi his numeribus homines fungerentur.

Ego meo Ciceroni, quoniam Româ caremus, Arpini potissimum togam puram dedi. Neque nos te fruimur, et tu nobis cares. Sed tamen recordatione nostræ amicitiae sic fruor, ut beate vixisse videar, quia cum Scipione vixerim. Cujus sermone ita tum cupide fruebar, quasi jam divinarem id quod evenit, illo extincto, fore, unde discerem, neminem. Credo nec fas esse ulla me voluptate hic frui. Quòd si istis ipsis voluptatibus bona ætas fruitur, libentius primùm parvulis fruitur rebus, ut diximus: deinde iis, quibus senectus, etiam si non abundè potitur, non omnino caret.

Otium nobis exoptandum est, quod ii, qui potiuntur rerum, præstaturi videntur. Cleanthes, qui quasi majorum est gentium, Stoicus Zenonis auditor solem dominari & rerum potiri putat. Alterum genus est eorum, qui quamquam premuntur aere alieno, dominationem tamen expetunt, rerum potiri volunt.

Meâ lege utar. ; Tune quoque patriâ cares? Magnâ usus es prosperitate & valetudine. Haud sæpè auxilii egeas. Anthiocus ar-

ma portabat, quorum indigebat. Quædam est argumentatio, in qua propositiones probatione non indigent. Refutatio utitur eodem fonte argumentorum, quo utitur confirmatio. Nulla pars vitæ vacat officio. Res disputatione non eget. Utamur ea liberalitate, quæ amicis prosit, nemini noceat. Ambitio viribus corporis abutebatur propter errorem atque inscitiam. Q. Tubero utitur testibus non necessariis in re non dubia. Cato dicebat se alterius colloquio non egere. Fruor otio, quo possum, in solitudine. Quis de misera vita gloriari possit? Factis gloriator. Carne, lacte, pane vescor, Cantu, fidibus, tibiis uti soleo.

Pompejus victoriis lætabatur. Milites nitebantur patientia & virtute. Quod cum acciderit, narratione omnino supersedendum est. Hæc regio gemmis scatet.

Homines vescuntur his rebus, quæ dulcem motum afferunt sensibus. Quo vesci Persas solitos esse scribit Xenophon? Quæ est autem in hominibus tanta perversitas, ut, inventis frugibus, glande vescantur?

Marius, cognomento Gratidianus, boni viri officio functus non est. Qui adipisci veram gloriam volet, justitiæ fungatur officiis. Q. Ligarius omni culpâ vacat.

Accipio excusationem tuam, quâ usus es, cur sæpius ad me litteras uno exemplo dedisses. Nos cum maximè consilio, studio, labore, gratia niteremur, subito exorta est nefariâ catonis promulgatio, quæ nostra studia

impediret. Est igitur adolescentis deligere optimos & probatissimos, quorum consilio atque auctoritate nitatur.

VERBOS DE ORIGEN Y PROCEDENCIA. (1)

Invidia ex opulentiâ orta est. Recta facta à virtutibus proficiscuntur, ita ut peccata nascuntur ex vitiis. Odium sæpe oritur ex causis honestissimis, & profectum est ab optimis principiis.

Omnis oratio debet à definitione proficisci, ex qua manat vis omnis eloquentiæ. Omnis honestas ex quatuor fontibus manat. Ex his efficitur laus et gloria. Oratio mea ex ipsa causa proficiscitur. Ex qua re magna orta fuit controversia. A refutatione venit, sequitur magna orationis difficultas.

USO DE LOS RECIPROCOS SUI Y SUUS. (2)

Omne animal, simul ut ortum est, et se ipsum et omnes partes suas diligit: aspernatur dolorem, ut malum et se ipsum et omnes suos defendit ab injuria.

Pompejus jussit equitatum sequi se. Anto-

(1) El ablativo de estos verbos se traduce con la preposicion *de*.

(2) Tradúzcanse estos recíprocos de la latina con los recíprocos de la española que casi observan una misma construccion.

nus rogavit me, ut faverem sibi. Ipse displicet sibi. Petrus vendidit libros suos. Discipulus invenit hoc manè magistrum suum domi suæ. Paulus promisit filio suo, se daturum esse rem familiarem. Antonius vidit Hispani Mariam & maritum suum vel ejus. Cornelius et Varguntejus constituerunt Ciceronem confodere domi suæ. Leonidas, rex Lacedæmoniorum, se in Thermopylis hostibus opposuit

DATIVO DE ADQUISICION. (1)

Tu laboravisti semper patriæ. Non omnibus dormio. Docebo tibi filios. Implevisti mihi amphoram vino. Delebitur vobis macula. Divitiæ auctæ fuerant nobis. Aulum Fusium velim ita tractes, ut mihi coram recepisti. Ipsum præterea summo officio & summa observantia tibi in perpetuum devinxeris. Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitrato facultas nulla detur.

ACUSATIVO CON PREPOSICION. (2)

Terra ista est citra Tanaim. Apud Pom-

(1) Este dativo se traduce en español con otro dativo.

(2) Este acusativo se traduce con la preposicion castellana correspondiente á la latina.

pejum cœnavi. Post meridiem ibimus trans Pyrenæos montes. Penes Cæsarem manserâm. Mirificè eum diligo propter summum ejus ingenium. Castra erant posita ad flumen. Adversùs hostes ibimus. Amor erga te meus eximius est. Hæc statim per Græcos deferuntur. Ultra eum locum Antonius processit.

VERBOS COMPUESTOS DE
PREPOSICION. (1)

Licet enim mihi affari te iisdem versibus, quibus olim quidam Flaminium alloquebatur. Pithagoras Persarum magos adiit. Venus supereminet omnes Deas. Cesar trajecit copias flumen. Castra Betim transfert. Transiit per fretum, quod interfluit Naupactum & Patras. Transduxit exercitum flumen Genusium. Neque enim temeritas cum sapientia commisceetur. Adjunxit omnes gentes, quæ mare illud îdâcent. Nec adit ad illos quisquam. Pompejus equitum magnam partem flumen transjecit. Oram Achajæ exercitus prætervectus est. Flumen pedibus transiri potest.

Nihil medios chorus intercinat actus.

(1) El caso que viene regido de la preposicion unida al verbo, se traduce con la preposicion castellana correspondiente á la latina.

(ACUSATIVO COMUN. (1))

Quid me querelis exanimas tuis? Nihil possum prodesse tibi. Ego isthuc ætatis non dabam operam amori. Illud dico, te esse stultum. Cætera munus tuum tuere. Quod oro te, eripe me his malis. Unum tibi polliceor, me propediem reversurum. Hoc natura præscribit, ut homo homini consultum velit. Neque tu quidquam mihi prodesse potes, neque ego tibi. Cætera nihil moror. Illud quidem perlibentè audivi te esse in valetudine. Hoc imprimis dixeram, te esse Cæsari familiarem.

USO DE VOCATIVO. (2)

Salve, Clinia. Audite, iudices, diligenter quæ dicam. Pomponi, noli velle ducere me, quâ tu iter faciebas. Gratulor tibi, mi Cicero. Non dubito, Attice, quin plerique miraturi sint. Omnes cupimus, mi Tiro, te valentem videre. Primùm istam tuam, C. Manili, sententiam laudo, vehementissimèque comprobo. Cupio, P. C., me esse clementem. Vale, fili mi.

(1) Este acusativo que llaman comun, se traduce en español con la preposicion *sobre*, *acerca de*, *tocante á*, y alguna vez sin estas preposiciones.

(2) El vocativo latino se traduce en español con otro vocativo.

ABLATIVO ORACIONAL. (1)

Rege Ferdinando septimo, Hispania scientiis & artibus floruit. Annibale duce, Roma in summo periculo versata est. Saguntinis insciis, magna negotia gesta sunt. Cotta & Torquato consulibus, Roma aucta fuit. Me consule, causas multas agebam. Cesar, confecto bello, res urbanas constituit. Barbarorum copiis disjectis, Miltiades loca castelliis idonea communivit. Hortantibus amicis, in patriam reversus fuit. Cæcilius Romam venit, Mario consule et Catullo. Phœnicia Syriaque subactis. Alexander, adventante exercitu, Tyrum petivit. Hostes, legatis missis, benignissimè excepit. Illis veniam, nullo postulante, dedit.

CONSTRUCCION DE LOS PARTICIPIOS. (2)

Homo serviens Deo, aspernatus voluptates mundi, erit particeps gloriæ æternæ: dans pecuniam pauperibus donabitur á Deo. Civis parens legibus est bonus. Cato utens liberalitate nullas inimicitias gessit. Nunc ad te

(1) Ya dimos las reglas para traducir el ablativo oracional propio de las oraciones de gerundio simple, de pretérito y demás.

(2) Téngase presente la esplicacion que hicimos sobre el modo de traducir los participios, tratando de las oraciones de gerundio.

confugi, exagitatus à cuncta Græcia, tuam petens amicitiam. Civitatem ei donavit, usus his verbis.

CONSTRUCCION DE LOS GERUNDIOS. (1)

Tempus est serviendi Deo & obliviscendi injurias (vel injuriarum). Dabo operam quærendo puerum. Scire cupio, quid cogites de transeundo in Epirum. Negligens fuisse videor in scribendo. Legati Româ tuorum consiliorum reprimendorum causâ profugerunt. Ad Cannas nobilitandas profecti sunt. Occasionem liberandæ Græciæ datam à fortuna dimittere nollebant. Magister inter explicandum pueros intuebatur. Hi autem admodum erant læti. Pro fama defendenda dimicabis. Hercules magnam adeptus est gloriam in Amazonibus debellandis et duobus tyranis interficiendis. Diomedes peregrinos comprehendebat, ferocibusque equis devorandos præbebat. Scipionem misit non ad tutandos tantummodo veteres socios, conciliandosque novos, sed etiam ad pellendum Hispaniâ Asdrubalem.

(1) Los gerundios latinos regularmente se traducen al español por romance de infinitivo regido de la preposicion castellana que corresponda al caso del gerundio.

CONSTRUCCION DE LOS SUPINOS. (1)

Ibimus consultum Apollinem. Venies quæsitum pecuniam & amicos. Ibo servitum matribus [Græcorum. Annibal tendebat oppugnatum mœnia Romæ. Venimus ergo huc spectatum cædes & incendia sociorum? Scitu opus est & faciliè cognitu, sed difficile dictu quantas hostium copias Alexander fuderit. Aurum non est facile inventu. Res est mirabilis visu. Facta sunt memoratu digna. Romani incredibile est memoratu quàm faciliè coaluerint. Delecti Delphos deliberatum missi sunt. Legati consultum venerant, quidnam de reliquiis copiarum facerent. Fuere tamen cives, qui seque, remque publicam obstinatis animis perditum irent. Hæc sibi quisque facilia factu putat. Consul optimum factu ratus, noctem, quæ instabat, antecapere jubet.

ADVERBIOS DERIVADOS. (2)

Apostoli maxime omnium hominum virtutibus floruerunt.

(1) Estos supinos se traducen con las preposiciones *a* y *para*. *Ibimus consultum*; iremos á consultar. Però el supino en *u* pasivo se traduce por infinitivo en pasiva regido de la preposicion *de*. *Difficile dictu*. Dificil de decirse.

(2) Los adverbios que provienen de adjetivos ó

Tu facis congruentè naturæ. Ite obviam Antonio. Primùm omnium de bello sum dicturus. Optimè omnium hæc facies. Ego ei obviam ibo. Dubitant an obviam irent hostibus. Jam primùm omnium urbs lustrata est.

ADVERBIOS CON GENITIVO. (1)

Ubique terrarum sit nomen Domini benedictum.

Satis præsidii in te habemus. Altera pars habuit parùm felicitatis. Milites ibi paulum frumenti reliquerunt. Abundè potentiæ & gloriæ Cesar adeptus fuerat. Donatus fuit virtutis ergo. Demosthenes nimis insidiarum adhibere videtur ad capiendas aures. Plato mihi unus est instar omnium. Nesciebam, ubi terrarum esses. Ubivis gentium ætatem agere malo. Casius abeat quòvis gentium. Huc majorum ventum est, ut nunquam gentium sit solatium. Tu, Antiphila, interea loci locupletasti te. Cethegus eò vecordia processit,

verbos, tienen el mismo régimen y construcción de las palabras de donde se derivan, y para traducirse es necesario guardar las reglas que hemos dado en los respectivos adjetivos y verbos.

(1) Estos adverbios tienen el mismo régimen que los nombres sustantivos y se traducen como los nombres sustantivos. *Abundè gloriæ* equivale á *abundantiam gloriæ*. *Affatim divitiarum* es mas dulce que *abundantiam vel copiam divitiarum*.

ut bellum patriæ indixerit. Interea temporis Alexander occubuit. Tunc temporis centuriatus veniebant. Satis est nobis divitiarum, Partim illorum satis pœnarum dedit. Supplicii satis est mihi. Afranius non satis copiarum habebat. In te satis animi constantiæque esse arbitror. Theophilus satis in civitate præsidii habuit.

PRIDIE POSTRIDIE, EN Y ECCE. (1)

Ibi te esse usque ad pridie Kalendas majas volo. Pridie nonas Junias eram Brundisii. Postridie Idus vel Idum Junii Capuam veni. En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus accuset. Vitium est prope virtutem. En tectum, en tegulas, en fores obductas. Ecce autem nova turba atque rixa. Ecce misserum hominem. Ecce agnus Dei. Ecce bonus rex. Ego in provinciam veni pridie Kalendas Sextilis. Hæc scripsi postridie ejus diei. Antonius, pridie quam veniret, vos

(1) Los adverbios *pridie*, *postridie* se unen á genitivo ó acusativo. En español se convierten en preposiciones de tiempo. (Véase Garces y Alderete). *Propius* y *proximé* se encuentran con acusativo. *En* y *ecce* se hallan con nominativo á manera de conjunciones, con acusativo á manera de preposiciones y en vocativo como unas interjecciones. En español se traduce el nominativo y acusativo con la significacion del verbo *mirar* y el vocativo como una interjeccion admirativa.

viderat. Lentulus Spinter proprius muros accessit. Vibullius Rufus proxime urbem mansit. En romanos rerum dominos. En astucias. En Priamus. En quatuor aras. En illa, illa, quam sepe optastis, libertas.

Ecce me, qui id vobis faciam. Ecce dolor, quem tolerabilem esse dicebas.

LUGAR EN DONDE *UBI*. (1)

Ego dedi operam litteris Salmanticae, Compluti & in Italia. Vivis Athenis, Barcinone, in urbe. Offendi Marium domi suae. Habitamus domi alienae. In domo magna est multum auri et multum argenti. In domo paupere parum est suppellectilis. Siciliae cum essem, adventum tuum expectabam. Viverem cuperem in

(1) El genitivo latino que denota lugar, se traduce en español con la preposición *en* que llaman de lugar *en donde*. El genitivo latino viene regido de *urbe oppido ó provincia* con la preposición *in* oculta. *Sum Romae*, id est, *in urbe Romae*. La misma doctrina se observará al traducir el ablativo del plural de la primera y segunda declinacion y el singular de la tercera, como tambien el de los lugares mayores, á saber: provincias, reinos, islas. *Rure ó ruri* se traducen *en el campo*. Del mismo modo se traducirán los genitivos *humi, belli, militiae, domi* y los adverbios *hic, istud, illic*, que envuelven el mecanismo de los nombres *in hoc loco, in isto loco, in illo loco*.

magna Ròma. Unus vir fuit in domo Cæsaris. Educatuſ fuisti domi P. Lentuli. Archias natus fuit Antiochiæ, urbe nobili. Vixit in Roma, urbe celebri. Dormio humi, in humo sicca. Es vir laude dignus domi militiæque.

Magis illos vereor, qui in bello occiderunt. Ita se mores habebant Lacedæmone. Ea longè alitèr fiebant in Græcia. Darius pontem fecit in Istro flumine. Afranius in castris plures dies mansit. Tunc Arimini copiæ erant. L. Decius ubi locum habuit idoneum, ibi castra locavit. Populus romanus domi militiæque preclara facinora fecit. Hæc locutus sum domi meæ. Domi bellicæ respública agitabatur Carpetani ibi habitarent, ubi Pœnus jussisset.

LUGAR A DONDE QUÓ Y LUGAR DE
DONDE UNDÉ. (1)

Nullus unquam est in terris locus cognitus,

(1) El acusativo latino que significa lugar á donde que los gramáticos llaman de movimiento, se traduce en español con la preposición *a* y lo mismo los adverbios correspondientes *huc*, *istud*, *illuc*, &c. El ablativo que significa lugar de donde, se traduce con la preposición *de* como tambien los adverbios correspondientes *hinc*, *instinc*, *illinc*, &c. Todos estos casos vienen regidos de sus respectivas preposiciones tácitas ó expresas. La preposición *ad* solo denota proximidad: la *in* señala el lugar como punto de término.

quò non sacri Evangelii doctrina pervaderet.

Iter ego faciebam Lutetiam, cum tu veniebas ex Italia. Volo proficisci Athenis, & fortasse ibo Brundusium. Decius profectus fuit in Hispaniam, & copiæ Manilii Massiliam. Libet mihi ex patria discedere. Cum ille venisset in provinciam, cognovit me ex ea decessisse. Postquam discessissem rure, domum me recepi. Athenienses Chersonesum colonos miserunt. Miltiades domo proficiscens vento aquilone Lemnum venit. Legatos illi Echaetanis miserunt, qui Romam transiere. Darius ex Asia in Europam exercitum trajecit. Principes secum duxit ex Iona et Æolide. Lentulus Sardiniam cum classe venit. Iis enim ventis istinc navigatur. Neque se quoquam movit ex urbe. Inde se in Italiam recepit. Huc veniunt, unde legati profecti fuerant. Huc accedebant fugitivi milites. Miltiades morandi tempus non habens cursum direxit quo tendebat, pervenitque Chersonesum: eoque decem millia Atheniensium in coloniam dux misit. Eodem Brutus contendit.

Castra ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi. Antonius se in castra sua ad Mutinam recepit. Habes hortos ad Tiberim. Ad Capuam imperator castra locat. Quòcumque aspiceres, luctus gemitusque sonabant.

LUGAR POR DONDE QUÁ. (1)

Si iter feceris Matrìto (vel per Matritum), vidèbis me. Per campum deambulabas. Cùm exercitum per mediam Hispaniam duxisses, hostem ad Oceanum consequutus fuisti. Per Macedoniam Cicitum petebamus. Multæ mihi à Cajo Verre insidiæ terra marique factæ sunt. Homines in agris bestiarum more vagabantur. Pœnus per totam Italiam vagabatur. Petrejus eodem itinere equitatum est consequutus. Hæc regione transiri non poterat. Per medias urbes Asiæ Hellespontum petebamus. Cesar per Epirum atque Arcananiam iter facere cœpit. Pompejus per Candaviam iter in Macedoniam expeditum habebat. Copias conjunxit, ut si quâ non pateret, irrumperet. Quâ milites ire cæperant, illâc reversi sunt. Perge quâ cœpisti: egredere aliquando ex urbe. Annibal campestri maximè itinere pervenit. Cùm Dionisius tyrannus Platonem per Corinthum et patras, ubi navem conscenderat, ut Syracusas veniret, iter facere audivisset, venienti obviam navem ornatam rebus omnibus statim misit.

(1) El lugar *por donde* le esplicaron los latinos en ablativo ó en acusativo con *per*, porque esta preposicion no denota como las otras de lugar un punto fijo como término. Se traduce en español con la preposicion *por* asi como tambien los correspondientes *illâc*, *isthâc*, *illac*.

USO DE *TENUS*, *CUM* Y *VERSUS*. (1)

Antiochus à Scipione victus Tauro tenus regnare jussus est. Capulo tenus abdidit ensem. Humerorum tenus aqua erat. Eris unâ mecum domi. Tecum deambulabo. Vobiscum fædus ictum est, consule Luctatio. Equites secum ducebat. Antiochus, quocum Romani bellum gerebant, erat potens armis. Miror virtutem militum, quibuscum pugnavit ad Ilerdam. Deambula quocum (vel cum quo) libuerit tibi. Adsunt milites, quibuscum (vel cum quibus) nolui ferre arma contra te. Brundisium versus ibas ad Cæsarem. Ille Italiam versus navigaturus erat. T. Sextius montem versus castra possuit. Legatos usque in Hispaniam misit. Numidæ ad flumen usque Molucham sub Jugurtham erant. Cætera loca ad Mauritaniam usque Numidæ tenent. Et te jam ex Asia Romam versus profectum esse constabat. Amenum versus profecti sumus. Cesar se ad in id tempus loco tenuerat. Illi rumores Cumarum tenus pervaserunt. (2)

(1) *Tenus* por anástrofe se postpone á su caso que es genitivo de plural ó ablativo de singular. *Versus* y *cum* tambien se posponen. *Tenus* y *versus* se traducen con las preposiciones *hasta* y *acia* con sus casos. *Cum* con la preposicion *con* y su caso.

(2) El *ad* de este ejemplo hace mas redundante y armoniosa la preposicion *in*.

IN Y SUB CON QUIETUD Y CON
MOVIMIENTO. (1)

Approbavi tuum consilium, neque nunc mutō, si tu in eadem es sententia. In spem tamen venio adventum tuum appropinquare. Et in omni summa, ut mones, valdè me ad otium pacemque converto. Existimabam necessario rem totam, dum te consulerem, in suspenso relinquere. Denique in tantum diligo optimum principem, in quantum invisus pessimo fui. — An dubitas, quin in amicitia plurimæ sint delectationes? Vir igitur bonus amicum diligit sub ea conditione, ne amicus in eum injustus sit: ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Atqui si in virtute satis est præsidii ad benevivendum, satis est etiam ad beate. Denique amicitia in amore et virtute hominum maximè cernitur.

(1) La preposicion *in* significando quietud, y denotando lugar ó representando la preposicion *inter se* junta con ablativo; significando movimiento, division de partes ó poniéndose en lugar de *contra* ó *erga* rige acusativo. En español como las preposiciones casi nunca mudan el régimen, se traducen sencillamente en la significacion que conservan las palabras latinas con objeto de guardar en la version la mayor fidelidad. La preposicion *sub* en lugar *circiter*, *per*, *paullo ante*, *post* significando tiempo, quiere acusativo. *Sub* con verbos de movimiento pide acusativo, con verbos de quietud ablativo.

Nonnulli homines consumunt omnem laborem in exercitatione dicendi. Aliqui sunt minus felices in deligendo. Nemo potest uno aspectu neque præteriens in amorem incidere. Frater meus incidit in febrim. Sedebis sub arbuto. Clodius coniecit se sub scalas. Sub Annibale magistro omnes belli artes edoctus fuisti. Sub ipsa profectioe in oppido constiteram. Cesar sub horam pugnae excitatus est. Pompejus sub noctem naves solvit. Sub vespere Cesar intra hanc fossam legionem deducit. Tantam milites hostiam multitudinem interfecerunt, quantum fuit diei spatium, sub occasumque solis destiterunt. Sub vespere Cesar portas claudi, militesque ex oppido exire jussit. Milites, partim togati, tectis veste gladiis, qui sub lucem apertis portis urbes aggredierentur, tum sub lato clamore sub ortum ferme lucis nullo obvio armato in forum perveniunt. Sub eas litteras statim recitatae sunt tuae. Sub oculis domini res acta fuit. Sub armis esse nobis non decet. Miltiades Græciam redegit in suam potestatem. Cives operam suam in rempublicam contulerunt.

USO DE LA PREPOSICION IN EN VARIAS ACEPCIONES. (1)

Benedicta est Maria in omnibus mulieribus
Charitas in Deum magna esse debet.

(1) En español se traduce *en* generalmente en ablativo y *entre* cuando está en lugar de *inter* y si

Exordium in duas partes dividitur, in principium & insinuationem. Hermagoras dividit materiam oratoris in causam et questionem. Primus ex quatuor locis, in quos divisimus naturam humanam, est ille, qui consistit in cognitione veritatis. Homines sæpè in sententias contrarias distrahuntur. Dispositio est distributio in ordinem rerum, quæ inventæ fuerunt. In singula capita tributa imponebantur. Differemus in aliud tempus eas rationes. Cato invitavit eum ad cœnam in hortos in posterum diem. Legati nobis indixerant bellum in trigessimum diem. In Calendas Majas videbo te. In socios benefici esse deberemus. T. Manlius Torquatus fuit perindulgens in patrem & acerbè severus in filium. Hic in viris magnis minimè habendus est. Hæc facta sunt in parentes et in liberos. Possumus commovere magnum odium in eum. Ostendemus, animum nostrum esse misericordem in alios. Brutus fuit pius in patriam, crudelis in liberos. Cimon Atheniensis & pietate in patrem & benevolentiam in cives insignis fuit. Nisi in bonis amicitia esse non potest. Voluptas in bonis rebus habenda non est. In his nonnulli centuriones vulnerati sunt. Vir bonus est summæ pietatis erga Deum: itaque sustinet animo æquo quidquid acciderit ei. Pietate adversus (1)

equivale á *erga*, significa *acia* y si manifesta contradicción, *contra*.

(1) Ciceron usa aquí el *adversus* en lugar de *erga*.

Deum sublata, fides etiam & societas humani generis, et excellentissima virtus justitia tollitur. Pietas est justitia adversus Deum. Adhibenda est reverencia quædam adversus homines. Meminerimus & adversus infimos justitiam esse servandam.

USO DE *SUPER* Y *SUBTER*. (1)

Super omnia Deum diligere debemus. Sæpius ad te scribam hac super re. Debebas litteras expectare super rebus tuis. Demetrius noluit super tumultum res ullas ponere. Super Garamantas & Indos proferet imperium et super octingentos & quadraginta populos. Plato iram in pectore, cupiditatem subter præcordia collocavit. Hac super re ad te cras scribam.

Hic tamem hac mecum poteris requiescere nocte
Fronde super viridi.

(1) La preposicion *super* rige acusativo; rige ablativo, si se junta á verbos de quietud ó se pone en lugar de *de*. *Tegula cecidit super caput* (régimen propio) *Hac super re scribam ad te* en vez de *de re hac*. *Fronde super viridi* (preposicion de quietud). La preposicion *subter* pide acusativo ya de quietud, ya de movimiento. Estas preposiciones se traducen con las correspondientes en español que son varias, *sobre*, *acerca de*, *debajo* &c.

DISTANCIA Y MEDIDA. (1)

Dux edixit, ut abeses ab urbe millia passuum ducenta. Puteus patet quatuor ulnas in latitudinem. A Leuctra profectus, stadia circiter trecenta processi. Sulmonenses injece- runt eò regulas latas quatuor digitos vel digitis. Qui locus abest à foro Julii quatuor & viginti millia passuum. Ager erat longus pedes mille et ducentos, latus pedes centum et viginti. Zama distat à Carthagine quinque die- rum iter. Pœni à millibus passuum viginti cas- tra habent posita. Vidimus montem septuagin- ta cubitos altum. Quinque millia patebat ager. Locus erat sex ulnas eminent. Quod oppidum à corfinio sex millium intervallo abest. Am- plius horis sex pugnatum est.

Vides, Eruci, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa atque à veritate, cum à veris falsa distent. Quibus rebus exulta hominum vita tantum distat à victu & cultu bestiarum. Multum inter se distant istæ facultates, lon- gèque sunt diversæ atque sejunctæ. Nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta

(1) Los nombres de distancia y medida son el acusativo regido de *ad* ó *per* ó ablativo con *in* cuyos casos se traducen sin preposición. *Planities tria millia passuum patebat*: el campo era de ancho tres mil pasos.

est inter eos, quanta maxima esse potest, morum, studiorumque distantia. Oceanus medius fidius vix videtur tot res tam dissipatas, tam distantibus in locis positas tam citò absorbere potuisse. Quid enim est tam distans, quàm à severitate comitas?

Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit? Nam dum abs te absum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leves. Ego te abfuisse tandiu à nobis et doleo, quòd carui fructu jucundissimæ conjunctionis, et lætor, quòd absens omnia cum maxima dignitate es consecutus. Nunc absum à domo. Et quòd absim ab urbe, ut qui ad te profisciscantur, scire non possum.

Neque honestius reperies quicquam, quàm ab omni contentione abesse. Inocens est quispiam; verumtamen quamquam abest à culpa, suspicione tamen non caret. Equidem tantum absum ab istius sententia, ut non modò quempiam innocentem laudem, sed etiam suspiciosum defendam. Quod si facerem quasi te erudiens, jure reprehenderer; sed ab eo plurimum absum. Non ut ingenium, et eloquentiam perspicias, unde longe absum, sed ut laborem et industriam. (1)

(1) Los ejemplos del trozo primero manifiestan la distancia y medida de los lugares ó de un punto á otro en el orden material; los del segundo y tercero declaran la distancia y diferencia de las acciones humanas en el estilo correcto y elegante de Ciceron.

TIEMPO QUE UNA COSA DURA. (1)

Casius quamdiu vixit, magno me prosecutus est amore. Hæc tu, Eruci, tot et tanta si nactus esses in reo, quamdiu diceres? quo te modo jaclares? Ipsi autem, qui de vobis loquuntur, quamdiu loquentur? Id quamdiu factum est?

Jesus Christus fuit in sepulcro tres dies (vel tribus diebus). Tenuit ea pugna Cannarum circiter septem horis (vel horas). Septimum jam diem Coreyræ tenebamur. Cesar aliquot ibi dies commoratus, concionem Centurionum advocavit. C. Casius omnes annos, quos in ea domo habitavit, magna usus est prosperitate & valetudine. Conon biennium in vinculis fuit. Caligula vixit annis viginti novem, imperavit triennio, & decem mensibus. Aquæ illæ permanserunt complures dies. Apud Saguntinos paucis diebus commoratus est. Triduum jam te exspecto. Atheniensium civitas brevî multum crevit. Ille missis ad Cæsarem nunciis, unum diem sese castris tenuit. Hanc ego civitatem multos per annos defendi, cum quatuor à Ty-

(1) Los casos del *quandiu* por cuanto tiempo son acusativo regido de *ad* ó *por* ó ablativo con *in* y se traducen con la preposicion *por* ó sin ella, esplicando sencillamente el tiempo. *Verres populatus est Siciliam uno triennio*. Verres estuvo asolando la Sicilia por tres años ó por espacio de tres años.

rannis teneretur. Pater imperium multos annos obtinuit. Quamdiù ibi fuit, secum habuit Pomponium.

TIEMPO EN QUE ALGUNA COSA

SE HACE. (1)

In illo tempore dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc: « Unus est Pater, qui in cœlis est. Nec vocemini magistri; quia magister vester unus est Christus. Qui major es vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur.» (2)

Obsolevit eloquentia eo tempore, quo vehementiùs retinenda erat, studiosiùsque adaugenda. Ea tempestate populus romanus maxime miserabilis mihi visus fuit. Superioribus temporibus nullas ad te litteras scripsi. Eo biduo de compositione actum est. Hodierno die plura sum dicturus. Tertio die abs te ad Alyciam accesseramus. Sed milites brevi dilapsi

(1) El *quando* que significa *en que tiempo*, rige ablativo con la preposicion *in* oculta y se traduce espresamente con la preposicion *en* y algunas veces sin ella.

(2) Esta parábola de Jesucristo no es un modelo de estilo latino, sino de moral perfecta y sublime que deben aprender los niños para moderar su natural soberbia. Léase ademas el *compendio del Catecismo explicado*.

sunt. Eo biennio nihil actum est. Superioribus diebus munitiones erant perfectæ. Tum res ita sese habebant. Roma olim, adepta libertate, scientiis et artibus floruit. Superioribus temporibus majores nostri imperium facile per virtutem obtinebant. Anno quadragesimo quarto regni sui Augustus diem obiit supremum.

ABLATIVO DE MODO, INSTRUMENTO,

CAUSA, ESCESO. (1).

Consul locutus est sumissa oratione, ut debebat, de pace. Cùm diversa sint genera causarum, necesse est in unoquoque dispari ratione incipere. Homines omnia administrabant, non ratione, sed viribus corporis. Magna ei erat facultas studio & disciplinâ comparata. Hoc comparatur non modò labore & exercitatione, sed etiam quodam artificio. Ille, qui ipsis hominibus antecellit eo, quo homines præstant belluis, aliquam gloriam adeptus fuit. Multi cuperent excellere pulchritudine & viribus. Homines ducuntur dignitate & benevolentia. Male se res habet, cùm id, quod virtute obtinendum est, pecunia lentatur. Plures fame, quàm ferro periere. Præ gaudio ubi sim, nescio.

(1) El ablativo de instrumento, causa, esceso é igualdad es regido de las competentes preposiciones y se traduce con las de ablativo que hagan mejor sentido.

Loqui non possum præ ira, præ mœrore, præ metu. P. Sulla lora omnia gladio rupit. Consilio meo opibusque iuvabo te. Nemini cedis nobilitate & virtute. Natu maximus ita locutus est. Magno cum metu Volcatium excepi. Cum magno dolore animi et jure illum plectis. Valetudinis causâ multi in hæc loca conveniunt. Armis vobiscum dimicaturi sumus. Summâ æquitate constitui res debent. Pari felicitate res cæteræ sunt gerendæ. Decium Brutum neque consilio, neque armis superare poteramus. Is nemini equiti romano splendore et dignitate cedit. Sapientissimus quisque æquissimo animo moritur. Te consolari nullo modo possum. Italia ipsam urbem dignitate æquipararet, utilitate superaret. Nostri milites furorem fortitudine, audaciâ virtute superarunt. Antonius eloquentia Demosthenem superavit. Tabellarius tuus me præ cæteris et colit et observat. Philida amo ante alias.

REGLA DEL PRECIO. (1)

Potestas virtute emitur. Nulla res gravius

(1) Los casos tanto de precio determinado como indeterminado se traducen con las preposiciones *en* ó *a* que indiquen el precio ó estima. *Emo aut æstimo pallium tanti*; en ó á tanto estimo la capa. El indeterminado se usa mas frecuentemente en genitivo *tanti*, *maximi*, *pluris*, mejor que *tanto*, *maximo*, *plurimo*.

constat, quàm quæ precibus empta est. Ego spem pretio non emo. Emit homo cupidus et lucuples tanti, quanti Pythius voluit.

Nonnulli emunt denario, quod est pluris mille denariorum. Vendidi domum quadringentis sextertiis. Emi viginti assibus librum, qui erat triginta drachmis. Equus hic stetit mihi mille sextertiis, sed pluris aestimatur. ; Quanti emisti cultellum? Duobus denariis. Servius emit domum minoris, quàm potuisset. Virtutes aestimandæ sunt pluris, quàm pecunia. Nulla vis auri atque argenti aestimanda est pluris virtute. Parvi pendis divitias. Vellem, ut me tanti faceres, quanti ego omnes tuos facio. Multo sanguine ac vulneribus ea Pænis victoria stetit. Quàm minimo queas, redime te. ; Quanti emisti domum eam? Vili. Via nota nulli constitit magno. Expediit mihi, domum venire quàm plurimo. Nihili te aestimo. Tuas minas hujus non facio. Aestimo te nauci, pili, assis &. In bello ejus opera magni fuit. Hæc domus fuit mihi mille drachmis.

Habetis unius civitatis firmum auxilium, amissum ac venditum pretio. Cur igitur Metello campum ita magno vendidisti? Quæro num ipse excogitare posset, quemadmodum plurimo venderet. Vendo meum patrimonium non pluris quàm cæteri fortasse etiam minoris, cum major est copia.

USO DE ALGUNAS CONJUNCIONES. (1)

Lego grammaticam & rethoricam. Gloria atque imperium erat nobis. Prætores quæstoresque erant Romæ. Ego verò miror. Tu autem odisti me. Loquere, libentèr enim audio te. Igitur ea dicemus. Ergo herus meo damno auctus est. Vos itaque, adolescentes, horror. Habes igitur, Tubero, confitentem reum. Ut tu bonus, ita alii improbi sunt. Nosti, ut egerimus extremam noctem inter falsa gaudia. Verùm ne post culpam conferas odium in me. Tu ne cede malis. Næ isti vehementèr errant. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. Ut primùm potestas data est augendæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi in te ornando. Teque, tuique similes, tibi que charos et aspernor et aversor; nec timeo minas, quas jactas, nec terrent me pericula, quæ denuncias.

Diomedon Cyzinus rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrumpendum suscepit. Venit ergo Thebas cum magno auri pondere, & per Micytum adolescentulum Epaminondæ carissimum, quem quinque talentis corrupebat, causam adventus sui ostendit. At ille Dio-

(1) Las conjunciones latinas se traducen con las correspondientes castellanas. (a)

(a) Las conjunciones producen un estilo gracioso y ligero. *Tantum series juncturaque pollet.* Horat.

medonti: *Nihil, inquit, opus pecunia est. Nam si ea Rex vult, quæ Thebanis sint utilia, gratis facere sum paratus; sin autem contraria, non habet auri neque argenti satis: Namque orbis terrarum divitias accipere nolim pro abjicienda patriæ caritate. Te, qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror: tibi que ignosco. Sed egredere properè, ne alios corrumpas, cum me non potueris. Tu, Nicythe, argentum huic redde. Quod nisi confestim facis, ego te tradam magistratui.*

Paupertatem verò adeò facilè perpressus est Epaminondas, ut de republica nihil præter gloriam ceperit; & amicorum facultatibus, non ad suam, sed ad aliorum paupertatem sublevandam, usus sit. Nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut viri probi virgo nubilis propter paupertatem collocari non posset; amicorum consilium habebat, ab iisque postulabat atque impetrabat, ut pro suis quisque facultatibus conferret ad conficiendam pecuniæ summam, qua opus esset.

3. Etsi sæpe exercitibus præfuit, summosque magistratus gessit Phocion Atheniensis, fuit tamen perpetuò pauper, nec ditior fieri voluit, cum facilè posset. Atulerant ei legati Philippi Macedonum regis magnam pecuniæ vim. Quam quia magno animo repudiabat, eum admonuerunt, ut, si ipse pecunia facilè careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile futurum esset in summa paupertate

paternam gloriam tueri. His ille, *Si mei similes, inquit, erunt filii, idem hic agellus eos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit; sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali, augetique luxuriam.*

USO DE ALGUNAS INTERJECCIONES. (1)

O vir fortis! fiduciam habes temerariam. O spem fallacem! O me perditum! O generis paterni oblite, materni vix memor! Heu me infelicem! O me miserum! Heu mihi! nequeo quin fleam. Proh sancte Júpiter! Proh dolor! Proh Dii immortales! Hei mihi misero! Væ tibi, cauidice! O frater, frater, quid ego nunc te laudem! O tempora, ó mores! O audaciam! etiam is me ultrò accusatum advenit. ¡O fortunate puer, fortunatamque rempublicam! O vetitæ sceleratæ libidinis auctor! Væ tibi! Væ capiti tuo! Júpiter magne; ó scelestum atque audacem hominem! O gratam famam biduo ante victoriam! O fortunate adulescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris!

(1) Las interjecciones por sí no rigen caso alguno: el caso á que se juntan, viene regido de un verbo oculto. *O, Heu y Proh* se unen á nominativo, acusativo y vocativo. *Hei y Væ* solo á dativo y se traducen por las interjecciones españolas.

Personam tragicam fortè Vulpes viderat.
; O quanta species! inquit; cerebrum non habet.
; O suavis anima! quale in te dicam bonum
Antehac fuisse tales cum sint reliquiæ!

; Hei mihi! quam celeri micuerunt nubila flam-
mâ!

Quantus ab æthereo personat axe fragor!

SINTAXIS FIGURADA.

LA SINTAXIS FIGURADA no es opuesta á la natural, porque ambas tienen un mismo objeto. Se llama FIGURADA, porque la inversión que dá al lenguaje, es de una figura particular, cuyas formas y modos son el *hipérbaton*, *thmesis*, *anástrofe*, *paréntesis*, *enálage*, y los *modismos*, á saber: el *arcaísmo*, *grecismo* y *hebraísmo*.

HIPÉRBATON. (1)

Omniun regnorum et populorum felicitas, tùm maximè reipublicæ christianæ salus à recta juventutis institutione pendet, quæ quidem rudes adhuc animos ad humanitatem flectit; steriles alioquin et infructuosos reipublicæ idoneos et utiles reddit; Dei cultum, in parentes et patriam pietatem, erga magistratus reverentiam et obedientiam promovet.

(1) El hipérbaton es una figura que invirtiendo el orden natural de las palabras, le presenta con un artificio que agrada al oído. *Omniun populorum felicitas* es mas sonoro que *felicitas populorum omnium*. Se traduce formando el órden lógico y natural de las ideas, ó como vulgarmente se dice, el régimen gramatical.

Vir sapiens nostras ambitiones, levitatesque contemnet, honoresque populi repudiabit. Num igitur ignobilitas aut humilitas aut etiam popularis offensio sapientem beatum esse prohibebit? Quomodo igitur jucunda vita potest esse, à qua absit prudentia? absit moderatio?

Profectò mors tum æquissimo animo appetitur, cum suis se rectè factis vita occidens consolari potest. Nemo parum diu vixit, qui virtutis functus est munere. Quare se ipsa ratio minùs perficit ut mortem negligamus: at vita acta perficiat, ut satis superbe nobis vixisse videamur.

Cum sapientissimus esset Socrates, sanctissimèque vixisset; ita in iudicio capitis pro se dixit ut non suplex aut reus, sed magister aut dominus iudicum esse videretur.

THMESIS. (1)

Catilinam vidimus hominem cujus rei libet simulatorem ac dissimulatorem. Lepidus aiebat se reipublicæ satis esse facturum. Is ne cum Q. quidem Cicerone voluit ire in Asiam. Romani olim defendere se remque publicam curabant. Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes. Per mihi gratum erit, si id

(1) Thmesis es cuando se divide una dición poniendo otra en medio: *per mihi gratum* en lugar de *pergratum mihi*. Se traduce poniendo la dición partida.

curaris. Quo te cumque rapiant affectus, dominabuntur. Res vero publica magno in periculo versabatur. Lentulus magno te orabat opere, ut sibi ignosceres. Quam rem cumque gesseris, gloriam consequere. Miraris, cum tu argento post omnia ponas. Talis est avaritia, quæ pessum plures dat, deditque viros. Unus enim quisque nobis satis jam fecit. Pausanias omnia prius expertus est, quàm dixit. Sententiis quidem poetarum non orationes modo sunt refertæ, sed libri etiam philosophorum. Eloquëntia est munus non ingenii solùm, sed laterum etiam & virium.

ANÁSTROFE. (1)

Mecum ipse reputo te infelicem fore. ¿ Qui cum loquitur filius? Tecum. Facultatem habiturus sis nobiscum et cum omnibus tuis vivendi. Tulliam adhuc mecum teneo. Adsunt milites, quibuscum Cesar prælium commiserat. Nobiscum sædera inita sunt. Plures enim fortasse nobiscum erunt. Magna tecum mihi semper fuit amicitia. Paululum da mihi operæ, Cicero, sed amor voluntatisque conjunctio plus habet suavitatis, neque repeto pro illa quidquam à te pretii.

(1) Anástrofe es una figura, por la que las palabras regidas se ponen antes que las regentes. En español las regidas se traducen despues de las regentes en el orden natural.

PARENTHESIS. (1)

Igitur initio reges (nam in terris nomen imperii id primum fuit) diversi, pars ingenium, alii corpus exercebant; etiam tum vita hominum sine cupiditate agitabatur: sua cuique satis placebant.

Pompejus, quotiescumque me videt (videt autem sæpissimè) gratias tibi agit singulares. Sed (mihi crede) etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis; nobilitatem vero et dignitatem hominum (quantum ei res & ipsius causa concedit) amplectitur. Illustrabit (mihi crede) tuam amplitudinem hominum injuria. Nemo doctus umquam (multa autem de hoc genere scripta sunt) mutationem consilii inconstantiam esse dixit. Nihil est (ne dubites) virtute nobilius aut dignius. Sedulitas tua (ut spero) et mihi et reipublicæ tulit fructum. Tu, si dies, noctesque memineris (quod te facere certó scio) quantam rem gesseris, non obliviscere profectó, quantæ tibi etiam nunc gerendæ sint. Si quid erit ocúltius et (ut scribis) reconditum meorum aliquem mittam, quó fidelius ad te litteræ perferantur. Vale.

Titire, dum redeo, (brevis est via) pasce capellas.

(1) El paréntesis sirve para añadir alguna palabra ú oracion que para ratificar el pensamiento principal se interpone en medio de las palabras que la enuncian. Se traduce principalmente antes ó despues del pensamiento principal.

ELIPSE. (1)

Ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos capere carcer non possit. Ne multa: filius victus fuit, in Asiam militatum abiit, tres jam menses abest. Jugurtha interim nostros premere, suos hortari, praelium restituere, omnibus modis rem administrare. Futurum spero, ut me propediem videas. Acriter pugnatum, quindecim millia hostium cæsa; ex nostris non amplius ducenti interfecti. Primo statim conspectu contempta paucitas, et sibi quisque praelium deposcere. Quatuordecim naves longæ brevi factæ; præterea magna vis hominum scripta, paullo post hostes fussi. Qui ubi primum adolevit, equitare, jaculari, cursu cum æqualibus certare, et cum omnibus gloria anteiret, omnibus tamen carus esse. Ad hoc pleraque tempora in venando agere: leonem atque alias feras primus aut imprimis ferire: plurimum facere et minimum ipse de se loqui. Igitur imperator omnes res asperas per Jugurtham agere, in amicis habere, magisque eum in dies amplecti. Jugurtha tametsi regem ficta locutum intelligebat; tamen pro tempore benignè respondit. Hostis à latere: vos amici procul; spes omnis in armis est. Ubi ad

(1) La elipse se comete cuando faltan palabras que fácilmente se sobreentienden. Se traduce supliendo las palabras ocultas.

Dianæ veneris, ventum jam erat ad Vestæ, quod abest bidui (id est, itinere).

ZEUGMA. (1)

Cúm imperatores legiones inter se divisissent, prima et quarta Minutio, secunda et tertia Fabio evenerunt. Lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat. Oderunt hilarem tristes, tristem jocosum, sedatum celeres, agilem remissi. Enumerat miles vulnera, pastor oves. Nostram fidem omnes, amore tui absentis nos tantummodo cognoscemus. Hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiare, stultissimos prudentissimis ebrios sobriis, dormientes vigilantibus. Obsequium amicos, veritas odium parit. Ubi pro labore desidia, pro continentia & æquitate libido atque superbia invasere, fortuna simul cum moribus immutatur. Igitur talibus viris non labor insolitus, non locus ullus asper aut arduus erat, non armatus hostis formidolosus. Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionisius, Syracusas Apolloncrates. Postquam divitiæ honori esse cœperunt, eas gloria, imperium, potentia sequebatur. Hebescere virtus, paupertas probro haberi, innocentia pro malevolentia duci cœpit,

(1) La zeugma sirve para completar la oracion, tomando palabras de la inmediata. Se traduce repitiendo las palabras que por elegancia están ocultas en cada regla.

Importunitas & inhumanitas omni ætati molesta est. Eodem tempore Imperator Syriæ regnum terruit, Ægypti texit. Non locus virum, sed. vir locum honestat. Quicumque vult esse continens, potest. Demetrius pergit ad urbem, quò pater luus. Tàm deest avaro quod habet, quàm quod non habet. Non solum nobis nati sumus, sed etiam amicis & patriæ. Socrates iudicatus est sapiens, Aristides iustus. Ille mihi nec nocuit unquam, nec profuit. Est magis amicus tibi, quàm mihi. Talis est hic, qualis ille. Ptolomeus plurimas urbes, Alexander maximas cepit.

Mulciber in Trojam, pro Troja Stabat Apollo.
Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.

PROLEPSIS. (1)

Homines diversa faciunt multa, pars corpus excolit, pars animum.

Exercitus hostium duo, unus ab urbe, alter à Gallia, obstabant. Imperatores duo præerant, alter Galliæ Narbonensi, alter vero Hispaniæ Citeriori. Duo imperatores provincias regabant: Flavianus Pannoniam, Pompejus Dal-

(1) La prolepsis contiene las partes de otras dos oraciones. La prolepsis necesita siempre tres oraciones, la zeugma dos y la elipse puede consistir en una. Para traducir la prolepsis, es necesario desha-cerla, repitiendo las partes que faltan en las otras dos oraciones.

matiam tenebant. Uterque consilium perficere conabatur, Cæsar Pompeji castra oppugnabat, Pompejus Cæsar's milites dispersos adoriri cœpit. Tenere uterque propositum videbatur: Cæsar, ut nisi coactus prælium non committeret, ille, ut opera Cæsar's impediret. Diversa sibi consilia capiunt; Cæsar, ut quàm primum se cum Antonio conjungeret; Pompejus, ut venientibus in itinere se opponeret. Uterque eorum ex castris exercitum adducunt: Pompejus clam et noctu: Cæsar palam atque interdium. Magna vi uterque utebatur, Cæsar ut quàm primum angustissimè Pompejum contineret; Pompejus, ut quàm plurimos colles quàm maximo exercitu occuparet. Cepere captivos partim integros, partim saucios. Jugurtha strenuus erat vir et bonus consilio, quorum alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem plerumque afferre solet. Ejiciuntur duo, quos improbi videre non poterant, alter per honorem turpissimum, alter per honestissimam calamitatem. Illi, sua quisque hiberna, repeterunt. Curam equitum Paulinus, peditum Celsus sumpserunt. Nacti sunt vacuas ab imperio, Sardiniam Valerius, Curio Siciliam. Quicumque per illa tempora rempublicam agitavere, honestissimis nominibus, alii, sicuti jura populi defenderent, pars, quo senati auctoritas maxima foret, bonum publicum simulantes, quisque pro sua potentia certabant. Idem facit plebs, pars edocti ab nobilitate, alii studio rerum incitati. Cœpere se quisque extollere magis ac magis.

PLEONASMO. (1)

Jugurthæ tui bello Numantino longè maxima virtus fuit. Illud vereor, ne vos privata regis Jugurthæ amicitia corrumpat. Torquatus dicebat, sese tamen amore fraterno et existimatione vulgi commoveri. Dux longè prestantissimus quàm maximas hostium copias fudit. Pompejus prælio dimicare noluerat. Hisce auribus totam rem egomet audivi. Homo perquam audacissimus ad interficiendos quatuor hostes sese paratum esse predicabat. Tutemet ipse mirabere, cum rem videas. Ego vero illud affirmo, nullam esse posse utilitatem nisi cum honestate conjunctam. Exploratores à Cæsare missi affirmant quidem certè, insidias profecto esse. Tu vero istud negotium expadies. In ejusmodi re, mea quidem sententia, nulla mora esse debet. Mors est optimo cuique longè commodissima. Admisisti crimen idque gravissimum. Verumenimvero is mihi demum vivere videtur, qui virtutem assiduè colit. Urbs erat totius regionis longe opulentissima. Quot et quantæ istum senem circumveniunt calamitates! Illamcine mulierem alere cum tanta

(1) El pleonasma admite palabras que sin incurrir en una redundancia desagradable, den aire y gala al discurso. Debe traducirse procurando omitir el pleonæsmo en español, porque sobre ser un ripio, desluciría la gracia del pleonasmus latino.

familia! Heus stulte, siccine mihi interloquere? Hiccine tibi vivendi mos est? Tunc temporis res aliter sese habebant. ¡Ubinam gentium hujusmodi leges latæ sunt? Nesciebam ubi terrarum esses. Eo dementia pervenisti, ut nihil consideratè agas. Huc malorum ventum est, ut nihil jam solatii relinquatur. Accipies igitur hoc parvum opusculum. Finem dedi ore loquendi. Omnibus his de casibus debes istam molestiam quàm levissimè ferre. Ego met ipse longè tristissima perpessus sum.

SILEPSIS. (1)

¿Ubi est ille scelus qui me perdidit? Capti à Jugurtha, pars in carcerem acti, pars bestiis objecti. ¿Quid turbæ est apud forum? ¿Quid illic hominum litigant? Capita conjurationis virgis cæsi. Latium Capuaque multati sunt. Dedi catenis fatale monstrum, quæ fortiter perire maluit. Hæc sunt duo importuna prodigia, quos numquam pertimescere debemus. Non tanta multitudo lapides ac tela com-

(1) La silepsis toma igualmente palabras de la oracion inmediata para hacer perfecto el sentido, mudando el género, número y atributos. Para traducir esta figura, unas veces conviene conservarla en español y otras veces deshacerla. El mérito de la silepsis se destruye, si llega á perder los primores del arte que naturalmente la adornan. *In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.* Hor. La silepsis sin arte es un vicio de lenguaje.

jiciebant. Fiat quod uterque jubemus. Pharnabazus cum fratre victi traduntur. Quoties autem edixi tibi, ut caveres, neuter ad me iretis cum querimonia. Ad regem voces fratris uterque ferunt. Vos separatim sibi quisque consilium capitis. Tres illi tota fuere domus. Inde uterque in castra discedunt. Mihi pater et mater jam pridem mortui sunt. Maxima pars vulnerati aut occisi veniebant. Jacitamus jam pridem omnis te Roma beatum. Pro se quisque grates agebant. Verum curemus æquam uterque partem. Suae quisque legioni honorem quærebant. Splendidissimus quisque securitati consulebant. Pars triumphos suos ostentantes, magna pars vulnerati aut occisi. Eorum magna pars, uli jussum erat, adducti, sed opulentissima civitas vulnerati. (1)

ENALAGE. (2)

Amare est hominum. Virtus est vitium fugere. Fortitudinem in omnibus miseriis et constantiam habeas. Tu si hic sis, aliter sentias. Pergratum mihi feceris, si Quintum fratrem meum eo numero habebis, quo me.

(1) *Esta gente á donde los llevan, van de por fuerza.* Graciosa silepsis de nuestro idioma.

(2) La enálage consiste en que una parte de la oracion se pone por otra ó cuando se pone un modo, un tiempo, un caso por otro. Se traduce en el tiempo que exija el sentido y el pensamiento en español, sin atenerse al mecanismo de la figura.

Quid agam? adeamne ad eum & cum eo injuriam expostulem? Haud istud dicas, si cognoveris vel me vel amicos meos. Idem velle ac nolle amicitia firma est, Tu etiam atque etiam cura ut valeas, litterasque ad me mittas, quotiescumque habebis cui des. Si id non facis, ego quod in te facere sit dignum, invenero. Pulcrum est benefacere reipublicæ, haud absurdum benedicere. Pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere avaritia docuit.

DE LOS MODISMOS. (1)

ARCAISMO. (2)

Quidquid sine sanguine civium ulcisci nequitur, jure factum sit. Quid tamen explevi, nulla ratione potestur. Non parvam rem ordibor. Hanc sibi rem præsidio sperant futurum. Nimis me indulgeo.

(1) Estos son resabios ó locuciones viciosas usadas por la plebe y contrarias al índole de la lengua latina. Asi dice Ciceron que la lengua griega y la latina se contaminaban con el lenguaje de los idiotas. *Confluxerunt enim in Athenas et in hanc civitatem multi inquinatè loquentes.* Cic. pro orat.

(2) El arcaismo es una locucion viciosa y contraria á la sintaxis latina que tomaron los del populacho, y que eran traídas por los aldeanos de la Archaya: asi como los solecismos eran toscas locuciones de la plebe de la ciudad de Solos, que pertenecian á una tribu de bárbaros.

GRECISMO. (1)

Cui ne ullus pæne certavit. Dum novus est, etiam cœpto pugnemus amori. Desine curarum. Agrestium regnavit populorum. Nec meminī, lætorve laborum. Sunt, quos pulverem olympicum collegisse juvat. Abstine irarum.

HEBRAISMO. (2)

Castigans castigavit me Dominus. Plorans ploravit in nocte. Multiplicans multiplicabo semen tuum.

GRADO SUPERLATIVO

POR LA ADICION DE UN GENITIVO.

Rex regum, id est, potentissimus. Servus servorum, mancipium vilissimum. Princeps principum.... supremus Rex. Sancta sanctorum.... locus sanctissimus. Vanitas vanitatum... res vanissima.

(1) Las Musas griegas se trasladaron á los Liceos y Teatros de Roma. Con este motivo la lengua latina conserva muchos vestigios de la griega.

(2) Este es una version literal de locuciones hebreas en latinas. He colocado los ejemplos de los *modismos* ó locuciones contrarias al índole de la lengua latina, para que se conozcan, no para que se imiten.

SUPERLATIVO ABSTRACTO.

Ego sum veritas, id est, verissimus. *El tiempo presente le toman los Hebreos por el pretérito, así como los Latinos por elegancia.*
Dormiens silerem cum regibus, qui ædificant.
Hierusalem quæ ædificatur ut civitas. Dispersi eos per regna, quæ nesciunt.

EL PRESENTE POR FUTURO.

Accedite ad me, et illuminamini. (1)

(1) Las demas que se llaman figuras de sintaxis son solo nombres exóticos, esto es, voces ridiculas y propias de la insulsa nimiedad de los gramáticos que corren tras de nombres pomposos y se dejan llevar de fruslerias y vagatelas.

Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.
Hor.

SUCINTA COLECCION

DE

versos armoniosos y sencillos

PARA

INSPIRAR A LOS NIÑOS

EL GUSTO

DE LA POESIA LATINA

Y

FACILITAR EL CONOCIMIENTO

DEL

ESTILO Y LENGUAJE

DEL VERSO.

ADVERTENCIA.

Los hombres en su primera sencillez fueron naturalmente poetas; sus leyes, su religion, sus historias se cantaban en verso. La primera poesia, por lo mismo que es muy sencilla y carece de los adornos de la prosa, no admite figuras é inversiones muy dificiles. Nuestros abuelos cantaban historias y romances en verso, aun antes que el lenguaje se hubiese formado, es decir, perfeccionado: tenian *bardos y trovadores*, asi como los griegos tuvieron *rapsodistas*. Cuando las costumbres se afinan, resplandecen y campean hasta lo sumo la poesia y las artes: tal fue en Grecia el siglo de Pericles ilustrado por los Sófoeles, los Euripides y los Fidias; tal fué en Roma el de César y Augusto que vió florecer á Ciceron, Virgilio y Quinto Horacio Flaco.

He escogido aquella poesia de la lengua latina que, además de ser muy elegante y perfeccionada, imita la sencillez de las primeras edades.

La poesia tiene inversiones, voces y adornos propios y no admite las galas del prosaismo, como son las conjunciones, fórmulas de transicion y frases de sabor prosáico aunque brillantes en sí mismas; pero tiene arcaismos, figuras y reticencias que excluye del todo la prosa. El mecanismo del verso, como que admite solo proporciones simétricas de cierta figura y cadencia, no puede acomodarse al tono suelto y libre de la prosa, como se puede observar en estos *trozos escogidos*.

1.º

DEL ORIGEN DEL MUNDO. (1)

Ante mare & terras et, quod tegit omnia, cœ-
lum

Unus erat toto naturæ vultus in orbe.

Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan:

Nec nova crescendo reparabat cornua Phebe.

Quâque erat et tellus, illic et pondus et aer.

Hanc Deus et melior litem natura (2) diremit,

Nam cœlo terras, et terris abscidit undas,

Et liquidum spisso secrevit ab aere cœlum.

2.º

DE LAS PRIMERAS EDADES.

Ver erat æternum, placidique tepentibus (3)
auris

Mulcebant Zephiri natos sine semine flores.

(1) *Ovidio hace la descripción del mundo en hermosa y sencilla poesía según la doctrina de la filosofía antigua. El verso imita la prosa familiar. El Compendio del Catecismo explicado enseña á los niños con mas exactitud la doctrina relativa á la creacion del mundo.*

(2) *Natura melior: la naturaleza, obedeciendo á Dios, era poderosa; formaba el orden regular de las estaciones, deleitaba con su grande armonía y daba frutos espontáneos y agradables.*

(3) *Tepentibus auris: con el calor de los venticitos ó aircillos suaves.*

Mox etiam frugis tellus inarata ferebat.
Nec renovatus ager gravidis canebat aristis.
Flumina jam lactis jam flumina nectaris ibant,
Flavaque de viridi stillabant illice mella.
Jupiter antiqui contraxit tempora veris,
Perque hyemes æstusque, et inequales autum-
nos,
Et breve ver spatiis exegit quatuor annum.
Victa jacet pietas et virgo, cæde madentes
Ultima cœlestum terras Astræa reliquit.

3.º

DE LAS PARTES DEL AÑO. (1)

Poma dat autumnus, formosa est messibus æs-
tas,
Ver prævet flores, igne levatur hyems.
Temporibus certis maturam rusticus uvam
Colligit, et nudo sub pede musta fluunt.
Temporibus certis desectas alligat herbas,
Et tonsam raro pectine vertit humum.
Vel tu venandi studium colle: sæpè recessit
Júpiter à Phœbi victa sorore Vénus.
¿Quæ tibi causa fugæ? non híc nova Troja re-
surgit.
Non aliquis socios Rhæsus ad arma vocat.

(1) Estos versos del delicado *Ovidio* reúnen las dotes de la buena poesía latina, naturalidad y armonía, versificación dulce, objetos pintorescos, riquezas de imágenes, finura de estilo, claridad y asombrosa sencillez.

Ne properes, oro: spatium pro munere poseo,
¿Quid minus optari per mea vota potest?

4.º

DE LAS FRUTAS.

Dum bene dives ager, dum rami pondere na-
tant,

Afferat in calato rustica dona puer.

Afferat aut uvas, aut quas Amaryllis amabat,

Et nunc castaneas, nunc amat illa nuces.

Qui modò celabas monitu tua crimina nostro,

Flecte iter, et monitu detege furta nostro.

Illa Machaonios superant medicamina succos,

His, ubi peccaris, (1) restituendus eris.

5.º

DE LOS JUEGOS INOCENTES.

Et puer es, nec te quicquam nisi ludere oportet,

Lude, decent animos mollia regna (2) tuos.

Tu cole maternas, tuto quibus utimur, artes,

Dulcia mendaci gaudia finge ludo.

Aspice curvatos pomorum pondere ramos,

Ut sua, quod peperit, vix ferat arbor onus.

Aspice labentes jucundo murmure rivos,

(1) *Ubi peccaris*: cuando hayas hecho algun es-
ceso en comer.

(2) *Regna mollia*: sencillas diversiones.

Aspice tondentes fertile gramen oves.
Ecce petunt rupes, præruptaque saxa capellæ,
Ut referant hædis ubera plena suis.
Pastor inæquali modulatur arundine carmen,
Nec desunt comites, sedula turba, canes.

6.º

DE LA AGRICULTURA Y DEL CAMPO.

Pagus agat festum, pagum lustrate coloni,
Et date paganis annua liba focis.
Officium commune Ceres et Terra tuentur,
Hæc præbet causam frugibus, illa locum.
Frugibus inmensis avidos saliate colonos,
Ut capiant cultûs præmia digna sui. (1)
Vos date perpetuos teneris sementibus auctus,
Nec nova per gelidas herba sit usta nives.
Cum serimus, cœlum ventis aperite serenis,
Cum latet, æthereâ spargite semen aquâ.

7.º

DE LA CODICIA DE LAS HORMIGAS
Y DE LOS LABRADORES.

Vos quoque subjectis formicæ parcite granis,
Post messem prædæ copia major erit.
Hæc ego pro vobis, hæc vos optate coloni,

(1) *Cultûs sui*: de su cultivo, de sus afanes y sudores.

Efficiatque ratas utraque diva precæs.
Bella diu tenere viros: erat aptior ensis
Vomere, cedebat taurus arator equo.
Sub iuga bos veniat, sub terras semen aratas,
Pax Cererem nutrit, pacis alumna Ceres.

8.º

DE LA NUEZ. (1)

¡O ego!, cum longæ venerunt tædia vitæ,
Optavi quoties arida facta mori!
Optavi quoties aut cæco turbine verti,
Aut valido missi fulminis igne peti!
Atque utinam subitæ raperent mea poma pro-
cellæ.
Vel possent fructus excutere ipsa meos.
Sic ubi detracta est à te tibi causa pericli,
Quod superest, tutum, Pontice Castor, habes.
¿Quid tunc animi est, cum sumit tela viator,
Atque oculis plagæ destinat ante locum?
Si merui, videorque nocens, excidite ferro,
Nostraque fumosis urite membra focis.
Si merui, videorque nocens, imponite flammæ,
Et liceat miseræ dedecus esse semel.
Si nec cur urar, nec cur excidar, habetis,
Pareite: sic cœptum perficiatis iter.

(1) Solo el genio festivo y chistoso de *Ovidio* hubiera producido unos versos tan sencillos, graciosos y bien contruidos para divertir á los niños é inspirarles el gusto de la poesía latina en este género.

DE LOS VICIOS MAS PERNICIOSOS.

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore,
Uno namque modo vina, Venusque nocent.
Ut Venus enerbat vires: sic copia Bacchi,
Et tentat gressus, debilitatque pedes.
Multos cæcus amor cogit secreta fateri:
Arcanum demens delegit ebrietas.
Bellum sæpe parit ferus exitiale Cupido:
Sæpe manus itidem Bachus ad arma vocat.
Perdedit horrendo Trojam Venus improba bello:
At Lapithas bello perdis, Iacche, gravi.
Denique cum mentes hominum furiavit uterque,
Et pudor, & probitas, & metus omnis abest.

LA ESCESIVA COMPOSTURA

DEL CUERPO DESPIERTA LAS MALAS PASIONES DEL
CORAZON.

Non ego nequitiã socialia fœdera rumpam:
Fama (vellita quæras) crimine nostra vacat.
Venit amor gravius, quo serius: urimur intus
Vrimur, et cæcum pectora vulous habent.
Scilicet ut teneros lædunt juga prima juveneos,
Frænâque vix patitur de grege captus equus;
Sic male, vixque subit primos rude pectus a-
mores.

Sarcinaque hæc animo non sedet apta meo.
Ars fit, ubi à teneris crimen condiscitur annis.
Quæ venit exacto tempore, pejus amat.
Sint procul à nobis juvenes, ut fæmina, compti:
Fine coli modico forma virilis amat.
Te tuus iste rigor, positique sine arte capilli,
Et levis egregio pulvis in ore decet.
Sed bene consuluit casto Deus æquus amori:
Ipse timor pretium corpore majus habet.

11.

LA LECTURA, LA MÚSICA

Y LOS CUIDADOS DOMÉSTICOS QUITAN EL DESEO DE
ILÍCITOS Y FALSOS PLACERES.

Totius est fovisse torum, legisse libellos,
Threiciam digitis increpuisse lyram.
At si vanà ferunt volucres mea dicta procel-
læ; (1)
Æqua tamen puppi sit Galatea tuæ.
Tum mare in hæc majus proclinet littora Nereus;
Hûc venti spectent: hûc agat Eurus aquas.
Ipsa roges, Zephyri veniant in lintea (2) soli:
Ipsa tuâ moveas turgida vela manu.
Induat adversis contraria pectora telis
Miles, et æternum sanguine nomen emat.
Quærat avarus opes, et quæ lassarit arando

(1) PROCELLE VOLUCRES *los aires veloces*. Aquí se pinta la vida humana como un mar borrascoso.

(2) LINTEA *los lienzos de la nave*.

Æquora, perjuro naufragus ore bibat. (1)
Primus ego aspiciam notam de littore pinum, (2)
Et dicam, nostros advehit illa Deos.
Atque aliquis nostro lacrimans in funere dicat:
Conveniens vitæ mors fuit ista suæ.
Et quispiam pia thura focis imponere curet;
Gratia sic minimo magna labore venit.

12.

EL EJERCICIO INOCENTE DE LA CAZA
Y LAS DISTRACCIONES DEL CAMPO RETRAEN EL
ÁNIMO DE INJUSTOS PROPÓSITOS.

Ille ego musarum purus Phœbique sacerdos
Ad rigidas canto carmen inane fores.
Sed jam pompa venit: linguis, animisque fa-
vete:
Tempus adest plausûs: aurea pompa venit.
Plaudite Neptuno, nimiùm qui creditis undis:
Nil mihi cum pelago: me mea terra tenet.
Plaude tuo Marti miles; nos odimus arma:
Pax juvat, et media pace repertus amor.

(1) *Bibat* el náufrago muere *bebiendo* el agua que le ahoga: esta es armonía imitativa que pinta un suceso real y verdadero, tomando de la naturaleza los principios de la armonía del estilo. Así nuestro HERRERA dice:

La abeja *susurrando*.

El trueno horrisonante *retumbando*.

(2) PINUM (sinedoque) la nave.

Auguribus Phœbeus: Phœbe (1) venantibus ad-
sit;

Artifices in te verte Minerva manus.

Ruricolæ Cereri, (2) teneroque assurgite Ba-
cho: (3)

Pollucem pugiles: Castora placet eques.

Ipse sub arboreis vitabam frondibus æstum:

Fronde sub arborea sed tamen æstus erat.

Ecce petens variis immistas floribus herbas

Constitit ante oculos candida vacca meos.

Hûc levibus cornix pennis delapsa per auras

Venit, et in viridi garrula sedit humo.

Rura quoque oblectant animos, studiumque co-
lendi,

Quælibet huic curæ cedere cura potest.

Colla jube domitos oneri supponere tauros,

Sauciet ut duram vomer aduncus humum.

Obrue versatâ Cerealia semina terrâ,

Quæ tibi cum multo fœnore reddat ager.

Nunc leporem pronum catulo sectare sagaci,

Nunc tua frondosis relia tende jugis.

Aut pavidos terre varia formidine cervos,

Aut cadat adversa cuspide fossus aper.

Nocte fatigatum somnus, non cura puellæ

Excipit, et pingui membra quiete levat.

Tu tantum, quamvis firmis retinebere vinclis,

I procul, et longas carpere perge vias. (4)

(1) PHOEBE (metonimia) la luna.

(2) CERERI el pan.

(3) BACHO el vino.

(4) El último distico recomienda el paseo y el ejercicio corporal, base de la robusta salud.

LA OCUPACION CONSTANTE

FORTALECE EL CUERPO Y LOS SENTIDOS Y HACE
ABORRECER LA OLGAZANERIA Y EL VICIO.

Otia si tollas, periere Cupidinis (1) arcus,
Contemlæque jacent et sine luce faces.
Tam Vènus otia amat; qui finem quæris amo-
ris,
Cedat amor rebus; res age: tutus eris.
Temporibus medicina valet: data tempore pro-
sunt,
Et data non apto tempore vina nocent.
Quin etiam accendas vitia, irritesque vetando,
Temporibus si non agrediare suis,
Principiis obsta: sero medicina paratur.
Cum mala per longas convaluere moras.
Cultus et in ponis succos enmendat acerbos:
Fissaque adoptivas accipit arbor opes.
Prima Ceres docuit turgescere semen in agris,
Falce coloratas subsequitque comas.

(1) Los antiguos suponian que CUPIDO, Dios del amor, tenia arcos y flechas y pintaban al hombre como la víctima de sus iras y enojos. Los Profesores advertirán á los niños que los nombres de aquellas divinidades fabulosas significan ahora por metonimia los vicios ó pasiones que se les atribuian; por ejemplo: VENUS la libiandad ó lujuria, CUPIDO el amor impuro, &c. Tambien se traducen los nombres propios en su misma significacion.

Dum vires annique sinunt tolerare labores,
Jam veniet tacito curva senecta pede.
Vive pius: moriere pius: cole sacra: colentem
Mors gravis à templis in cava busta trahet.

14.

EL ABUSO Y LICENCIA DEL TEATRO Y EL
ESTRAVÍO DE LA POESÍA PERVIERTEN EL CORAZON.

At tanti tibi sit non indulgere theatris;
Dum bene de vacuo pectore cedat amor.
Enervant animos citharæ, lotique, liræque,
Et vox, et numeris brachia mota suis.
Illic assidue fiti saltantur amantes:
Quid caveas actor, quid juvet, arte docet. (1)
Eloquar invitus, teneros ne tange poetas;
Summoveo dotes impius ipse meas.
Callimachum fugito (2): non est inimicus amori:

(1) SAN CIPRIANO daba estas mismas razones, cuando aconsejaba á los reyes que quitasen los teatros ó reformasen los espectáculos de la escena. La corrupcion de Roma vino de la licencia de los teatros y en los pueblos modernos la *censura* reprimia esos excesos. Mas en el dia por desgracia el *romanticismo*, género absurdo y estravagante de nuestros visos dragmaturgos, llegará á pervertir la sociedad, debilitar la moral pública, y degradar el carácter nacional. *Discit &c. facere, dum consuevit videre*, dice SAN CIPRIANO, hablando del peligro de corromperse en el teatro.

(2) CALIMACO, poeta lírico griego, compuso poemas obscenos.

Et cum Callimacho tu quoque Coë (1) nocēs.
Me certe Sapho (2) meliorem fecit amicæ,
Nec rigidos mores. Teia musa dedit.
Carmina quis potuit tutò legisse Tibulli, (3)
Vel tua, cujus opus Cynthia sola fuit?
Quis poterit lecto durus discedere Gallo?
Et mea nescio quid carmina tale sonant.

(1) Coë, poetisa griega, que escribió canciones amorosas muy perjudiciales á las costumbres públicas: estas canciones se cantaban en latin en los teatros de Roma.

(2) SAFO, ERINA, MYRO, MYRTIS, esposa de PINDARO, y CORINA, discípula de MYRTIS, cultivaron las musas griegas, no con tanta pureza como exijía la nobleza y reputacion de su sexo.

(3) TIBULO escribió *elegias amorosas* y no respetó el decoro. Pero MARCIAL puso en sus *epigramas* picantes y oscenos el colmo á la impudencia y desenfreno. El mismo OVIDIO mereció el destierro y la muerte civil por su *arte de amar*. JUVENAL fue castigado por sus *sátiras* de carácter lascivo; y aun el sensato HORACIO FLACO escribió algunas *odas* que no debe leer la juventud. VIRGILIO, espresando aquella tierna sublimidad que forma el espíritu de su poesía, descubria no tan descaradamente el mismo instinto é inclinacion á la liviandad. Los Profesores deben ser cautos y preservar á los jóvenes de los peligros que les cercan en la época de las pasiones, poniendo á su vista (con prudencia y talento) el horrible estrago de los vicios, para que los teman y los aborrezcan.

LA SABIDURIA ES FRUTO DEL TRABAJO,
DE LA APLICACION Y DE LA CONSTANCIA.

Tempore difficiles veniunt ad aratra juvenci.
Tempore lenta pati fræna docentur equi.
Ferrens asiduo consumitur annulus usu:
Interit assidua vomer aduncus humo.
Quid magis est saxo durum? quid mollius unda?
Dura tamen molli saxa cavantur aquâ.
Gutta cavat lapidem non bis, sed sæpè cadendo:
Itaque fit sapiens non bis, sed sæpè legendo.
Nam juvat, et studium famæ mihi crescit honore:
Principio clivi vester anhelat equus.
Tantum se nobis Elegi debere fatentur,
Quantum Virgilio nobile debet opus.
Sed nimium properas: vivam modo, plura dolebis,
Et capiant animi carmina multa mei.
Ecce cibos etiam, medicinæ fungar ut omni
Munere, quos fugias, quosve sequare, dabo. (1)

(1) Esta poesía no solo recrea las pasiones y la imaginación con imágenes y pinturas, sino que ilustra el entendimiento con una doctrina luminosa y eminentemente filosófica y moral. La persuasión y la verdad moral no causan menos encantos que las vivas impresiones del sentimiento ó los retratos risueños de la imaginación. La poesía filosófica hace amable la virtud, agradables las ocupaciones, suaves nuestros deberes y aun dulce la amargura de las penas de esta vida. La poesía filosófica y mo-

LA GLORIA MILITAR CAUSA ENTUSIASMO
Y PRODUCE EL HEROISMO.

Phœbus (1) adest: sonuere lyræ: sonuere pha-
retræ:
Signa deum (2) nosco per sua: Phœbus adest.
Grata ferunt Nymphæ (3) pro salvis dona maritis:

ral conduce á los hombres á la práctica de las acciones saludables, pintando ya los horrores del vicio y de las pasiones desarregladas, ya el encanto y poderoso atractivo de la virtud. Su fin inmediato es persuadir con interés y agradable variedad. La colocacion gramatical de las palabras tiene tal sencillez que cada verso abraza una sentencia filosófica y una oracion clarísima, pero adornada con la armonia y brillo correspondiente.

(1) FEBO *el sol*: se toma por el dia.

(2) DEUM *Febo, el sol*: Dios que se anunciaba con los resplandores de su luz. Los jóvenes apenas pueden traducir los poetas latinos por muy sencillos que sean, sin el auxilio de la *mitología* y el conocimiento profundo de los *tropos*. A este fin pueden y deben leer el *compendio mitológico* del Padre JUYENCIO y los *tropos de Dumarsais* traducidos por D. SANTIAGO GARCÍA Y GARCÍA.

(3) NYMPHÆ *quasi limpharum numina* deidades bienhechoras: aqui se toman ó entienden por *esposas ó mujeres de los guerreros*. La ficcion y adorno poético se emplean tambien en la poesia moral y filosófica.

Illi victa suis Troica fata canunt.
Mirantur justique senes trepidæque puellæ:
Narrantis conjux pendet ab ore viri.
Atque aliquis positâ monstrat fera prælia mensâ:
Pingit et exiguo Pergama tota (1) mero.
Hæc ibat simois, hæc est Sigeia tellus,
Hæc steterat Priami regia (2) celsa senis.
Illic Æacides, illic tendebat Ulyses:
Hæc lacer admissos terruit Hector equos.
Argolici rediere duces: altaria fumant:
Ponitur ad patrios barbara præda Deos.

17.

LA GUERRA CAUSA TEMOR Y DAÑOS,
DESTRUYE LA CONCORDIA PÚBLICA Y QUITA LA
FELICIDAD Y QUETUD DOMÉSTICA.

Scirem ubi pugnares; et tantùm bella timerem:
Et mea cum multis juncta querela foret.
Quid timeam ignoro: limeo tamen omnia demens:
Et patet in curas area lata (3) meas.
At lacrymas sine fine dedi, rupique capillos:

(1) PERGAMA TOTA *las fortalezas y murallas de Troya.*

(2) REGIA CELSA *el soberbio y magnífico palacio del viejo PRIAMO.*

(3) AREA LATA *las grandes y anchas eras roban el cuidado de los labradores en el tiempo de la recolección de frutos. La guerra impide muchas veces el ejercicio de sus afanes y causa los disgustos de los sencillos agricultores.*

Infelix iterum sum mihi visa capi.
An miseros tristis fortuna tenacitér urget?
Nec venit incœptis (1) mollior (2) hora meis?
Tot tamen amissis, te compensavimus unum:
Tu dominus, tu vir, tu mihi frater eras.
Quin etiam fama est, cum crastina fulserit Eos,
Te dare nubiferis linea vela notis.
Si quis quærat, quare pugnare recuses:
Pugna nocet: cithare, noxque, Venusque (3)
juvant.
Di meliùs (4) validoque precor vibrata lacerto
Transeat Hectorem Pelias hastâ latus.
At potiùs serves nostram, tua munera, vitam:
Dum sumus in portu, provehat aura levis. (5)

18.

DE LA VIDA CAMPESTRE Y DE LA PAZ.

In nemus (6) ire libet, pressisque in retia cervis,

(1) INCOEPTIS *proyectos, ocupaciones.*

(2) MOLLIOR HORA *hora mas feliz.*

(3) VENUS *reposo, la dulzura de la tranquilidad y paz doméstica entre los casados.*

(4) DI MELIÛS: (invocacion ó exclamacion poética) *ójala, permita ó quiera Dios que seamos mas felices en lo sucesivo.*

(5) AURA LEVIS (metáfora) significando que la paz sustituya á la guerra y se reanime la agricultura y florezcan las artes.

(6) IN NEMUS agrada ir al bosque ó monte, cojer ciervos con redes é incitar á los lijeros perros á

Hortari celeres per juga summa canes;
Aut tremulum excusso jaculum vibrare lacerto,
Aut in graminea ponere corpus humo.
Sæpe juvat versare leves in pulvere currus
Torquentem (1) frænis ora sequacis equi.
Ista vetus pietas, ævo moritura futuro,
Rustica, Saturno regna tenente, fuit.
Pax aluit vites, & succos condidit uvæ,
Funderet ut nato testa paterna merum.
Pace videns, vomerque nitent; at tristia duri
Militis in tenebris occupat arma situs.
At nobis, pax alma, veni, spicamque teneto,
Perfluat & pomis candidus antè sinus.

correr por las altas cuestas y empinados cotarros. El poeta quiere cautivar la imaginacion del lector con imágenes sensibles y espresiones que manifiestan hechos agradables y ciertos.

(1) TORQUENTEM gusta al que tiene las riendas de un caballo brioso dar con ligereza algunas carreras por el polvo. Dice TORQUENTEM haciendo mas sensible la imagen del que refrena el caballo y le atormenta con el freno.

FRAGMENTOS

DE LAS

EGLOGAS Y GEORGICAS DE VIRGILIO.

DE LA EGLOG. 5.º (1)

INTERLOCUTORES MENALCAS Y MOPSO.

1.º

Virgilio pinta la sencillez de la vida pastoril.

ME. ¿Cur non, Mopse, (boni quoniam convenimus ambo,

Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)

Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?

MO. Tu major: tibi me est æquum parere,
Menalca.

(1) La poesía pastoril es sumamente agradable, porque recuerda la delicia de la infancia y de la juventud del mundo y de los hombres y lleva consigo la idea de la paz, de la felicidad y de la inocencia y presenta objetos muy poéticos y las bellezas de la naturaleza, arroyuelos, fuentes, prados, flores, árboles, zagalas é inocentes pastores. El lenguaje de esta poesía es sencillo, festivo y natural. *Virgilio* le hizo suave, sonoro y perfecto.

ME. Montibus in nostris solus tibi certet
Amyntas.

MO. Nunc sedeas, tu dic mecum quo carmine
certes.

ME. Incipe, Mopse, prior, si quos aut Phylidis
ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.

Incipe: pascentes servabit Tityrus hœdos.

MO. Sed tu desine plura, puer: successimus
antro.

Jampridem Stimichon laudavit carmina nobis.

ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.

Ante focum, si frigus erit, si mœsis in umbrâ,
Vina novum fundam calathis Ariûsia nectar.

Cantabunt mihi Damœtyas, & Lyctius Ægon:

Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.

Dùm juga montis aper, fluvios dùm piscis ama-
bit;

Dùmque thymo pascentur apes, dùm rore ci-
cadæ,

Semper honos, nomenque tuum, laudesque ma-
nebunt.

Ut Baccho, Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine
dona?

ME. Hac te nos fragili donabimus antè cicutâ.

MO. Ac tu sume pedum, (1) quod, me cùm
sæpè rogaret,

(1) PEDUM *la cayada ó baston de pastor.*

Non tulit Antigenes, (& erat tum dignus amari),
Formosum (1) paribus nodis, atque ære, Me-
nalca.

2.º

DE LAS GEORGICAS, LIB 1.º

Virgilio pinta la invencion de las artes.

Ante Jovem (2) nulli subigebant arva coloni;
Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant (3): ipsaque
tellus
Omnia liberiùs, nullo poscente, ferebat.
Ille (4) malum virus serpentibus addidit atris,
Prædarique lupos jussit, pontumque moveri:
Mellaque decussit foliis, ignemque removit;

(1) FORMOSUM *la hermosa cayada* por la igualdad de los nudos y chapas de cobre.

(2) ANTE JOVEM en el feliz reinado de Saturno que la mitología pinta como el tiempo dichoso de los mortales, *la edad de oro*, antes que Júpiter tomase el *cetno del mundo*.

(3) IN MEDIUM QUEREBANT repartian entre todos los frutos abundantes de la tierra.

(4) ILLE, JÚPITER, dueño absoluto del mundo, se hizo adorar, é hizo nacer entre los hombres las fragilidades y los errores; es decir, que la virtud aun reinaba en la tierra, pero sin tanto imperio como en el siglo precedente, en que gobernó al mundo su padre SATURNO. El poeta retrata de este modo la sucesiva corrupcion de los hombres, el aumento de sus necesidades y la invencion de las artes.

Et passim rivis currentia vina repressit:
Ut varias usus meditando extunderet artes
Paullatim, et sulcis frumenti quæreret herbam:
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tum variæ venere artes: *Labor omnia vincit
Improbus, et duris urgens in rebus egestas.*
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit: cum jam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent silvæ, et victum (1) Dodona negaret.

3.º

Virgilio da reglas à los labradores describiendo la variedad de las estaciones y la bella armonía del campo.

Quòd, nisi et assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbras, votisque vocaveris im-
brem,
Heu, magnum alterius frustra spectabis acer-
vum,
Concussâque famem in silvis solabere quereu.
Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
Et sola in siccâ secum spatiatum arenâ.
Apparet liquido sublimis in aere Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Luna revertentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,

(1) VICTUM DODONA. *Dodona*, diosa de la bello-
ta, Ninfa del bosque de Caonia, consagrada á Júpi-
ter, negaba el alimento á los mortales.

Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.

At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit, vento semper rubet aurea Phœbe. (1)
Sol quoque et exoriens, et cum se condet in
undas,

Signa dabit: solem certissima signa sequuntur.
Heu, malé tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans salit horrida
grando.

Scilicet et tempus veniet, cum, finibus illis,
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra rubigine pila:
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiaque effosis mirabitur ossa sepulchris.

Virgilio aconseja á los labradores á dar el cultivo propio y á tiempo, lib. 2.

Quare agite, ò, proprios generatim discite cultus,

Agricolæ, fructusque feros mollite colendo:
Neu segnes jaceant terræ: juvat Ismara Baccho
Conserere, atque oleâ magnum vestire Taburnum.

Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
Nunc altæ frondes et rami matris opacant,
Crescentique adimunt fœtus, uruntque ferentem,

(1) Ovidio apoya esta opinion, diciendo: *Pallida luna pluit, rubicunda flat, alba serenat.*

Pomaque degenerant succos oblita priores,
 Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
 Bacchus amat colles: Aquilonem et frigora Ta-
 xi. (1)

Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
 Discimus: haud umquam manibus jactata fa-
 tiscit,
 Sed, picis in morem, ad digitos lentescit ha-
 bendo.

Humida majores herbas alit, ipsaque justo
 Lætior: ah! nimiúm ne sit mihi fertilis illa,
 Neu se prevalidam primis ostendat aristis.
 Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit.
 Collibus, an plano melius sit ponere vitem,
 Quære priús: si pinguis agros metabere campi.
 Densa sere: in denso non segnior ubere Bacchus.
 Sin tumulis acclive solum, collesque supinos,
 Indulge ordinibus: nec secius omnis in unguem
 Arboribus positis secto via limite quadret.
 Forsitan, & scrobibus quæ sint fastigia, quæras:
 Ausim vel tenui vitem committere sulco:
 Altior, ac penitùs terræ defigitur arbor.
 Æsculus in primis: quæ quantum vertice ad
 auras
 Æthereas, tantúm radice in Tartara tendit.
 Ergo non hiemes illam, non flabra, neque im-
 bres
 Convellunt: immota manet, multosque per an-
 nos

(1) *Taxi los tejos, árboles parecidos á los abetos.*

Multa virum volvens durando sæcula vincit.
Tum fortes latè ramos, et brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet um-
bram.

Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum sere, neve flagella
Summa pete, aut summa destringe ex arbore
plantas:

(Tantus amor terræ) neu ferro læde reluso
Semina: neve oleæ silvestres inserte truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus
Robora comprehendit, frondesque elapsus in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit: inde secutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad cœlum piceâ crassus saligine nubem:
Præsertim si tempestas à vertice silvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.

*Virgilio pinta la constante sucesion de las esta-
ciones y la felicidad de los labradores y la vida
rústica de los fundadores de Roma.*

Rura gelu tùm claudit hiems: nec semine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Prima vel autumnus sub frigora, cum rapidus sol
Nondum hiemem contingit equis, jam præterit
æstas.

Ver adeó frondi nemorum, ver utile silvis:
Vere tument terræ et genitalia semina poscunt.
Tum, pater omnipotens fœcundis imbris
Æther

Conjugis in gremium lætæ descendit; et omnes
 Magnus alit, magno commistus corpore, fœtus;
 Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
 Parturit almus ager: Zephyrique tepentibus
auris
 Laxant arva sinus: superat tener omnibus hu-
mor;
 Inque novos solens audent se gramina tutó
 Credere; nec metuit surgentes pampinus Aus-
tros,
 Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
 Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnes.
 Non alios primâ crescentis origine mundi
 Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
 Crediderim: ver illud erat: ver magnus agebat
 Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri:
 Cum primæ lucem pecudes hausere, virûmque
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
 Immissæque feræ silvis, et sidera cœlo.
O fortunatos numium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis
 Fundit humo facilem victum justissima tellus.
 Casta pudicitiam servat domus; ubera vaccæ
 Lactea demittunt; pinguesque in gramine læto
 Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
 Ipse dies agitat festos, fususque per herbam,
 Ignis ubi in medio, (1) et socii craterâ coronant,
 Te libans, Lenæe, vocat, peccorisque magistris
 Velocis jaculi certamina ponit in ulmo:

(1) IGNIS el fuego con que se hacian los sacrificios,

Corporaque agresti nudant prædura palestrâ.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus, et frater: sic fortis Etruria crevit:
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et ante
Impia quàm cæsis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica; nec-
dum

Impositos duri crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus (1) æquor
Et jam tempus (2) equùm fumantia solvere
colla.

(1) CONFECIMUS hemos desempeñado una tarea vasta en corto espacio, explicando la teoría de la agricultura.

(2) TEMPUS (suple *est*) SOLVERE, esto es, SOLVENDI es tiempo de poner fin á esta grave y delicada tarea. Este es lenguaje figurado adornado con imágenes y metáforas.

ODA SESTA
DE
QUINTO HORACIO FLACO
A LOS ROMANOS.

Horacio les decia que el desprecio de la religion y la corrupcion de costumbres eran las causas de las desgracias que habian afligido á Roma.

Delicta majorum inmeritis (1) lues,
Romane, dones templa refeceris, (2)
Ædesque labentes Deorum, et
Fœda nigro simulacra fumo. (3)

(1) IMMERITUS sin merecerlo.

(2) DONEC mientras no compongas los templos. El poeta atribuia la prosperidad de las cosas humanas al influjo del principio religioso.

(3) Los niños solo pueden traducir gramatical y literalmente ó como vulgarmente se dice, *palabra por palabra* el testo de Quinto Horacio Flaco. El profesor debe hacer despues las advertencias oportunas para manifestarles el pensamiento del poeta, teniendo presente ó consultando á este fin la interpretacion latina *ad usum delphini* y la hermosa traduccion en verso hecha por D. FRAN-

Dis te minorem quòd geris, imperas:
Hinc omne principium, huc refert exitum.
Di multa neglecti dederunt
Hesperiae mala luctuosæ. (1)

Jam bis Monæses et Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus
Nostros, et adjecisse prædam
Torquibus exiguis renidet.

Pene occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Æthyops:
Hic clase formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.

Fœcunda culpæ secula nuptias
Primùm inquinavere, et gènus, et domos:
Hoc fonte derivata clades
In patriam, populumque fluxit. (2)

CISCO JABIER BURGOS. Este hombre sábio traduce así :

Romanos, las maldades
De padres espiareis endurecidos,
Mientras de las deidades
No repareis los templos derruidos,
Y de Júpiter sumo
Los simulacros que ennegrece el humo.

(1) HESPERIÆ LUCTUOSÆ. La triste Italia á quien los griegos llamaban Hesperia, como tambien á España pagaba el desprecio de las cosas llamadas entonces *santas*.

(2) Es admirable el respeto que aun los gen-

Motus doceri gaudet jonicos
Matura virgo, et fingitur artubus
Jam nunc, et incestos amores
De tenero meditatur ungui;

Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum, peior avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiore.

tiles tenían al *principio religioso*. La viva pintura que hace el poeta de la corrupción de Roma, y el origen que le atribuye, manifiesta que ninguna nación, ni república, ni gobierno puede sostenerse y prosperar, si no le ayudan *la religion y las buenas costumbres*.

..... Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt?.....

FIN.

FE DE ERRATAS.

Pag.	Lin.	Dice.	Léase.
9	4	impedium	impediunt.
41	10	landandus	laudandus.
60	6	caussa	causa.
61	16	non ego	non nego.
62	16	hagas	agas.
68	26	arrexis	arrexit.
83	21	pertismescenda	petimescenda.
88	13	preclare	præclare.
108	6	vicintiatibus	vicinitatibus.
109	2	idfensissimus	infensissimus.
115	16	novis	nobis.
116	19	surorem	sororem.
128	22	comtemnenda	contemnenda.
134	1	milittes	milites.
162	12	nobit	nobis.
168	17	conmiscetur	commiscetur.
174	16	misserunt	miserum.

3.

3.728